

SEENSA

Koorsiin diraamaa koorsiiwwan og-barruu keessaa isa tokkodha. Koorsiin kun kan qophaa'es, barattoota Afaan Oromoofi Ogbarruu, kanneen, sagantaa barnoota fagoon barataniifidha. Barumsi kun diraamaafi qabxiiwwan isa waliin walqabatan (caacculee diraamaa, barruu diraamaaf oolu barreessuu, diraamaawwan bara gara garaafi iddoo gara garaa) ilaalchisee barattootaaf hubannoo bal'aa kennuu bira dabree, dandeettii barattootni gama kanaan qaban akka cimsu abdatama. Kaayyoon barumsa kanaa, inni bu'uuraa, barattoota adunyaa hojii kalaqaa waliin walbarsiisuudha. Moojuliin kun yaadannoofi ibsa dareefi gaaffii garagaraan deggeramee waan dhiyaateef, barattoonni diraamaaf fedhii addaa akka horatan gargaara. Kana biratti, dhugaa jiruufi jireenya hawaasa keessati mullatu ilaalchisee dhaamsa jiru akka hubataniifi diraamaawwan garagaraa dubbisanii akka bashannsananiifis nigargaara. Moojulii kana kessatti qabiyyee jalqabaa hanga dhumaatti dhiyaatee jiru: seensa, kaayyoo, yaadannoofi dalagaalee mara barattoonni haalaan yoo dubbisanii hojjetaa yoo deeman, hubannoofi beekumsa argachuu qaban hunda nihoratu jennee amanna.

Kalaqa ogbarruun barreeffamaa (asoosamoota, walaloofi diraamaan) barattoonni ykn dubbistoonni fedhii dubbisuufi barreessuu kan horachuu barbaadan yoo ta'e, dandeettiiwwan afaanii horatchuu cinatti, dandeettii xinqooqaa biroollee akka cimsataa deeman nitaasisa. Kana malees, barattoonni barreeffama diraamaa garagaraa dubbisanii caacculee diraamaan tokko ofkeessatti qabatu adda baasuuf ga'umsa ni argatu. Akkasumas, tooftaafi akkaataa diraamaan ittiin barreeffamuufi dandeettii kalaquu cimsataa akka deeman kan gargaarudha. Kanatti dabaluu seenaa, dhuudhaa, falaasama, aadaa, siyaasa, jiruufi jireenya hawaasaa, diraamaanis ifa godhee waan agarsiisuuf, kallattii hundaatiin beekumsa horatanii waa'ee addunyaa dhugaa keessa jiraatanii irratti hubannoo fooyya'aafi giddugaleessawaa akka qabaataniif gargaara. Kaayyoo waliigalaa diraamaan/diraamaan dhaabbilee waliigalaa barnootaa keessatti barsiifamuufis, barattoonni waa'ee naannoo fi addunyaa keessa jiraatanii caalmaatti akka hubataniifi dabarsanii hawaasa biroollee akka barsiisan kan taasisudha. Kanaafuu galma yaadame kana bira gahuuf, barattootni barnoota fagoo, shakalawwan kutaawwan mara keessatti siif kenname sirriitti shaakaluutu irraa eegama. Bakka ifa ta'uu dideefi yaadannoon gahaa ta'e itti

hinbarreeffamnetis, kitaabota biro dhimma kana irratti barreeffaman dubbisuun hubannoo of gabbifachuun barbaachisaadha

Kaayyoowwan Gooroo Koorsiichaa

Koorsii kana baratani erga xumaranii booda, barattootni:-

- Seenaa dhufiinsa diraamaa ni ibsu.
- Yaadrimee diraamaa ni hubatu.
- Gosoota diraamaa addaan baafatu;
- Caacculee Diraamaa ni hubatu
- Barruu diraamaaf oolu niqopheessu;
- Teekniika barruun diraamaa tokkoo ittiin qophaa'uu ni hubatu
- Diraamaa yeroodhaan ni qoqoodu.

KUTAA TOKKO**YAAD-RIMEEFI MAALUMMAA DIRAAMAA****/Concept and Definition of Drama/****1.1 Yaadrimee Diraamaa**

Kabajamaa/tuu barataa/ttuu barnoota fagoo, manakeefi bakka jirtu teessee carraa barachuu kan argachuukeef бага gammadde jechaa, boqonnaa kana keessatti maal akka barachuuf deemtuufi maal akka hojjechuuf deemu, walduraa duubaan qophaa'ee siif dhiyaateera. Kanas, sammukee qopheessitee, barnootaa of qixeessuun ga'eekeeti.

Boqonnaan kun yaada bu'uura barnoonni kun irraa ka'u of keessatti qabatee kan dhiyaatedha. Innis, waa'ee yaadrimeefi maalummaa diraamaa ilaalchisee hiikaafi yaada garagaraa hayyoonni adda addaa baroota garagaraa keessatti kennanis kan of keessatti hammatee dhiyaatedha.

Kanaaf, moojuulli kun akka barsiisaan fuulaafi fuula jiraatee sibarsiisuutti yaadamee kan siif qophaa'e waan ta'eef, yaadannoo dhiyaatee jiru dubbisuutti otoo hince'iin dura, gaaffilee dhiyaatan hojjechuuf of qopheessuu sirraa eegama. Kana raawwannaan, beekumsa duraan qabdu waliin akka walsimatee hubannooke gabbifataa deemtuuf sigargaara.

Kaayyoo Kutaa Kanaa

Boqonnaa kana barattee yemmuu xumurte:-

- Yaadrimee diraamaa ni ibsita
- Gosoota diraamaa ni addeessita
- Seenaa dhufaatii diraamaa ni hubatta
- Faaydaa faayidaa ni himta.
- Yaadrimee diraamaa maal akka ta'e ni hibisita
- Diraamaan akkamitti akka jireenya dhala namaan walqabatu ni addeessita.

Shaakala

Barataa/tuu: Otoo barreeffama itti aanu kana hindubbisiin dura, dalagaa gabaabduu kanaa gaditti siif kenname hojjechuu yaali.

1. Muuxannoo kanaan dura qabdurraa ka'uun, diraamaa jechuun maal jechuu akka ta'e gabaabsii barreessi

2. Diraamaan akkamitti jireenya dhala namaa wajji walqabachuu danda'a jettee yaadda?

Diraamaan gosa seeneffamaa keessaa tokko ta'ee, umrii dheeraa kan qabuudha. Jechi diraamaa jedhu jaqaba kan dhufe, jecha Giriikotaa 'dran' jedhuufi hiika raawwachuu ykn hojjechuu jedhu, kan ingiliffaan 'to act'/'to perform' jedhurraa dhufe. Beektootni baay'een ka'umsa diraamaa gochaalee dubbii hinqabne 'wordless action' warren akka ragadaa, akkeessaa, shubbisa taatonni of golgan (masked player)fi luboonni mana sagadaa taasisaniin walqabsiisu. Karaa biraatiin hayyoonni akka Kimbal King (2007:4) Diraamaaf hiika yemmuu kennan,

“Every thing in our video caunts as drama, encluding, comedies, musicals and independent films, since all of this production started out as a written composition and are performed on some kind of stage, weather the stage is official stage, theatre stage, Hollywood, or scene stage in a middle of park.” Akka hayyuu kanaatti, wantootni suuraafi sagalee viidiyootiin woraabaman kan akka, baacoo, muuziqaafi fiilmiifaa diraamaadha jechuun nidanda’ama. Sababni isaas, wantootni kanaa olitti maqaan isaanii tuqaman martinuu, jalqaba waraqaa irratti barruun qophaa’uun, boodarra sochiifi dalagaa adda addaatiin waltajjii irratti waan agarsiifamaniifi.

Diraamaan yoomiifi akkamitti akka jalqabe lafa kaa’uun ulfaataa ta’us, namoonni yeroo dheeraaf seenaawwan ajaa’ibsiisoo agarsiisaan/akkeessaan akka raawwataa turan tilmaamuun nidanda’ama. Altokko tokko hawaasni durii waqtiileen akka eegamaniin dhufuu hafuu isaanii, waaqni isaanitti gadduu yookaan dallanuu waliin walqabsiisu. Kana araarfachuuf immoo, qophii (ceremony) qopheessanii ragaadaan kadhaa adda addaa gochaa araarfachuu yaalu. Ragada kana keessattis, luboonni gahee guddaa taphatu. Yemmuu ragadan kanas, bakka addaa qabatanii, uffata addaa uffatanii sirna kana irratti gahee adda addaa taphatu. Diraamaanis, gochoota akkanaarraa dhufe jedhamee amanama. Sirana waltajjii wohii irratti ummataaf dhihaatu keessatti, akkeessuun, bashannansiisuun, gahee fudhachuufi gammachiisuun jiraannaan, gocha sana diraamaa jechuun nidanda’ama.

Diraamaan warra Giriikotaa, ragada ayyaaneffannaa amantaa (religious rituals) firii yookaan bu’aa qabeessummaa lafaafi nageenya namootaaf taasifamu irraa akka dhufetti himama. Ayyaaneffannaan yookaan ragadni taasifamu kunis, waaqa warra Giriikotaa, ‘Diyonoosis’ jedhamu, kan Giriikota biratti akka waaqa misoomsaa lafaafi biqilaa wayiniitti ilaalamuufi. Ragadni kunis, weedduu, faaruufi shubbisa waaqa omishaa kanaaf taasifamu hammata.

Namoonni sirna kabajaa kanarratti argamanis, duraa bu’aa garee garee isaaniitiin hogganamaa iddoo “orchestra” jedhamutti argamuun, shubbisaafi ragada adda addaa keessatti gahee isaanii ni taphatu. Qooddatootni sirna kana keessatti hirmaatan martis, uffannaa himamasa aadaa isaanii keessatti himamu fakkeessanii uffatu. Haaluma kanaan, jalqabbii diraamaa waliin walqabatee namoonni dhakaa bu’uuraa buusan nijiru. Isaan keessaa muraasni isaanii kanneen armaan gadiiti.

1. Aeschylus (525-456)

Namichi kun sirna kabaja waaqa ‘Diyonoosis’ irratti dura ta’aa ragaddoota “orchestra” ta’uun yeroo hedduu kan tajaajiledha. Namni kun sagantaa waaqeffanna kan iddoo “orchestra” nama tokkoon hogganamaa ture, qooddataa biraa itti dabaluuun waldiddan akka uumamu kan taasisedha. Hojiin ‘Aeschylus’ baay’een isaa safuufi duudhaa akkasumas, amantaa irratti kan xiyyeeffatu yoo ta’u, dhimmoota akka: iddoo namni uumama keessatti qabu, seera uumamaafi adaba yookaan dheekkamasa waaqaa irratti nixiyyeeffata. Namichi kun abbaa diraamaa tiraajeedii (father of tragedy drama) jedhamuun beekama.

2. Euripides (480-406)

Namni kun hojii isaa baay’ee keessatti, sona barsiifata hawaasa Giriikii keessatti wantoota hinbeekamne, yookan hawaasa keessatti hinfudhatamne, fiduun beekama. Fakkeenyaaf ilmoo ofiirraa jaalala saalqunnamtiin qabamuu, ilmoo ofiiijeesuufi wkfdha. Diraamaan isaas walaloo baay’ee kan ofkeessaa hinqabneefi waliin dubbiin kan walqabatedha.

3. Sophocles (500 – 406)

Soofookils nama lubmmaa amantaa, siyaasaafi oguma diraamas yaaluun kan beekamudha. Namichi kun, draamaawwan hojjetu keessatti, qooddataa dhuunfaa irratti xiyyeeffata. Kana jechuun diraama isaa keessatti gaheen garee xiqqoodha. Qooddatoota xinsamuu olaanaa qaban irratti olaantummaa mul’isuun, rakkinaafi dhiphina keessa akka galan godhee dhiheessa. Diraamaan isaa walaloo ifaafi miidhagina qabuun dhihaata.

4. Thepsis

Teepsis ragada waaqeffannaa gareedhaan raawwatamaa ture gara taatoo dhuunfaatti deebisuun beekama. Garee (chorus) keessa ta’uun waaqa faarsuurra bakka sana bu’uun dhuunfaan faarsuu jalqabe. Kanaaf teepsis taatoo jalqabaa jedhamuun beekame.

Diraamaan akkuma seenaawwan kan biroo, *jaargocha*, *waldiddaafi qooddattoota/ taatotafi* kkf kan qabu ta’ee, seenaa gochaan waltajjiirratti agarsiifamuudha. Diraamaa dhugoomsuu yookaan hojiirra oolchuu keessatti namoonni ga’ee garaagaraa qaban yookaan kalaqan qooda fudhatu: barreessaa (playwright), taatota (actors/actress), daayireektara (director), namoota muuziqaa (musician), dizaayinaroota (designers)fi kkf.

Diraamaan durii waltajjii amantiifi hawaasummaarratti daanga'ee kan dhihaatu ture. Har'a garuu, galma tiyaatiraafi waltajjii garaagaraarratti agarsiisa dhihaatan dabalatee foddaa televishiniitiin diraamaa daawwachuun nidanda'ama.

Diraamaan bifa waliin dubbiin (dialogue) kan dhihaatuudha. Taatonni waltajjiirratti seenaa raawwataniifi fudhatan dhiheessu. Yeroo raawwii kana raawwatan waliin dubbachaadha. Yeroo baay'ee diraamaan bifa jireenya guyyuu agarsiisuun qophaa'a. Kana dhugoomsuuf immoo waliin dubbiiniifi raawwiin qooddattoota/taatotaa jireenya guyyuu sana akka akkeessuu yookaan fakkaatu taasifama. Kanaaf, waliin dubbii sun salphaafi alidilee ta'ee dhihaata. Of eegannaa addaan kan hintaasifamne, dabareen dubbii qooddattoota/taotota gidduutti eegamuuf dirqama utuu hinta'in walsaamanii, sardamaa dubbatu, afaan waalta'aa hintaane yookan yoomessa tokko qofa kan xiyyeeffatefaa ta'ee argama. Gochi isaaniis namuu jireenya guyyuu keessatti isa raawwatu: buna dhuguu, daldaluu, imala deemuu, liqeeffachu, hinaafuufi kkf ta'a. Yeroo tokko tokko immoo, haala salphaafi qabatamaarraa ka'uu gara isa ulfaataa, walxaxaafi idilee ta'etti adeema. Jireenya hawaasaa haala itti fufsiisuuf, kallattii wayii qabsiisuuf yookaan tasgabbeessuf namni tokko tasa goota cimaa ta'ee diddaa wareegama guddaa gaafatu keessa galee , jaalalli cimaan amanamuuf rakkisu jaalalleewwan gidduutti mul'achuun adeemsa fuudhaafi heeruma baratamaa ta'e gaaffii keessa galchee, balaan uumamaa jireenya hawaasaa gaaffii keessa galchu/rakkisaa taasisu mudatee dhihaachuu danda'a. Daawwatoonni ammoo seenaa kana ofiin ilaalanii/ daawwatani hubatanii hiikkatu malee, seenessaan (narrator) isaaniin ga'u hinjiraatu.

Barruun diraamaa barreessaa diraamaa tokkoon barreeffamu jamaa diraamaa sanaa akka dubbifamuuf miti kan barreeffamu. Taatonni diraamaa kana dhiheessaniifi daayirektarri seenicha qindeessan dubbisani akka dhiheessaniifi qindeessaniifi. Barruun diraamaa waliin dubbiitti dabalataan ibsa waltajjiitti (stage direction) of keessaa qaba. Ibsi waltajjii qajeelfamoota addaa taatonniifi daayireektaroonni hubachuufi hordofuu qaban dhiheessa. Ibsi waltajjii kun barruu diraamaarratti, yeroo baay'ee cuftuu yookaan hammattuu kaa'ameeti dhihaata. Taatonni waltajjiirratti eessa dhaabbachuu akka qaban, yoom akka seenaniifi ba'an, wanta jedhan yookaan dubbatan akka jedhaniifi kkf hima.

Diraamaa qo'achuu keessatti qaphilee ijoofi walitti hidhatiinsa qaban afurtu jiru. Isaanis seenduubee isa diraamichaafi haala hojiisaa isaan yaadrimee diraamichaa kalaquu keessatti dhiibbaa geessisan, barruu diraamichaa (akkaataa tarreeffama jechootaa yaadrimeen/miirri barreessichaa itti bakka buufamu), raawwii/agarsiisa seenaa barruu sanaa waltajjii filatamanirratti taatota filatamaniin raawwatuufi jamaa inni dhihaatuufiidha. As keessatti adeemsota hafuu hinqabne sadii ilaaluun nidanda'ama. Inni jalqabaa, adeemsa ittiin barreessaan miira/seenaa bu'uuresse/kalage mallattoolee jechootaatiin waraqaarra kaa'uudha. Inni lammaffaan immoo, isa barruun barreeffame raawwii taatotaa ta'uun mallattoo dubbii (waliiniifi ofii dubbii)fi gochaan waltajjiirratti agarsiisan yoo ta'u, inni sadaffaan, adeemsa ittiin jamaan/daawwattootni seenaa mallattoo dubbii/haasaafi gocha taatotaarraa arganiifi dhaga'an walqabsiisuun hiikaniifi yaad-deebii itti kennaniidha. Kanaaf, adeemsa qo'annaa diraamaa keessatti ka'umsa xiinxalliisaa ta'uun tajaajilan barruu diraamichaa, taatoofi jamaadha.

Barruu diraamaa-----Taatoo-----Jamaa

Barruu diraamaa duuba barreessaa diraamichaatu jira. Taatota duuba immoo qopheessaa yookaan daayireekteratu jira. Jamaa duubatti immoo hawaasa waliigalaa arganna.

1.2 Gosoota Diramaa

Barataa /tu barnoota fagoo, Kutaa kana keessatti mata duree 'Gosoota Diramaa' jedhuun tiraajedii komeediifi diraamaan meeloo siif dhihaata. Barnootichaas haala hordofi.

Kaayyolee kutaa kanaa

Dhuma mata duree kanaatt

- Gosoota diraamaa nitarreessita.
- Maalummaa diraamaa tiraajedii ni himta.
- Seenaa jalqabii diraamaa tiraajedii ni addeessita.
- Amaloota qooddattootni diraamaa tiraajedii durii qabaachaa turan nitarreessita
- Amala diraamaa komeedii niibsita.
- Maalummaa diraamaa meeloo ni ibsita.

1. Gosoota diraamaa beektuu amala isaanii walii barreessi.

Diraamaan koomeedii kan akkamiiti?

Diraamaawwan bara durii irraa eegalee hanga yeroo ammaatti jiran, haala garagaraatiin, jiruufi jireenyaa ummatoonaa addunyaa agarsiisaniyyuu, diraamonni kunneen gosa gurguddoo diraamaa lamaan ala kan bahanii miti. Gosoonni diraamaa lamaan kunis: diraamaa bara durii (traditional drama)fi diraamaa ammayyaa (Modern drama)dha.

1.2.1 Diraamaa Bara Durii

Diraamaa jabana durii ofiisaatii gosoota kanneen armaan gadii of jalatti hammachuu nidanda'ama.

- Diraamaa Tiraajeedii
- Diraamaa Koomeedii
- Diraamaa Meeloo
- Diraamaa Farsiifi wkfdha.

1.2.1.1 Tiraajeedii (Tragedic drama)

Addunyaa diraamaa keessatti, jechi ‘tiraajeedii’ jedhamu waan haaraa miti. Waan gaddisiisaa nama tokko muudatu garuu, dhimma hawaasa biroo akka hintaanetti ibsama. Fakkeenyaaf:

- Gaa’ela diiguu
- Balaa tasaan du’uu nama ta’e tokkoo fi kkf waanuma uumamaan jiru tokkoon du’uun akka tiraajeediitti ibsama. Gaa’ela hiikuun dhimma namoota walhiikaniiti malee, dhimma hawaasa warra hafanii miti; garuu, waanti raawwate sun gaddisiisaadha. Gamabiraan, taatewwan (events) hawaasa tokko keessatti raawwatu, fakkeenyaaf:
 - kirkira lafaa
 - balaa lolaa
 - bufaatii xiyyaaraafi kkf. biroon tiraajedii jedhamu

Akka galmeen jechootaa ‘Oxford English Dictionary’ jedhutti:

“Tragedy is a play of a serious or sorrow mankind...a very sad event, action or experience” jedha. Akka hiika kanaatti, tiraajeediin taatewwan wantoota gaddisiisaa raawwatamanii, uumamaafi badii namootaa muuxannoo jireenya guyyaa keessatti raawwataman kan agarsiisudha.

Diraamaa tiraajeedii seenaan isaa kan qalbii namaa fannisuufi xumurri isaa daran kan nama gaddisiisu akka ta’e hayyoonni nidubbatu.

A. Seenaa Diramaa Tiraajeedii

Tiraajeediin biyya Giriikiirraa kan madde ta’uusaa maddoonni garaagaraa ni ibsu. Tiraajeediin kan madde, kabaja ayyaana warra Girikii keessaa kabaja ayyona ‘Dionysius’ jedhurraa kan dhufe jedhama. Dionysius waaqa omishaa, keessaayyuu wayinii (wine)fi hormaata akka ta’e dubbatama. Yeroo kabaja ayyaana kanaa shaneen ayyaana kanaafi weellistoonni waliin ta’uun waaqa tolfamaa (gods) waaqessan sana muka aarsarratti dhiyeessuuf ijaaramee jirutti naanna’uudhaan faarsaa shubbisu. Isaan kana keessaa namoonni shantamni gogaa reettii uffatanii sirbaa shubbisu. Reettiin beelada waaqa tolfamaaf aarsaa taatu jedhamee amanama. Kun madda

“tiraajeediin’ maqaa ittiin argatedha jedhama. Sababiinsaa, Afaan Giriikiitiin “tragoeda” jechuun “goat song” weedduu ykn sirba reettii jechuudha.

Yeroodhaan booda, Miseensonni (jamaan) waliin sirban (chorus) lakkoofsaan suuta suutaan hirisaa yeroo deeman, taatonni (actors) immoo, lakkoofsaan dabalaa dhufani. Kanarraan tiraajeediin dhalachuu danda’e. Diraamaan kun bara dhaloota kiristoos dura 534(BC) fudhatamaafi beekamtii guddaa argachaa dhufe. Mootummaan beekamtii diraamaa tiraajeediif kennuun kabaja ayyaana waggaa ‘Dionysisus’ irratti diraamaa tiraajeedii akka gaariitti dhiyaataniif badhaasa badhaasuu jalqabe.

Tiraajeediin goorowwan diraamaa keessaa isa baayyee bakki guddaan kennamuufi fudhatama olaanaa qabu. Jalqaba guyyaa Aristootil maalummaa tiraajeedii barreessee hanga har’aatti, hiikawwaniifi seera baayyee akka qabaatu taasifameera. Hiikkoowwan yeroo garagaraatti diraamaa tiraajeediif kenname kana iddoo adda addaatti qoodnee ilaaluu dandeenya. Qoqooddiwwan kunis, *tiraajeedii jamana duriifi tiraajeedii ammayyaa* jechuun qooduun nidanda’ama. Tiraajeedii jamana durii fudhannee- yoo ilaalle, qooddattootni diraama gosa kana irratti qooda fudhatan, gochoota, safuu, duudhaafi amanataa uummata tokkoo keessatti, hindeeggaramnefi safuu ta’e, raawwachuu isaanii irraa kan ka’e, dhumarra bu’aa badaan yemmuu isaanirra gahu kan mul’isudha. Gosa diraamaa tiraajeedii bara durii keessatti, tattonni safuufi duudhaa hawaasaa cabsan dirqama badiifi gidiraan jara akka eeggatu agarsiisa. Kana males, badii taatonni dalaganiin, namoonni naannoo isaaniitti argaman: maatiin, ollaafi firootan taatotaas, sababa qooddataan safuu waaqaafi hawaasaa cabseef yemmuu waliin dararamu mul’isa. Fakkeenya; diraamaa Girikii (Oedipus Complex) ilaaluun ni danda’ama. Diraamaan kun gocha tokko qofa kan qabudha. Kunis, odiipas akkamiin abbaasaa ajjeesee haadha isaa akka fuudhedha. Kanarraa kan ka’e, hawaasa sana keessatti hongeen, kirkirri lafaafi balaan gara garaa hawaasa sana gidiraa ture. Sababni isaas safuun waan cabseef waaqni hawaasa sana gidire. safuun cabe kunis, ilmi abbaa ajjeesuu, akkasumas, ilmi haadha fuuchuudha.

Diraamaa tiraajeedii ammayyaa keessatti garuu, wanti raawwatu faallaa diraama tiraajeedii bara duriit. Tiraajeedii ammayyaa keessatti, qooddattootni safuu waaqaafi safuu hawaasaa sirriitti eegan, akkasumas, hawaasa keessatti haala gaariifi fudhatama qabu agarsiisan yemmuu kuufaatiin, gidiraafi dhiibbaan gara garaa isaan dararu mul’ata. Dhiibbaan kun daran itti hammaachuun hanga lubbuu galaafachuutti kan deemudha. Akka Aristootilitti: Tiraajeediin

akkeessa raawwii waan hamaa ta'e tokkoofi bu'aa ta'e kan qabu, Ogummaa afaaniifi faayaawwan aartiin bakka taphaa garaagaraa unka seenessuun osoo hintaane, raawwachuun mul'atudha. Kanaafuu, rifaasuufi sodaa kanqabudha; jechuudhaan lafa kaa'eera.

Qeeqxonni jabana hammayyaa baay'een yeroo ammaa kana keessa tiraajeediin hinjiru yaada jedhu dhiyeessu. Bu'uurri isaaniis barreessitoonni diraamaa tiraajeedii hammayyaa malleen Aristootilfaa dur fayyadamaa tura sana hinfayyadamani. Barreessitoonni diraamaa hammayyaa, diraamaan seera kamiiniyyuu daangeffamuun barbaachisaaa akka hintaane dubbatu. Akkasaan jedhanitti diraamaan hawaasa kan ibsu waan ta'eef hojiisaanii keessatti hawaasa isaanii sadarkaalee garaagaraarra jiru ibsu. Hawaasa ammayyaa keessatti xiyyeeffannoon tokkollee moototaaf yookaan namoota sadarkaa olaanaarra jiraniif hinkennamu. Hiyyeessa hojjetee buluuf xiyyeeffannoo guddaa kennu. Hawaasni akka olkaasee xiyyeeffannoo isaaniif kennu yaalii godhu. Taatoon hawaasa keessa filame kunis dogogora murtii raawwatuun kufaatisaa agarsisa. Tiraajeedii ammayyaa keessatti dhimmota yeroo ammaa jirantu xiyyeeffatama. Taatoo guddaan waan itti amane tokko galmaan ga'ee amansiisuuf hanga lubbuusaa dabarsuutti ga'a.

B. Amaloota taatota tiraajeedii warra durii

- taatoo guddaan dhufteen dhaloota isaa moototaafi warra beekumsa qaban keessaati
- sadarkaaa olaanaarraa – gad-aanaatti kufa.
- Miira soda, salfiifi qaanii sammuu daawwattoota keessatti uuma.
- Afaan walaloo ta'een geggeeffama.
- Gocha irraa jalaa toora qabeessa ta'e qaba.

1.2.1. 2 Diraamaa Koomedii (comedy drama)

Diraamaan koomedii kofalchiisuufi waldiddaa keessatti qooddattoota/ taatorra hamaan akka hingeenye mirkaneessuu jamaa/daawwattoota bashannansiisuu kan fuuleffatuudha. Diraamaan koomeediin gosoota garaagaraa qabaachuun beekama. Gosoota diraamaan kun qabu keessaa muraasni isaanii kanneen armaan gaditti dhihaataniidha.

A. Koomedii jabaa (high comedy)

Kan jedhamu yaada (idea) yookan beekumsa (intellect) irratti kan xiyyeeffatu yoo ta'u, koomedii laafaan (low) kan jedhamu ammoo haalleen bashannansiisoo kanneen akka taphaafi qoosaa xiyyeeffachuun kan hojjetamuudha. Gosti biraan ammoo

B. koomedii jaalalaa (romantic comedy)

Kan jedhamu yoo ta'u, kunis jaalalleewwan waliin ta'uuf/ walitti dhufuuf wal'aansoo isaan taasisan of keessatti hammata. Kana malees, gosti diraamaa kun, fiixeetti ba'ee, kan amanuuf nama rakkisuufi raajii ta'an warren akka maajikii, abjuufi kkfs nidabalata.

C. Koomedii saatiriikii (satiric comedy)

Gosa diraamaa koomedii keessaa tokko ta'ee, tajaajila qeequu kan qabuudha. Diraamaan kun Kana kan godhu qooddataa/ taatoo yaada falaasamaa yookaan raawwii siyaasaa bu'uuraffachuun safuufi duudhaa hawaasaarra maquu itti kofalchiisuu yookaan muka qoosaa gochuun safuufi duudha hawaasaa kana tiksa. Yeroo kana taasisu, kaayyoon isaa daawwattootni qooddataa/ taatoo waliin akka kolfaan utuu hintaane akka itti kolfaniidha. Qoosaanis (farce) akka akaakuu diraamaa koomedii keessaa tokkootti ilaalamu danda'a. Qoosaan daawwattoota kolfa onneerraa maddeen gaggabsuun beekama. Qoosaan dhimmoota saal-quunnamtii makachuun, baacoowwan jechaafi sochii qaamaa dabalatee kan dhihaachuu danda'uudha.

D. Koomeedii Waltajjaajjii (Standup Comedy/mono drama)

Maqaan waltajjaajjii jedhu kun, jecha waltajjiifi ijaajjuu jedhu walitti suphuun kan uumame yoo ta'u, hiikni isaas, diraamaa komeedii ijaajjii watajjiiraan dhihaatu jechuudhaafi. Koomeediin waltajjaajjii gosoota komeedii yeroo ammaa kana biyya keenya keesatti bal'inaan hojiirra oolaa jiran keessa isa tokkodha. Akaakuun diraamaa koomeedii kun, yeroo baay'ee waltajjii irratti bakka daawwattootni argamanitti, fuulaa fuulatti bifa qoosaatiin kan dhihaatudha. Kaayyoon diraamaa kanaa akkuma diraamaa koomeedii kanneen biroo, daawwattoota sagantaa tokkorratti argaman bohaarsuu yookaan kofalchiisuudha. Gosti diraamaa koomeedii kun, irraguddeessaan waltajjiirratti namoota ijaajjanii qoosaa dawwattoota isaaniif dhiheessaniin kan dhihaatu yoo ta'u, yeroo baay'ee, nama tokkoon yemmuu dhihaatu, darbee darbee nama lamaafi isaa olittis dhimma bahuun dhihaachuu ni danda'a. Dhiheessitootni koomeedii gosa kanaa, dhimmoota

jiruufi jireenya hawaasaa kessatti hubatan, kan akka: dhimma siyaasaa, diinagdeefi wkf kallatti arga yaadaatiifi kalaqa isaanii fayyadamanii bifa dawwatoota bohaarsuu danda'uun dhiheessu. Karaa biraatiin, komeediin waltajjaajjii kolfaafi qoosaa qofaan haguugamee kan hafu osoo hin ta'in, akkuma ogbarruu biroo, kakaasuu, ergaa dabarsuufi wkf ofkeessaa qaba. Diraamaa koomeedii gosa kanaaf fakkeenya gaarii kan ta'u, koomeedii Afaan Amaaraatiin yeroo ammaa kana waltajjii garaa garaa irratti, namoota akka 'Kibaboo Gadaa'fi kanneen birootiin dhihaata jiranidha.

E. Koomeedii Haalaa (Situational Comedy).

Gosti diraamaa koomeedii inni kun immoo, haala yeroo murtaa'e tokkorratti hundaa'uun battaluma sanatti haasawa ykn mallattoo gara garaa agarsiisuun kan daawwatoota ittiin kofalchiisaniidha. Akaakuun diraamaa kanaa, walitti fufuun kan dhihaatu yoo ta'u, waltajjii murtaa'aa ykn gordura mana tokkoo keessatti kan dhihaatudha. Koomeediin haalarratti hundaa'ee (Sit comedy) akka komeedii waltajjaajjii namoota muraasaan kan dhihaatu osoo hinta'in, akkuma diraamaa warra biroo, taatonni hedduun kan itti hirmaatan yoo ta'u, yeroo baay'ee tatonni hundinuu hanga xumura komedichaatti itti fufu. Gosti diraamaa komeedii inni kun, akkuma maqaasaa, akkaataa jijjiirama haala yeroo ilaalcha keessa galchuun, dhimmoota haaraa dabalataa adeemuu danda'a. Fakkeenya gaarii gosa koomeedii kanaa ta'uu kan danda'u, diraamaa walitti fufaa mataduree 'Betoch' jedhuun Teelavijiinii biyyoolessaan darbudha.

F. Diraamaan Meeloo (Melo drama)

Diraamaan meeloo gosa diraamaa koomeedii keessaa isa biroota. Diraamaan meeloo raawwii waltajjiiratti dhihaatuufi jaarraa 19^{ffaa} keessa fudhatama argataa dhufeedha. Diraamaan kun jaargochoota miira jaalalaa muuziqaan make dhiheessa. Diraamaan meeloo daawwatoota kan bashannansiisuufi dhuma gammachiisa ta'e kan qabu ta'ee, ergaa yookaan dhaamsa hoomaayyuu kan hindabarsineedha.

G. Diraamaa Farsii (Farce drama)

Gosti diraamaa bara durii kun, kaayyoonsaa dawwatoota kofalchiisuudha. Taatonni diraamaa kana keessatti qooda fudhatan, daawwatoota diraamichaa kan kofalchiisan, qooddattoota amala gaarii qaban irratti, gochaa ofittummaa, arrabsoo ciccimoo adda addaa irratti raawwachuun. akkasumas, sagaleefi sochiilee qaamaa kofalchiisoo ta'an fayyadamuuni. Wantootni waltajjii

diraamaa gosa kana irratti raawwatan marti, amala namootaa kanneen too'annoo isaanii jalaa miliqan kan agarsiisuufi wantoota waltajjii sanarratti raawwatan maraaf sababni isaa ifatti kan beekamuu miti. Diraamaa feersii tokko keessatti gochoota akka:

- Namni tokko dubartii gurri ishee hindhageenyeen walargee, walii galtee uumuuf yemmuu rakkatu
- Daa'imman lakkuu dhalatan/ baay'ee walfakkataan addaan baasuu dadhabanii yemmuu dhiphataniifi goyyoomsaman, akkasumas.
- Yennuu namoonni garagaraa waan sababni isaa sirriitti hin beekamneef fiigaafi walcaccabsaa walirraa dheessanfaadha.

Gilgaala

1. Amaloota diraamaan tiraajeedii ittiin beekamu tarreessi.

2. Jalqabbiin diraamaa tiraajeedii maal waliin wal qabata?

3. Garaagarummaan tiraajeedii bara duriifi tiraajeedii ammayyaa maali?

4. Gosoota diraamaa koomeedii tarreessuun ibsi.

1.2.2 Diraamaa Ammayyaa (Modern Drama)

Diraamaan ammayyaa, diraamaa bara durii, bara haaromsaa, bara giddugaleessaa, bara Elzaabeetiifi kkf booda kan dhufedha. Diraamaam ammayyaa akka diraamaawwan isaan dura turanii, gaddisiisuu yookaan gammachiisuu qofarratti kan xiyyeeffatu osoo hin ta'in, dhugaa qabatamaa ilmi namaa jiruufi jireenya isaa keessatti isa mudatu irratti xiyyeeffata. Diraamaawwan ammayyas, akka armaan gadiitti qoodnee ilaaluu dandeenya.

A. Tiraajiik-koomeedii (tragic comedy)

Gosti diraamaa ammayyaa inni kun, amala diraamaa tiraajeediifi amala diraamaa komeedii kan of keessaa qabu dha. Sababni diraamaa ammayyaa keessatti tiraajiik-komeediin filatameefis, jireenya dhala namaa keessatti, guutummaa guutuutti gaddi, akkasumas guutummaa guutuutti gammachuun argamuu waan hin dandeenyeefi. Waan kana ta'eef, amala jiruufi jireenya dhala namaa sirriitti bakka bu'uu kan danda'u tiraajiik-komeedii dha jedhamee waan amanamuufi. Gosti diraamaa kana seenaa gaddisiisaan jaqabee, gara seenaa gammachiisaatti dhufuun yookiin seenaa gammachiisaa ta'e tokkorraa ka'uun, gara gaddisiisaatti geessee kan xumuramudha.

B. Diraamaa Dhugoominaa (realistic drama)

Xumura jaarraa 19ffaa fi jalqaba jaarraa 20 irratti, beektotni diraamaa irratti hojjetaa turan, barruu diraamaa (drama script) isaanii guutummaa guutuutti dhimma kofalchiisuu yookaan gaddisiisuu dhiisuun, dhugaa hawaasaa irratti hundaa'anii diraamaa barreessuu eegalan.

Diraamaan dhimma kana irratti xiyyeeffachuun dhihaatus, diraamaa dhugoominaa (realistic drama) jedhama.

Barreessitootni diraamaa riyaalistikii, jiruufi jireenya guyyuu dhala namaa irratti xiyyeeffatu. Haaluma kanaan, qabiyyeen diraamaa riyaalistikii, manca'iinsa, walitti bu'iinsa namoonni iddoo hojiitti uuman, ummataafi siyaasa bulchitoota isaanii, dhimma diinagdee hawaasni tokko yeroo murtaa'e tokko keesatti itti fayyadamufi wkf agarsiisuu irratti xiyyeeffata.

Gilgaaala

Yaada kanaa olitti siif dhihaate irratti bu'urfachuun gaaffilee armaan gadiitti siif dhihaataniif deebii sirrii kenni

1. Diramaan tiraajiik koomeedii maal irratti xiyyeeffata?

2. Diramaa ammayyaa keessatti gosti diraamaa tiraajiik koomeedii maaliif xiyyeeffannoo argate?

3. Garaagarummaan diraamaa tiraajiik komeediifi diraamaa dhugoominaa/riyaalistikii maali?

1.3 Faayidaa/ tajaajila Diraamaa

Yaa barata/tu, Kutaa kana keessatti faayidaa diraamaan hawaasaafi ogeeyyii diraamaatiif qabu gadi fageenyaa waan barattuuf haalaan of qopheessi.

Kaayyoolee kutaa kanaa

Barnoota kutaa kana jalatti siif dhihaatu yeroo xumurtu

- Diraamaa daawwachuurraa faayidaa argamu ni tarreessita.
- Bu'aa ogeeyyii diraamaa hojii kana keessatti qooda fudhachuun argatan nihimta.

Shaakala

Muuxannoo kanaan dura qabdurraa ka'uun gaaffilee armaan gadiif deebii keenni.

1. Diraamaa kan daawwattu yoo ta'e maaliif akka daawwattu barreessi.

2. Hawaasni diraamaa agarsiifamurraa maal fayyadama jettee yaadda?

Diraamaan akkuma gosa ogbarruu kamiyyuu hawaasaa hojii sanatti gargaaramuuf barbaachisummaa ofii isaa qaba. Barbaachisummayookaan faayidaa diraamaan qabu keessaa isaa armaan gadii muraasa.

- ❖ Seenaa bifa qabatamaa ta'een taatonni daawwattootaan kan ga'an ta'uusaatiin kan bashannansiisu, odeeffannoo kennuufi barsiisuudha. Kanas mootummaaniifi dhaabbatni miti mootummaan uummata sochosuufi kakaasuuf dhimma itti ba'u (mass mobilization).
- ❖ Ogummaawwan kalaqaa keessaa diraamaan seenaafi eenyummaa hawaasaa calaqqisiisuufi fooyya'iinsa hawaasaa fiduuf bu'a qabeessa. Bifa ifa ta'eefi qabatamaan waan dhihaatuuf namni barateefi hinbaratiin, hiyyeessaafi soressi, ijoolleefi namni beekaan walqixa fayyada.
- ❖ Jireenya hafuura barsiisuufi safuufi d'uudhaa hawaasaa tursuuf ni tajaajila.
- ❖ Egeree hawaasaa bocuu/ miidhagsuu keessatti faayidaa qaba. Kana kan godhu gocha badaa hawaasaa keessa jiru balaaleffachuun hojjechuufi haala jireenyaafi jiruu gaarii jajjabeessuun hojjechuun ta'a.
- ❖ Diraamaan keessatti barsiifataafi aadaan dabalamanii waan hojjeetamaniif itti fufanii akka jiraatan gochuuf ni oola.
- ❖ Ogeeyyii diraamaatiif madda galiifi beekamtii ta'uun jireenya isaan akka geggeeffataniifi hawaasa keessatti fudhatamu qabaatan taasisa.

Gilgaala

Yaada kanaa olitti siif dhihaate bu'ura godhachuun gaaffilee armaan gaditti siif dhihaataniif deebii kenni.

1. Diraamaa egeree hawaasaa akkamiin fooyyessa?

2. Dhaabbileen mootummaafi miti mootummaa uummata sochoosuuf maaliif diraamaa filatu?

3. Ogeeyiin diraamaa dhuunfaa isaanin bu'aa maalirra buufatu diraamaa hojjechuufi dhiheessuurraa?

MIRKANEFFANNA

Barata/ tu barnoota boqonnaa kana keessatti siif dhihaate sirriitti hubachuukee qabxiilee armaan gadii fayyadamuun mirkaneeffadhu. Qabxiilee sirriitti hubatee mallattoo ‘√’tiin kanneen sirriitti hinhubatin ammoo ‘X’tiin agarsiisuun irra deebi’ii mirkaneeffadhu.

1	Maalummaa diraamaa hubatee jirta?	
2	Gosoota diraamaa adda baafatee?	
3	Malummaa diraamaa tiraajee bartee?	
4	Gosoota diraamaa tiraajeedii hubatee?	
5	Malummaa diraamaa ammayyaa beektee?	
6	Garaagarummaa tiraajeedii ammayyaafi tiraajeedii duree adda baafatee?	
7	Amaloota diraamaa tiraajeedii bara durii hubatee?	
8	Faayidaa diraamaan qabu adda bartee?	
9	Faayidaa diraamaan barreessitoota diraamaaf buusu hubatee?	
10	Tajaajila diraamaan hawaasaaf kennu bartee?	

Gaaffilee of Madaalli Boqonnichaa

Yaadni gaaffilee armaan gadii sirrii yoo ‘Dhugaa’ yoo ta’uu baate ammoo ‘Soba’ jechuun deebisi.

1. Jalqabamuu oguma diraamaatiif sababa kan ta’e, guddina diingdee Giriikotaati
2. Diraamaan tiraajeedii kabaja ayyaana waaqa roomaanotaarraatti uumame.
3. Faayidaa diraamaan kennu keessaa tokko egeree hawaasa tokkoo sirreessuudha.
4. Amaloota diraamaa komeedii keessaa tokko, taatoo guddaa maatii mootota yk maatii warra sadarkaa olaanaarraa ta’uu isaati.
5. Diraamaan ammayyaa dhugaa qabatamaa hawaasa tokkoo irratti hundaa’uun barreeffama.

Cuunfaa Boqonnichaa

Diraamaan gosa seeneffamaa keessaa tokko ta'ee, umrii dheeraa kan qabuudha. Jechi diraamaa jedhu jaqaba kan dhufe, jecha Giriikotaa 'dran' jedhuufi hiika raawwachuu ykn hojjechuu jedhu, kan ingiliffaan 'to act'/'to perform' jedhurraa dhufe. Beektootni baay'een ka'umsa diraamaa gochaalee dubbii hinqabne 'wordless action' warren akka ragadaa, akkeessaa, shubbisa taatonni of golgan (masked player)fi luboonni mana sagadaa taasisaniin walqabsiisu. Diraamaan yoomiifi akkamitti akka jalqabe lafa kaa'uun ulfaataa ta'us, namoonni yeroo dheeraaf seenaawwan ajaa'ibsiisoo agarsiisaan/akkeessaan akka raawwataa turan tilmaamuun nidanda'ama.

Diraamaan warra Giriikotaa, ragada ayyaaneffannaa amantaa (religious rituals) firii yookaan bu'aa qabeessummaa lafaafi nageenya namootaaf taasifamu irraa akka dhufetti himama. Ayyaaneffannaan yookaan ragadni taasifamu kunis, waaqa warra Giriikotaa, 'Diyonoosis' jedhamu, kan Giriikota biratti akka waaqa misoomsaa lafaafi biqilaa wayiniitti ilaalamuufi. Ragadni kunis, weedduu, faaruufi shubbisa waaqa omoshaa kanaaf taasifamu hammata.

Namoonni sirna kabajaa kanarratti argamanis, duraa bu'aa garee garee isaaniitiin hagganamaa iddoo "orchestra" jedhamutti argamuun, shubbisaafi ragada adda addaa keessatti gahee isaanii ni taphatu. Qooddattootni sirna kana keessatti hirmaatan martis, uffannaa himamasa aadaa isaanii keessatti himamu fakkeessanii uffatu. Haaluma kanaan, jalqabbii diraamaa waliin walqabatee namoonni dhakaa bu'uuraa buusan nijiru. Isaan keessaa warri bebbeekamoon: Thepsis, Euripedes. Sophoclesfi Aeschulusdha.

Diraamaawwan bara durii irraa eegalee hanga yeroo ammaatti jiran, haala garagaraatiin, jiruufi jireenyaa ummoota addunyaa agarsiisaniyyuu, diraamonni kunneen gosa gurguddoo diraamaa lamaan ala kan bahanii miti. Gosoonni diraamaa lamaan kunis: diraamaa bara durii (traditional drama)fi diraamaa ammayyaa (Modern drama)dha. Goosoota diraamaa warren baay'ee dimshaasha ta'an kana keessatti gosoota diraamaa hedduu ilaaluun ni danda'ama. Fakkeenyaaf, diraamaa tiraajee, diraamaa komeedii(diraamaa meeloo, farsii, saatriikii,...) tiraajiik-komeedii, diraamaa riyaaalistikiifi kanneen biros kutaa kana jalatti ilaalleera. Qabxiin biraa boqonnaa kana jalatti ilaalle, faayidaa/tajaajila diraamaan qaamota garagaraaf kennudha. Faayidaa diraamaan kennu keessaas, muraasni isaanii: Seenaa bifa qabatamaa ta'een taatonni daawwattootaan kan ga'an ta'uusaatiin kan bashannansiisu, odeeffannoo kennuufi barsiisuudha. Kanas mootummaaniifi

dhaabbatni miti mootummaan uummata sochosuufi kakaasuuf dhimma itti ba'u (mass mobilization). Ogummaawwan kalaqaa keessaa diraamaan seenaafi eenyummaa hawaasaa calaqqisiisuufi fooyya'iinsa hawaasaa fiduuf bu'a qabeessa. Bifa ifa ta'eefi qabatamaan waan dhihaatuuf namni barateefi hinbaratiin, hiyyeessaafi soressi, ijoolleefi namni beekaan walqixa fayyada. Jireenya hafuura barsiisuufi safuufi d'uudhaa hawaasaa tursuuf ni tajaajila. Egeree hawaasaa bocuu/ miidhagsuu keessatti faayidaa qaba. Kana kan godhu gocha badaa hawaasaa keessa jiru balaaleffachuun hojjechuufi haala jireenyaafi jiruu gaarii jajjabeessuun hojjechuun ta'a. Diraamaan keessatti barsiifataafi aadaan dabalamanii waan hojjeetamaniif itti fufanii akka jiraatan gochuuf ni oola. Ogeeyyii diraamaatiif madda galiifi beekamtii ta'uun jireenya isaan akka geeggeeffataniifi hawaasa keessatti fudhatamu qabaatan taasisa.

BOQONNAA LAMA: CAACCULEE DIRAAMAA (ELEMENTS OF DRAMA)

Barata/ tu, kutaa kana keessatti caacculee diraamaa: akkaataa fudhatama diraamaa, ofiin dubbii, waliin dubbii, seenaa, jaargocha, ijoo, qooddattootaafi daawwattootatu siif dhihaata. Kunis kaayyoolee armaan gadii of keessaa qaba. Kaayyoolee kana milkeeffachuufis cimtee dubbisuu qabda. Shaakalaafi gilgaalli adeemsa kee tumsanis siif waan dhihaataniif xiyyeeffannoo hojjedhu.

Kaayyolee kutaa kanaa

Barnoota kutaa kana jalatti siif dhihaatu yeroo xumurto

- Maalummaa waliin dubbii niibsita
- Gosoota waliin dubbii nitarreessita.
- Ga'ee waliin dubbii do'ii keessatti qabu nihimta.
- Walitti dhufeeni jaargochaafi ijoo maal akka ta'e niibsita.
- Maalummaafi ga'ee qooddattootaa/ taatotaa ni addeessita.
- Dhiibbaa daawwattootni do'ii walirraan ga'an nieerta.

Shaakala

Hubannoo armaan dura qabdu gargaaramuun gaaffilee armaan gadiif deebii laadhu.

1. Nama ofiin haasa'u yookaan dubbatu dhageessee beektaa? Dhimmoota maaliif dubbata dhageessee yoo beekteef?

2. Waliin dubbiin maali?

3. Garaagarummaa qooddataafi taatoo tarreessi.

4. Dhaamsi yookaan ijoon diraamaa akkamitti hubatamuu danda'a jettee yaadda?

Itti fayyadamni barruu diraamaafi itti fayyadama barruulee asoosamaafi walaloorraa haalaan adda. Barruu diraamaa waltajjiirratti agarsiifamuuf kan barreeffamuudha. Kunis taatotaan (actors) waltajjiirratti dhihaatee jamaan daawwatamuu dhimma ilaallatuudha. Jamaan diraamaa waliin taa'anii ilaalaan kan dhaggeeffatan ta'uu isaatiin itti fayyadama asoosamootaafi walaloo isa qofaatti/ dhuunfaatti dubbifamurraan adda. Kunis, barruu diraamaa waltajjiirratti gochaafi dubbiin dhihaatu daawwachuufi dubbisuurraa garaagarummaa guddaa qabaachuu agarsiisa. Miseensonni jamaa diraamaa tokkoo hundi akkaataa dhaabbii, haala fuulaa, akkaataa dubbiifi sochii taatotaa daawwatu. Kana malees, haalli ifa waltajjii, sagaleen yookaan muuziqaan adda addaa, meeshaalee, fakkiileefi suuraalee haala adda addaa keessatti dhihaatan tajaajila daawwii jamaa tumsuu kennu.

Waltajjiin alatti immoo, barruu diraamaa (play) namni dubbisu tokko, caacculee diraamaa beekuun hubannoo barruu sanarratti argachuu barbaadu cimsachuutu isa barbaachisa. Kanaaf, maalummaa diraamaa sirriitti hubachuufi irraa fayyadamuuf caacculee isaa warreen bu'uuraa beekuun wanta dursa argachuu qabuudha jechuudha. Adeemsa kana tumsuuf caacculeen

diraamaanarmaan gaditti siif dhihaataniiru waan ta'eef gadi fageenyaan dubbisuun itti gargaarami.

2.1 Itti Fayyadama Afaanii Diraamaa Keessatti

Kaayyoolee kutaa kana

Kutaa kan baratee yeroo raawwattu

- Amala jechoota barreessaan do'ii filatuu ni tarreessita.
- Walfakkeenyaafi garaagarummaa jechoota/ afaan waliigalteefi do'ii keessatti hojiirra oolanii nihimta.

Kaayyoolee kutaa kana galmaa ga'uufi dhimmoota mata duree kana jalatti dhihaatan sirriitti hubachuuf shaakala siif dhihaate kana dursii xiyyeeffannoon hojjedhu.

Shaakalaa

Gaaffilee duubisaan duraa kanaa gaditti dhihaataniif deebii kenni

1. Jechoonni ati waliigaltee yeroo hundaa taasistu keessatti fayyadamtu amala akkamiifaa qabu?

2. Jechoonni barruu diraamaa keessatti barreessaan fayyadamu yookaan taatonni fayyadaman isaan waliigaltee guyyuu keessatti hojiirra ooluu wajjiin walitti dhufeenya qabu jettee yaaddaa? Maaliif?

Diraamaan amala isaatiin oguma dubbifamu yookaan dhaggeeffatamu miti. Oguma daawwatoota yookaan jamaa fuula duratti agarsiifamuudha. Kanaaf akkaataan itti afaanni diraamaa keessatti hojiirra oolu isa walaloofi hololoo keessaarra adda. Garaagarummaan kunis bifa armaan gadiin mul'achuu danda'a.

- Afaanni/ jechoonni nuti diraamaa keessatti hojiirra oolchinu isa mul'chuu yookaan agarsiifamuu danda'uudha. Namoonni muuxannoo diraamaa qaban/ ogeeyyiin diraamaafi barsiisonni tiyaatiraa barruun diraamaa tokko agarsiifamuu kan danda'u ta'uu qaba jedhu. Kanaaf baruun diraamaa tokko kan inni ittiin madaalamuu agarsiifamuu danda'uu yookaan gochaan mul'achuu danda'uu isaatiin. Kana jechuun ammoo jechoonni /afaanni diraamaa sochii kan mul'isaniidha jechuudha. Taatonni raawwilee baay'ee raawwatu: ni kadhatu, ni deemu, ni taa'u, ni agarsiisu, ni rafu, ni nyaatu, gaaffii ni gaafatu. Raawwileen kun ammo gochaalee warreen akka hisannaa fuulaa, harka sochoosuu/ raasuu, qolee sochoosuu, mataa raasuufi kkfnin deggerama.
- Barruu diraamaa barreessuu keessatti barreessitoonni jechootuma yookaan afaanuma Waliigaltee keessatti tajaajilan akka humna qabaataniifi miira mul'isuu danda'aniin fayyadamu. Fakkeenyaaf safara walqixaan qooduu, irra deddeebiin fayyadamuu, jechoota sagalee yookaan qooqa walfakkaatu qaban fayyadamuun.
 - Barreessitoonni diraamaa barruu diraamaa barreessuu keessatti yeroo tokko tokko jechoota dhimmoota saal-qunnamtii waliin wal qabatan (bawdy) ni fayyadamu. Kunis bifa baacoofi hiika dachaan dhihaatanii jamaa bashannansiisuuf oolu.

Gilgaala

Yaada kanaa olitti dubbiste irratti bu'urfachuun gaaffilee asii gadii deebisi.

1. Jechoota saal-qunnamtii waliin walqabatan barreessitoonni diraamaa keessatti haala kamiin fayyadamu?

-
-
2. Afaanni yookaan jechoonni diraamaa keessatti hojiirra oolan isaan hojiitti hiikamuu yookaan agarsiifamuu danda'aniidha. Kun maaliif ta'a?
-
-
-
-

2.2 Akkaataa fudhatama diraamaa (Dramatic convention)

Barruu diraamaa keessatti barreeffamee waltajjiirratti inni agarsiifamu jireenya qabatamaan raawwatame yookan jiraatame osoo hintaane, sana fakkaatee isa kalaqame/tolfameedha. Kanaaf, jamaarraa seera taphaa sana fudhachuun/amanuun (wanti sun qabatamaan isa jiru/raawwate ta'uu dhiisuu) fooyyessanii akka fudhatanu barbaadama. Jamaan diraamaa waan hunda utuu beekanii (wanti dhihaatu qabatamaa akka hintaane, itti dabaluuun (exaggeration)fi kkf) galma tiyaatiraa kaffalanii seenun daawwatu. Fakkeenyaaf, gochoota waggoota afurrifi shan, kudhan kudha shanfaa keessatti ta'antu waltajjii diraamaarratti agarsiisa sa'a tokkoo yookaan lamaa ta'ee dhihaata; yoomessa bal'aa tarii ganda, magaalaa, biyya yookaan ardii tokkootu waltajjii haala adda addaan qoodameen daanga'ee dhihaata; haasaa/ ofiin dubbii taatoon tokko keessa isaatti utuu namni hindhaga'iin dubbachuu qabu olkaasee jamaan/daawwattootni akka dhaga'anitti dubbata. Kanaaf, wanti barreessaafi daayireektarri haala kanaan mijeessan wanta bal'aa sanaa oliif akka dhaabbatu jamaa/daawwattootni nihubatu; itti waliigalus.

2.3 seenaa barruu diraamaa (the play story)

Barreessaan kamiyyuu, seenaa seeneffamaas ta'e diraamaa dhiheessu keessatti gochaalee kalaquu, keessaa fo'achuufi wal qabsiisee dhiheessuu (creation, selection and arrangement of the actions) qaba. Bu'uurri seenaa barruu diraamaa guutummaatti bu'aa kalaqa barreessichaa

yookaan immoo seeneffamoota afoolaa warreen akka sheekkoo, oduu durii, raagamtaa (myth), seenaa dhugaa yookaan immoo asoosamoota kan biroo ta'uu danda'a. Haaluma kanaan, barreessitootni diraamaa warra Girikiifi jabana Elzaabeex seenaawwan durumaan hawaasa isaanii keessa turan barruulee diraamaa waltajjiif qophaa'u kalaqaa turan. Fakkeenyaaf, diraamaan tiraajeedii Sophocles "Oedipus the King" jedhu raagamtaa warra Girikiirratti hundaa'ee qophaa'e. Kana malees seenaan diraamaa baay'een isaanii bu'aa kalaqa barreessaa ta'anii argamu. kana keessatti barreessichi muuxannoo jireenyaa ofii qabu, yaadannoo yookaan mudannoosaa, mormiifi mufii jireenyaafi akkaataa jireenyaa hawaasni inni beeku geggeessanii xiyyeeffachuu danda'a. As keessatti egaa, qooddattoota ibsuuf yookaan haala isaanii mormuuf seenaa kalaquu danda'a. Kaayyoo isaas miira haalleen, qooddattoota yookaan ergaa/dhaamsarratti horate calaqqisiisuu ta'a.

Yeroo ammaa kana, seenaan asoosama dheeraa yookaan gabaabaa akka ka'umsa seenaa barruu diraamaatti tajaajilaa jira. Kana gochuu keessatti, barreessaan diraamaa seena sana akkuma jiruun hinfudhatu; jijjiramoota adda addaa irratti nitaasisa. Fakkeenyaaf, qooddattoota hir'suu, jaargochaalee xixxiqqoo (sub plots) walitti cuunfuu, akkasumas, sababa yookaan ka'umsa raawwii qooddataa/qooddattootaa jijjiiruu mala. Kana malees, ergaa seenaa sanaallee yeroonni jijjiiru nijiraata. Caacculeen diraamaa tokko keessa jiraachuu danda'an kanneen armaan gadiiti.

1. Ofiin dubbii (monologue)

Diraamaan harka caalu bifa waliin dubbiin kan dhihaatu yoo ta'ellee bifa adda ta'een ofiin dubbiin mul'achuu danda'a. kunis yeroo baay'ee haasaa dheeraa namoota kaaniif (tarii daawwattootaaf) utuu namni /taatonni biraan waltajjiirra hinjiraatin dhihaatuudha. Ofiin dubbiin kunis akaakuu garaagaraa qabaachuu danda'a. Fakkeenyaaf **of xiinxallii (soliloquy)** akaakuun jedhamu ofiin dubbii qooddataan/ taatoon tokko qofaa isaa waltajjiirratti yaada, dhaga'iitii yookaan xiyyeeffannoo isaa/ishee adda baasuuf yookaan xiinxaluuf taasisu/stu dha. Kunis **of xiinxaluu mul'ataa (public soliloquy)** fi **of xiinxallii dhuunfaa (private soliloquy)** jedhamuun bakka lamatti ilaalamuu danda'a.

Ofxiinxallii mul'ataan tooftaa ittiin taatoon/qooddataan fuulleen jamaatti dubbatuudha. Akkaataa kanaan qooddataan/ taatoon kaayyoo/ karoora isaa waan himuuf amalli kun yeroo baay'ee qooddataa/ taatoo hamaa/ daba waliin deema. Of xiinxallii dhuunfaa keessatti ammoo qooddataa/

taatoon yeroo yaadaafi dhaga'iitiin keessoo isaa dudubbatu/ haasa'u Jamaan isa dhaga'uu. Kanaaf jamaa isa dhaga'uu kanaaf of xiinxalli dhuunfaan isa mul'ataa caalaa jamaa ofirraa fageessa jechuudha. Yeroo baay'ee qooddataa/ taatoon of xiinxallii adeemsisu/ taasisu dhugaa keessoo isaa baasa jedhamee waan yaadamuuf ni amanama. Of xiinxallii keessatti qooddattotni karaalee sadii ofii isaanii adda baasanii ibsu: ramaddii tokkooffaa baaqqee, ramaddii tokkooffaa danuudhaafi maqaa ofii isaantiin .

A. Of xiinxallii nama tokkoffaa baaqqeen

Bamaqaa 'Ani' jedhu fayyadamee wanta garaafi sammuu isaa keessa jiru qooddataan ofsaaxila. Of xiinxalliin kun qooddataan amala dhuunfaa adda ta'e fudhatee uumamee akka mul'isuuf gargaara.

B. Of xiinxallii nama tokkoffaa danuu

Karaa biraatiin ammoo qooddataan namoota hundaa bakka bu'ee akka dubbatu taasifamuu danda'a. tooftaa kana keessatti qooddataan 'Nuti' jechuun waa'ee hunda keenyaa (ilmaan namaa) dubbata jechuudha.

C. Of xiinxallii maqaa ofiiwaamuun

Qooddataan maqaa ofii isaa dhahee yeroo waa'ee ofii isaatii dubbatu ramaddii sadaffaa fakkaata. Akka waan inni waa'ee nama kan biroo dubbatu fakkaata jechuudha. Qooddataan maqaa ofii waamee yeroo dubbatu guutummaatti ofii isaarraa adda goree of madaala/ ilaala. Kunis fayyidaa lama qaba. Tokkoffaan qooddataan waa'ee ofii isaa hubannoo ifaafi dhiibbaa miira isaarraa walaba ta'e akka qabaatu taasisa. Lammaffaarratti ammoo ofii isaarra siqee of ilaaluun of ajaa'ibsiifachuu akka danda'uufi ajaa'ibsiifannaa ofiif qabaate kana ammoo ibsuu akka danda'u godha.

Bifa biraa ofiin dubbiin ittiin mul'achuu danda'u yoo ilaalle **of fo'uu (aside)**dha. Of fo'uu keessatti qooddataan/ taatoon tokko qooddattoota/ taatota kan biroo waltajjiirraa wajjin jiran irraa goree/ of fo'ee / siqee jamaa / daawwatootaan fuulleen walarguun yookaan qunnamuun jalqaba. Dubbii inni/ isheen daawwatootatti dubbatu/ttu ifatti taatonni warri waltajjiirra jiran

hindhaga'an jedhamee kan yaadamuudha. Namoota yookaan taatota walbira jiran akka waan wal hindhageenyetti ilaaluun kun amala addaa diraamaa qofaa keessatti mul'atuudha. Kun ammoo diraamaan jiruufi jireenya guyyuu akkuma jiruun kan mul'isu akka hintaane nu hubachiisa. Of fo'uun walitti hidhama/ walitti dhufeenya taatotaafi jamaa gidduutti waan uumuuf jamaan beekamtii yookaan xiyyeeffaannoo akka kennameefitti akka yaadan taasisa.

2. Waliin dubbii (dialogue)

Waliin dubbiin dubbii yookaan haasaa qooddataan/ taatoon tokko isa biraa waliin taasisuudha. Yeroo tokko dubbatu inni kan biraan ammoo dubbii isaaf deebii kenna. Diraamaan bifa waljijjiirraa, walqunnamtiifi yaadaa waliif kennuufi fudhachuu walumaagalatti bifaa waliin raawwiifi waliin dubbiitiin mul'ata.

Waliin dubbiin diraamaa keessatti irraafi jalli ni mul'ata. Karaa biraatiin garaagarummaa gulantaa qooddattootaa/ taatotaa adeemsa waliin dubbii utuu murteessuu argina jechuudha. Inni tokko gaafataa, karoorsaafi ajajaa yeroo ta'u inni tokko ammoo deebii kan kennu, kan raawwatuufi ajaja fudhatu ta'a. Itti fayyadamni jechootaas waliin dubbii diraamaa keessatti dhiibbaa ofiisaa qaba. Taatoon tokko jecha yookaan hima wal dhahaafi hiika dachaa qabu yoo fayyadame taato isa waliin dubbachaa jiruuf rakkoo ta'uu mala. Taatonni lamaanuu/ hunduu gama kanaan ga'umsa walfakkaataa yoo qabaatan waliin dubbiin isaan taasisan jamaa kan gammachiisu/ itti tolu ta'a.

3. Jaargochafi Ijoo

Jaargochi akkaataa ijaarama gochaalee diraamaa keessa jiraniiti. Karaa biraatiin jaargochi waa'ee dhimmoota yookaan gochaalee qooddattootaa/ taatotaa, kaayyoo isaanii galmaan ga'achuuf maal akkasaaan fedhaniifi raawwatan kan ilaallatuudha. Kanaafuu, jaargochi caaseffama gochaalee yookaan raawwilee barruu diraamaa dhimma ilaallatuudha jechuun nidanda'ama. kunis, duraa duubummaa ittiin gochaaleen kun ittiin dhihaatan yookaan qindeeffamaniidha. Jaargochi diraamaa yeroo mara waldiddaa (conflict) waan of keessaa qabuuf, caasaan jaargochaa kun waldiddaa dhiheessuu yookaan agarsiisuurratti xiyyeeffata. Caasaan jaargochaa kunis sadarkaalee shan of keessaa qaba. Isaanis saaxila (exposition), walxaxiinsa

(complication)fiixee/bantmiira (turning point/climax), tasgabbii (falling action)fi furmaata(resolution/deoucement)dha.

A. Ka’umsa (Exposition)

Ka’umsi jalqabbii caasaa diraamaati. Kunis, ka’umsa yookaan seenduubee seenaa diraamichaa, ibsa yoomessaa, fulcha waa’ee qooddattoota ijoofi walitti dhufeenya isaanii of keessaa qaba.

B. Walxaxiinsa(Rising action/complication)

Bakki kunimmoo bakka itti seenaan jalqabameefi walitti dhufeenyi qooddattootaa cimaafi hammaataa deemee waldiddaa uumu; waldiddichi immoo babal’atee sodachisuu yookaan yaadessuu jalqabuudha.

C. Fiixee/bantmiira (Climax)

Fiixeen immoo waldiddaa walxaxaa dhufe bakka itti hammaatee furmaata/fala wallaalchisuun yaaddoofi dhiphina hamaa namatti horuudha. Asitti qooddattootni rakkoo keessa galan gara itti deemaniifi waan godhan wal’aalanii fajajuun akka malee yeroo bo’aan, of wal’aalanfi dubbistoota yookaan daawwattoota garaa raasanii of faana dhiphisaniidha.

D. Tasgabbii (Faliing action)

Tasgabbiin immoo sadarkaalee caasaa jaargochaa keessaa tokko ta’ee bakka itti walxaxiinsifi dhiphinni mul’ate/uumame laafuun fulcha wahii (hint) agarsiisuun kallattii tokko qabatuudha.

E. Furmaata (Resolution)

Furmaatni immoo sadarkaa xumuraa caasaa seenaa diraamaa ta’ee bakka itti hiikoon dhuma argamuufi furmaatni irra ga’amuudha. Xumurriifi furmaatni argamu garuu kallattii nuti eegnuufi barbaannu ta’uuf hindirqamu. Kanaafuu, adeemsa guddinaafi babal’ina achi goolaba seenaa

keessatti eegumsi (expectation) keenya guutuus dhiisuu nidanda'a. Kanaaf wanti murteessaan dhaamsa barreessichi dabarsuu barbaadeedha.

Sadarkaalee caasaa diraamaa armaan olii seenaa/barruulee hunda keessatti guutummaatti bifa walfakkaataan hinargamu. Seenaa/barruulee diraamaa tokko tokko keessatti kutaaleen caasaa jaargochaa shanan ifatti kan mul'atan yoo ta'u, warreen kaan keessatti immoo hundi isaanii jiraachuu dhiisuu yoo jiraatan immoo sirriitti adda ba'anii argamuu dhiisuu danda'u.

Hiikni yookaan ergaan diraamaa seenaafi baattota seenaa (qooddattoota/taatotaa) ilaaluufi hordofuun argama. Waliin dubbiin qooddattoota/taatotaa gochaaleen isaan raawwatan jamaa gara dhaamsa/ergaa diraamaatti qajeelcha. Waliin dubbii qooddattoota/taatotarraa dhaga'iitii/miirasaanii, murtoofi ejjennoosaanii hubanna. Kunimmoo, wanta isaan seenaa sana keessatti akka mul'iisaniif itti kennameefi dhaamsa diraamichaaf akka gumaachaniif barreessaan itti kennameedha. Mata dureen diraamichaas waa'ee ergaa diraamichaa yeroon fulcha kennu nijira. Diraamaan amala isaan gabaabaa waan ta'eef jaargochiifi ijoo isaa aariitiin bu'uureffamu. Barreessitoonni argama jechoota ijoo/ergaa diraamaa tokkoof gumaachan jaargocha diraamichaa keessaa bakka sadii kaa'uu jaal'atu.

- Ka'umsa jaargochaarra (at the beginning of plot)
- Marfata jaargochaafi (turning point of plot)
- Goolaba yookaan furmaata jaargochaarra (at the end of plot)

Walimaagalatti yeroo ilaalamu ijoo diraamaa tokkoo jechoota yookaan afaan hojiirra oole keessumaayyuu irra deddeebii jechootaa, suuressawwan (imagery) gargaarame akkasumas ka'umsa, marfataafi furmaata jaargochaarratti mul'achuu danda'a.

4. Waldiddaa (Conflict)

Waldiddaan jaargocha diraamaatiif bu'uura. Sababiinsaas, muddama (tension) adeemsa guddina seenaa sanaa keessatti gochaa, yaadaafi waliindubbiin fooyya'uu yookaan furamuu qabu waan uumuufi. Kana jechuun, waldiddaan haala tasgabbiin keessa hinjirre uumuun jamaan /daawwattootni hanga xumura yookaan furmaata arganitti sardamanii akka sardan taasisa jechuudha. Kunimmoo humna jaargocha gara fuulduraa adeemsisuudha. Waldiddaan qooddattoota/taatotaa gidduutti, qooddataafi uumama/yaadasaa gidduutti yookaan qooddataafi

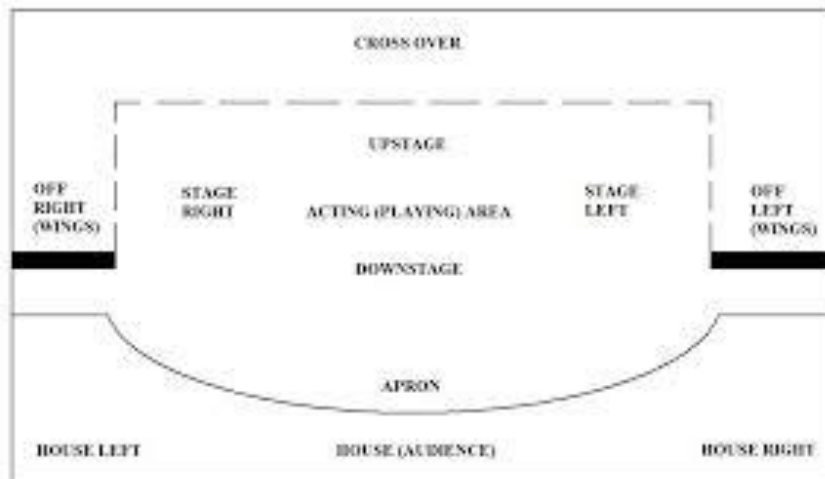
haala uumamaa gidduutti uumamuu danda'a. Waldiddaan diraamaa tiraajedii daawwatootarratti miira sodaa, aasuufi yaaddoo uumuun beekama. Diraamaa koomedii immoo waldiddaa wanta dhugaan jiru (reality)fi hawwii (expectation) qooddattoota gidduu jiruun beekama. Daawwatootni danqaan hawwiin qooddataa akka hinguunne taasisuu hanga furamutti tasgabpii hinargatan.

5. Waltajjii (Stage)

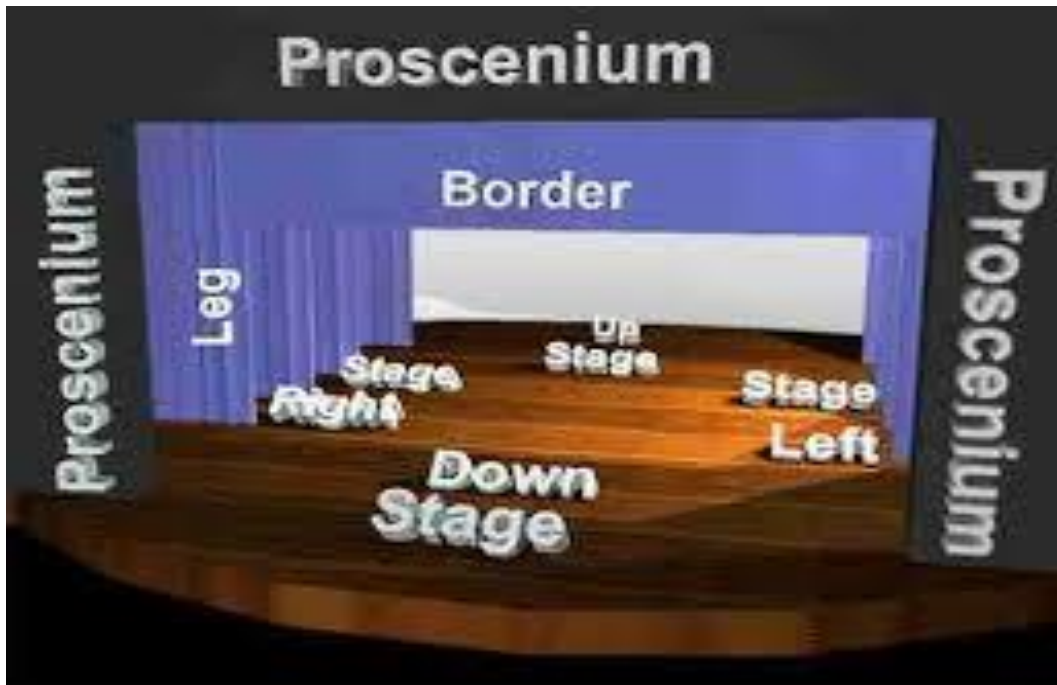
Waltajjiin bakka itti taatotni seenaa diraamaa tokkoo qabatamaan, gochaafi dubbiin, jamaaf dhiheessaniidha. Karaabiraan kutaa galma tiyaatiraa taatotni keessa socho'uun ga'ee itti kenname taphatan jechuudha. Kunis, altokko tokko galma daawwatootni keessa taa'an kan dabalatu ta'a.

Barbaachisummaafi akkaataan qindeeffama bakka raawwii/waltajjii (the significance and design of acting out area) yeroofi bakka adda addaatti garaagarummaa qaba. Tiyaatira Giriik durii keessatti jamaan/daawwatootni bakka bifa walakkeessa geengoo (semicircle) olka'ee hojjetamerra (amphitheatre) taa'u. Bakki kunis, walakkeessa iddoo bifa geengoo guutuu qabaatee hojjetame (ochestra)fi jalaa qabdoonni (chorus) akka irratti shubbisan/ragadaniif oolu irraa olka'ee walakkeessasaa uffisa. Bakka bifa geengoo guutuu qabu (ochestra) dugda duuba kutaa mana waltajjii (stage house/skene) jedhamuufi isa mana moototaatti fakkeeffamutu jira.

Waltajjiin yeroo Shakespaere immoo bifa rogarfee qabaatee keessaan rogni tokkoosaa naanna'ee bifa geengoon cufamee kan jiruufi kallattii sadaniin jamaan taa'anii akka daawwataniif kan mijateedha. Waltajjiin yeroo kanaa kan armaan gadii fakkaata.

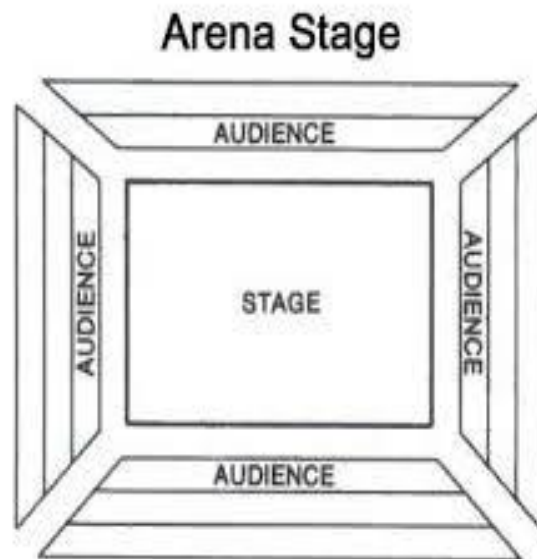
Waltajjiin diraamaa inni ammayyaa immoo gosa sadii qaba. Isaan kana keessaa tokko waltajjii proscenium (proscenium stage) jedhamuun beekama. Waltajjii bakka itti agarssisni dhihaatuufi galma daawwatootni keessa taa'an (auditorium) golba proscenium (proscenium arc) bu'aa oguma arkiteekcherii namootaa ta'een gargar hiree kan qabuudha. Waltajjii gosa kanaa, golgaa banamee cufamu yookaan gadi bu'ee deebi'u fayyadamee jijjiirama raawwilee (actsfi agarsiisawwanii(scenes) adda baasa. Waltajjiin kun diraamaa dhihaatu haalan qabatamaa taasisee dhiheessa. Sababiin isaas, daawwatootni wanta waltajjiirratti dhihaatu keenyan hinmul'anne keessa dabarsanii waan daawwataniifi. Waltajjiin kun jaarraa 19^{ffaa} kaasee hanga har'aatti tajaajilaa kan jiruudha. Waltajjiin kun kan armaan gadii fakkaata.

Waltajjiin ammayyaa inni lammaffaan waltajjii amanamaa (thrust stage) jedhamuun beekama. Waltajjii kana keessatti jamaan bakka agarsiisaa (acting area) keessaa harka sadii arfaffaatti naanna'anii taa'u. Gochaaleen hundi bakkuma kanatti kan agarsiifaman yoo ta'u, muraasni isaanii immoo roga isa arfaffaarratti ce'anii dhihaachuu danda'u. Waltajjiin amanamaan kan armaan gadiitti dhihaate fakkaata.

Waltajjii sadaffaafi isa arenaa (arena stage) jedhamu keessatti immoo jamaan bakka agarsiisaa marsanii taa'u. Karaan seensaafi ba'iinsaa jamaa kana gidduun hafu. Diraamaan tokko waltajjii yeroofi bakka murtaa'aa seenaa diraamichaaf mijatu irratti akka dhihaatu jamaanis ta'e namoonni waltajjii kan mijeessan (stage personnel) nibeeku. Barreessaanis diraamicha yeroo barreessu kana yaadaatti qabatee barreessa. Waltajjiin arenaammoo kanneen kanaa gaditti dhihaatan fakkaata.

6. Qoodattoota/taatota

Hojiin ogbarruu hunduu dhimmisaa waa'ee dhala namaati. Kanaafuu, waa'ee dhala namaa gadi fageenyaa xiinxaluun waa'ee uumaafi garaagarummaa isaan gidduu jiruu mul'isu. xiyyeeffannoon gosoota ogbarruu hundaa hojii, amala, eenyummaa, fedhii, ilaalcha walumaagalatti haala jiruufi jireenya dhala namaa ta'uusaatiin barruuleen isaanii kana hincalaqqisiifne taanaan hiika dhabeeyyii ta'u. Kanaaf, hojiileen ogbarruu namoota miira, yaada, yaaddoo, yaadannoo, karooraafi eenyummaa ofii qabaatanii kalaqaniin guutamani barreeffamu. Namootni 'addunyaa dhugaa' keessa jirru immoo jarreen kana hordofnee xiinxaluun ofii keenyaafi namoota kan biroo keessatti ilaaluun gammadna. Jarreen kun qoodattoota yookaan namfakkilee jedhamuun beekamu.

Qoodattootni kun namoota argaa yaada barreessaan (author's imagination) kaayyoofi eenyummaa ofii qabaatanii uumamaniifi addunyaa waraqaa keessa jiraataniidha. qoodattootni barruu diraamaa keessa jira akka warreen seeneffamoota kan biroo (asoosama dheeraafi gabaabaa yookaan walaloo) keessaa barreessaan yookaan seenessaan kan ibsaman yookaan seenaan isaanii kan himamu miti. Diraamaa yookaan tiyaatira keessatti qoodattootni yookaan taatonni waa'ee ofii isaanii dubbatu. Waa'ee ofii isaanii gaafa dubbatan eenyu akka ta'an ibsu akkasumas wanta hojjechaa jiran maaliif akka hojjetan ifa godhu. Yeroo tokko tokko ammoo diraamaa yookaan tiyaatira keessatti qoodattoonni yookaan taatonni waa'ee walii isaanii ni dubbatu. Yaadni isaan kennan ammoo sirrii ta'uufi dhiisuu isaanii akka yaannu nu taasisa. Wanta dubbatan, raawwatan, uffatan yookaan adamsanirraa adda ba'anii beekamu. Wanti isaan dubbatan, agarsiisaniifi qabaatan kun garuu eenyummaafi ga'ee barreessaan jaargochaafi dhaamsa diraamichaaf nigumaacha jedhee uumeefiidha. Qooddataan/ taatoon diraamaa tokko keessa jiru maal akka fakkaatufi eenyummaa isaa adda baasuuf jechoota akka inni dubbatuuf barreessaan kenneef bu'uura godhanna. Kanarraa ka'uun jechoonni barreessaan qooddaattoota/taatota kanaa kenneef akkaataa dubbannaa ofiisaanii qabaatu jechuu dandeenya.

Qoodattootaaf amala, ga'eefi eenyummaa isaan dhuunfaatti qabaataniifi garee keessatti agarsiisan adeemsa ittiin barreessaan kennuuf, akkasumas, tooftaa inni itti qoodattoota kana qoodattoota kana dubbistoota barruu sanaatti saaxila baasee hubachiisu yookaan walbarsiisu namfakkeessuu (characterization) jedhamuun beekama. Jecha biraan, namfakkeessuun akkaataa

itti barreessaan tokkoo tokkoo qooddattoota uumuufi saaxiluudha. Adeemsi kunis diraamaa keessatti sadarkaalee adda addaa afur keessa darbuun raawwatama.

Sadarkaan inni jalqabaa, sadarkaa miireffachuu (conception)ti. Sadarkaan kun sadarkaa isa jalqabaa yeroo barreessaan qooddataa/qooddattoota akkamii akka uumuu qabu yaaduun sammuusaa keessatti seenaa, jaargochaafi dhaamsa diraamaa yaadamaa jiruuf ta'u/ta'an abuja'atuufi uummatuudha. qooddataan/qooddattootni sadarkaa kanatti yaadaman adeemsa keessa fooyyeffamuu yookaan cirumaanuu jijjiiramuu waan danda'anii seenicha keessatti qooda haafudhataniif isa/isaan dhuma ta'uun kan murtaa'e/murtaa'an miti.

Sadarkaan inni lammataa immoo, yeroo qooddataan dubbiifi gocha kennameef waliin barruu diraamaa keessatti akka mul'atu yookaan saaxilamu taasifamuudha. As keessatti barreessaa qooddataan tokko adeemsa guddina seenaa sana keessatti yeroo meeqaafi yoom akka mul'atu murteessuu caasaa jaargocha diraamaa sanaa qabatamaa taasisa. Murtii barreessaan bakka kanatti murteessu ga'umsa kalaqaa cimaa kan gaafatuufi jamaan diraamaa sana qooddataa sanafi seenicha akkamitti akka isaan fudhatan kan murteessuudha. Kana jechuun jamaa qooddataa tokko akka jaallatan, jibban, amanan yookaan shakkan, akkasumas, seenaa diraamichaa akka jaallatan, jibban, fudhatan, morman, hojiirra oolchan yookan dhiisan kan godhu ga'umsa barreessa asitti agarsiisuudha jechuudha. Ta'us garuu, dhiibbaan namfakkeessuu inni dhumaafi cimaan diraamaa keessatti kan mul'atu.

sadarkaa sadaffaa, yeroo seenaan taatota foon uffataniifi kallattiin raawwiifi dubbii/haasaasaanii waltajjiirratti amala nama qabatamaa mallattoo qaamaan, ibsa/haala fuularraan, sagaleefi haala sagaleen kallattii fuullee daawwattootaatti dhiheessaniidha.

Waltajjii diraamaan irratti dhihaaturratti, qooddattootni waraqaa keessa jiraataniifi ijaa hin mul'anne taatota foon uffatani dhugaan mul'ataniin bakka buufamu. Adeemsi kun taatessuu (casting) jedhamuun beekama. Kana gochuuf itti gaafatamummaa kan qabu filataa taatota diraamichaati. Kana raawwachuuf jalqaba barruu diraamaa barreessaan barreesse gadi fageenyaan dubbisee namoota ogummaa taatummaa qaban yookaan namootuma naannootti beeku keessaa qooda qooddattoota barruu sana keessa jiranii fudhachuun waltajjiirratti dhaabbii qaamaan, miira seenaa sanaa miireffachuufi calaqqisiisuun, gocha bakka murtaa'ee tokko sirrii

sochii qaamaan, ibsa fuularraan, haala sagaleen agarsiisuu danda’u filata. Ga’umsi taatoon tokko gocha kennamee miira guutuu waliin calaqqisiisuuf, sagalee sirriin dubbachuui, afaan miti jechaan agarsiisuuf qabu seenaa waraqaarratti qooddataan dhihaata ammam waltajjiirratti mul’achuuf daawwatoota amansiisuu danda’u murteessa. Sadarkaan inni dhumaa, waltajjiirratti taatessuudha. Kunis ga’umsa dhuunfaa taatoo kan agarsiisuudha. Taatoon tokko daayireekteeraan seenaa barreessaan barruurra kaa’e waltajjiirratti akka dhiheessuuf yeroo kennamuuf ga’umsaafi dandeettii isaa fayyadamuun fooyyessee dhiheessuu danda’a. kunis, hubatamuufi fudhatamuu seenaa/diraamaa sanaaf gumaacha ofiisaa qaba.

Walumaagalatti yaada armaan oliirraa, qooddatoota uumuun namoota argaa yaadaan uumuun hojii/raawwii, amala, kaayyoo, fedhii, ilaalcha, sabummaa, gulantaa hawaasummaa (social class)fi kkf kennuufiin jiraachisuu akka ta’e hubachuun nidanda’ama. Kana malees, qooddatoota saaxila baasuun dubbistootnifi daawwatootni eenyummaafi ga’eesaanii akka beekan gochuu akka ta’e eerameera. kunis tarii, maqaa moggaasuufiin adeemsa waliin dubbiisaanii keessatti qooddatootni waa’ee waliisaanii waliif kaasuun sanarraa dubbistoonniifi daawwatootni akka baran gochuun, qooddataan ofiisaan waa’ee ofiisaa akka himatu yookaan falmatu gochuun yookaan dubbii dubbataniifi gocha raawwatanirraa akka hubataman gochuu ta’uu danda’a. Kanaaf, yeroo hundumaa kutaan jalqabaa yookaan saaxilli (exposition) barruu diraamaa diraamichi waa’ee jiruufi jireenya uummata isaan kamii akka calaqqisiisuufi eenyummaa, ga’eefi fi walitti dhufeenya qooddatootaa agarsiisuu/ibsuun jalqaba. Kana gochuu keessatti immoo, fuula jalqabaarratti tarreeffama maqaa namootaa/qooddatootaa, warreen diraamaa sana keessatti qooda fudhatanii qabaata.

Barruun diraamaa gosoota qooddatootaa hunda kan qabu yoo ta’u, qooddatootni kum ulaagaalee adda addaatiin gosoota adda addaatti qoodamanii ilaalamuu nidanda’u. ulaagaalee qooddiifi gosootni qooddatootaa keessaa muraasni armaan gaditti siif dhihaataniiru. Waan ta’eef, sirriitti akka adda baastee hubattuuf gadi fageenyaan dubbisi.

A. Barbaachisummaa isaan babal’ina jaargochaa seenichaaf qabaniin qooddataa aantee (protagonist)fi masaanuu (antagonist) jedhamuun qoodamu.

Qooddataa aanteen qooddataa seenaa diraamichaaf handhuura ta'eedha. Seenichi naannoo jireenya qooddataa kanaa naanna'a. Qooddataa aanteen wanta raawwatu, karoorsuufi galmaan ga'uuf kan socho'u kan ofiisaa kan qabuufi sanaafis kan jiraatu. Adeemsi guddina seenaa diraamichaa wanta inni karoorsuufi raawwaturratti hundaa'a. Wanta inni raawwatuufi dura dhaabbatu fidumsa (out come) diraamichaa murteessuun beekama. Kanaaf, akka qooddataa fakkeenyummaa gaarii qabuufi faana dha'amutti (hero) ilaalama. Kana malees, qooddattoota gurguddoo (major characters) keessaa tokko ta'uun beekama. Qooddattootni gurguddoon immoo warreen seenaa sana keessatti ga'ee guddaa raawwatan yookaan seenicha keessa yeroo dheeraa turaniidha.

Gama biraatiin immoo, qooddataa masaanuun (antagonist) faallaa qooddataa aantee ta'uun beekama. Kunis, faallaa qooddataa aantee kan deemufi kaayyoon qooddataa kanaa akka galma hingenyef gocha isaa fashaleessuufi dhaabsisuuf kan hojjetuufi hojjechisuudha.

B. Hirkattummaa isaaniirratti hundaa'uun qooddattoota xixxiqqoo(minor characterc)fi warreen seenaa sanaaf fuulleen hingumaachine (enclitic characters) immoo garee biraadha.

Qooddattootni xixxiqqoon kaayyoofi gocha ofii bu'uuressan hinqabane ta'anii kaayyoo qooddataa guddaa yookaan aantef gumaachuuf yookaan gargaaruuf raawwii murtaa'aa yeroo murtaa'aa keessatti raawwatanii isaan deemaniidha.

Qooddattootni tumsaa (enclitic characters) seenaa sana keessatti wanta raawwatan kan hinqabne, garuu qooddataa raawwii ofii raawwachuuf deemu warreen tumsaniidha. Barbaachisummaan isaanii caasaa yookaan lakkoofsa guutuu qofaaf warra ta'eedha. Fakkeenyaaf, konkolaataa keessatti qooddattootni lama utuu karaa waliin deemanii kan walitti bu'an yookaan wal baran yoo ta'e uummatni konkolaatichaa deemaa jiran qooddattoota tumsaa ta'u.

C. Haxxummaa yookaan ga'umsa qabanii (by the talents they have) qooddattoota jijjiiramoo (dynamic/round characters)fi qooddattoota akka jiree (static/flat characters) jedhamuun kanneen beekaman

Qooddataa jijjiiramaan adeemsa jijjiirama yookaan guddina raawwilww/gochaalee seenaa sanaa hordofuun kan jijjiiramuudha. Qooddattootni akkasii kun haalleen adda addaa dhufan fakkaachuuf yookaan jalaa of baasuuf haala isaanii waan jijjiiraniif iddoo yookaan haala duraan turanirratti yeroo mara kan argaman miti. Garee kamiyyuu waliin kan firummaa hinqabneedha. Haala jiruufi garee isa mudatu waliin dammaqinaan hojjechuuf kan dhama'aniidha. Kanaaf, adeemsa guddina seenaa sanaa keessatti walaal'ummaarraa gara bilchinaatti, garaamummaarraa gara haxxummaa yookaan hammeenyattifi kkf fooyya'anii argamuun beekamu.

Qooddattootni akka jireen faallaa qooddattoota jijjiiramoo ta'anii amala walxaxaa kanneen qabaniidha. Hamaa yookaan garraammii ta'uu danda'u. Amalli hameenyaa, garraamummaa yookaan kanbiraan barreessaan fedhee kan kennuufiifi amalli isaanii akka sana ta'uun salphaatti kan hinbaramneedha. Ta'us garuu, amala qabaatan sana amma dhumaatti jiraatu. Gama biraatiinimmoo, gocha isaan raawwachuuf deeman tilmaamuufi kan isaan raawwachaa jiran hubachuun salphaadha.

7. Jamaa/ Daawwattoota

Barruun diraamaa agarsiisa waltajjiirratti daawwattootaaf dhihaatu ilaalchu keessa galchuun barreeffama. Kanaaf, barreessitootni diraamaa hojjiinisani jechaa barruu sanarraa darbee raawwii qabataan haalleen waltajjii dhiibbaa geessisan adda addaa dabalatee daawwattootaa/jamaaf akka dhihaatu nihubatu. Haaluma kanan, jamaa diraamichaa yeroo barruusaa dubbisan waltajjii inni irratti dhihaatu yaadaan sammuu isaanii keessatti uumaa achi keessatti hubachuuf yaalu. Dubbistotni kun seenicha waltajjiitti baasuu keessatti taatonni akkamii qooddattota akka bakka bu'an, taatoni gocha/raawwii barreeffame sana akkamitti akka waltajjiirratti agarsiisani, miira isaan horataniifi akkamitti akka calaqqisiisan, wantoota dabalataa waltajjii deggeruuf dabalamaniifi kkf yaadaa dubbisu. Diraamaan kan waliifi hojii battalaa (communal and immediate)ti. Kanaaf jamaan diraamaa daawwatu akka qaama diraamaa sanaatti ilaalama. Jamaan diraamaa wanta arganiifi dhaga'anirraa beekumsa horatu. Jamaan seenaa qooddataa/ taatoo beekuufi diraamichaa hubachuuf hojjechuu/ carraaquu qaba. Diraamaan yeroo baay'ee garaagarummaa beekumsaarraa madda. Garaagarummaan kun ammoo qooddattootumaan kan uumamu ta'a yeroo tokko tokko; dabafi shira walirratti raawwatani

beekamtii wal dhowwu yeroo baay'ee garuu, jamaan wanta hunda kan beekan ta'anii argamu. Jamaa diraamaa ilaalchisee qaphxiileen hubatamuu qaban:

- I. Jamaa asoosamaa caalaa jamaan diraamaa/ tiyaatiraa barruu sana/hojii sana dhugoomsuudhaaf kan qooda fudhatu, hirmaatuufi tumsuudha.
- II. Wanti jamaan beeku hubannaafi murtoo inni waa'ee qooddattootaa/ taatotafi gochaa isaan taasisanirraan dhiibbaa geessisa.

Gilgaala

Qooddataa/ taatoon tokko ofiin dubbii maaliif geggeessa?

Gosoota waliin dubbii tarreessuun ibsi.

Barbaachisummaa waliin dubbiin diraamaa keessatti qabu maali?

Walitti dhufeenyi jaargochaafi ijoo diraamaa qaban maali?

1. Diraamaa keessatti qooddattootni / taatonni raawwiifi dubbii isaanii ofumaan dhiheessu. Kun maaliif ta'e?
-

BOQONNAA SADI: DIRAAMAA YEROODHAAN**(DRAMA BY TIME)**

Boqonnaan kun seenaa dhufaatii diraamaan walqabsiisee, diraamaa bara gara garaatti qoodee kan dhiheessudha. Innis, diraamaa bara durii (Giriikota), diraamaa bara giduugaleessaa, diraamaa bara Eelzaabeet, diraamaa bara haaromsaa, fi diraamaa baroota garagaraa ilaalchisee hiikaafi yaada garagaraa hayyoonni adda addaa baroota garagaraa keessatti kennanis kan of keessatti hammatee dhiyaatedha. Kanaaf, moojuulli kun akka barsiisaan fuulaafi fuula jiraatee sibarsiisuutti yaadamee kan siif qophaa'e waan ta'eef, yaadannoo dhiyaatee jiru dubbisuutti otoo hince'iin dura, gaaffilee dhiyaatan hojjechuuf of qopheessuun sirraa eegama. Kana raawwanaan, beekumsa duraan qabdu waliin akka walsimatee hubannooke gabbifataa deemtuuf sigargaara.

Kaayyoo Kutaa Kanaa

Boqonnaa kana barattee yemmuu xumurte:-

- Seenaa jalqabbii diraamaa ni himta
- Diraamaan bara garagaraa keessatti maal akka fakkaatu ni hubatta
- Ciminaafi dadhabina diraamaawwan yeroo gara garaa ni ibsita

Shaakala

Mataduree kanaan dura, boqonnaa tokko jalatti baratte irratti hundaa'ii deebisuuf yaali.

1. Ka'umsi diraamaaf biyyi bu'ura buuste biyya kam?

2. Jaqabamuu diraamaatiif sababa kan ta'e maali?

Diraama Bara Durii (Classical Drama)/Greek Drama/

Diraamaan durii waltajjii amantiifi hawaasummaarratti daanga'ee kan dhihaatu ture. Diraamaan bara durii biyya Giriikiirraa kan madde ta'uusaa maddoonni garaagaraa ni ibsu. Yaadrimeen diraamaa kan madde, kabaja ayyaana warra Girikii keessaa kabaja ayyaana 'Dionysius' jedhurraa kan dhufe jedhama. Dionysius waaqa omishaa, keessaayyuu wayinii (wine)fi hormaata akka ta'e dubbatama. Yeroo kabaja ayyaana kanaa shaneen ayyaana kanaafi weellistoonni waliin ta'uun waaqa tolfamaa (gods) waaqessan sana muka aarsaarratti dhiyeessuuf ijaaramee jirutti naanna'uudhaan faarsaa shubbisu. Isaan kana keessaa namoonni shantamni gogaa reettii uffatanii sirbaa shubbisu. Yeroodhaan booda, Miseensonni (jamaan) waliin sirban (chorus) lakkoofsaan suuta suutaan hirisaa yeroo deeman, taatonni (actors) immoo, lakkoofsaan dabalaa dhufani. Kanarraan diraamaan dhalachuu danda'e. Diraamaan kun bara dhaloota kiristoos dura 534(BC) fudhatamaafi beekamtii guddaa argachaa dhufe. Mootummaan beekamtii diraamaaf kennuun kabaja ayyaana waggaa Dinooyisan irratti diraamaa akka gaariitti dhiyaataniif badhaasa badhaasuu jalqabe. Walumaagalatti, diraamaan bara durii, qabxiilee armaan gaditti eeraman irratti xiyyeeffata.

- Ayyaana addaa (festival) irratti xiyyeeffachuun, waltajjii banaa (open stage) irratti dhihaata.
- Waldorgommii badhaasa qabuun beekama.
- Garee hedduu faarsaa walirkaa fuudhuun gaggeeffama.

- Amantaa, keessaayyuu, seeneffamoota eessaa dhuftee hawaasaa(myth)fi seenaa (history) irratti hundaa'a.
- Dhimma xinsammuufi naamusa (psychological and ethical attributes) qooddattootaa/taatotaa irratti xiyyeeffata.

Diraamaa Warra Roomaa (Roman Drama)

Diraamaan warra Roomaa guddina sadarkaa gara garaa keessa tarullee, sadarkaa guddinaafi beekamtii diraamaan Giriikotaa gahe bira gahuu hin dandeenye. Karaa biraatiin, diraamaan Roomaa durii falaasama mataasaa hordofee sadarkaa guddinaa mataasaarra kan gahe osoo hinta'in, jijjiirraa diraamaa warra Giriikotaati jechuun nidanda'ama.Dhimma kanaaf raga ta'uu kan danda'u, hojiiwwan beektootni diraamaa bara sanaa kan akka: 'Gnaeus Naeviusfi kanneen isaa booda gidduu bara (270-199) dh.k.b hojii diraamaa hojjetaa turan, hojiiwwan moodeela tiraajeedii giriikotaa hordofuun gara Roomaatti fidanii hojjechuu isaaniiti. Keessumattuu, diraamaawwan Roomaa durii keessatti hojjetamaa turan, irra hedduun isaanii seeneffamoota Giriikotaa (Greek Mythology) irratti kan hundaa'an akka ta'e himama.Qabxiin biro diraamaa Roomaa durii keessatti mul'atu, barruun diraamaaf qophaa'u, dubbii miidhagaafi bu'aa qabeessa (rhetoric) ta'e fayyadamuuni. Hata'u malee, jalqabbii kufaatii impaayera roomaa irraa kaasee, hanga jaarraa 4^{ffaatti} hojiiwwan diraamaan walqabatan keessatti giddu seennaan amantii kiristaanaa waan jalqabeef, hojiin diraamaa, akka diraamaa giriikotaa durii gareen faarfachaa agarsiisuu (chorus) sochii qaamaa yeedaloo muuziqaan hogganame fayyadamuu(pantomime) fayyadamuun beekamtii olaanaa argachaa tureera.

Diraamaa Bara Giddugaleessaa (Medival Drama)

Diraamaan bara kanaa, guutummaa guutuutti dhimma amantaatiin walqabatee waan dhihaatuuf, waltajjii mana sagadaa yookaan kadhannaa irratti raawwata. Kana males, Diraamaan bara kanaa amala dachaa ilmi namaa qabu- gaariifi badaa, walittii baasuun, olaantummaa akka walirratti goonfatan gochuun beekama. Karaa biraatiin diraamaan bara giddugaleessaa koomeediifi tiraajeediitti adda baasanii ilaaluuf rakkisaadha. Xumura bara giddugaleessaa (jaarrra 13ffaa) keessa, qabiyyee kitaaba qulqulluu kan hin taane, (secular issues) agarsiifamuu akka eegalan nihimama. Diraamaan 'farce' gosoota diraamaa yeroo kana keessa dhimma amantaaraa bilisa

ta'anii dhihaatan keessaa isa tokkodha. Diraamaawwan amantaarraa bilisa ta'uun bara gidduu galeessa kana keessa dalagaman qoqooddii taatota gosa sadi(3) fayyadamu.

Gosti taatotaa inni tokkoffaan taatota sochooftotaa (strolling players) yemmuu jedhaman, bakka bu'oota taatota durii warra qunnamtii mallattoo qaamaan raawwii mul'isan (mimes)fi warra sagalee yeedaloon faayame fayyadamanii raawwii gara garaa mul'isan (pantomimes)dha. Taatonni gosa kanaa yeroo baay'ee namoota qaamota hawaasaa dhimmoota gara garaatiif gurmaa'aanii falmii ykn hiriira nagayaa gaggeessaan hoggananidha. Fakkeenya, namoonni sochiilee, hojjetootni warshaa tokkoo taasisan dirree irratti, sochiifi sirba, akkasumas, walaloo gara garaan jabeessaa hogganan, taatota gosa kanaa jalatti ramadamu. Taatonni akkasii, dandeettii addaa kan qaban yoo ta'u, gahumsa, sarkasii, akrobaatiifi gochaalee amanuuf nama rakkisan (magical) ta'an fayyadamuun xiyyeeffannoo namootaa ofitti harkisuullee nidanda'u.

Gosoonni taatota inni kan biroo, gurmuu qaamota adda addaa kan akka: daldaltootaa, hojjetoota biiroo, karadeemtotaafi wkf kan dhimma waaliinii yookaan jila (carnival) tokkoof iddoo tokkotti argamuun gurmaa'aanii ta'umsa gara garaa raawwataniidha. Gosti taatotaa inni sadaffaan, gurmuuwwan dargaggootaa kan walfakkeenya fedhii isaaniitiin gurmaa'aanii socha'aniiti. Gosti taatotaa kanaa gurmuu isaani keessatti qaama biraa kan hin dabalanne yoo ta'an, kaayyoonsaanii, jechoota saalfiifi saalqunnamtiin walqabatanitti fayyadamuun, garee hawaasaa kanneen biroo qaanessuun bashannanuudha.

Diraama Eelzaabeet (Elizabethan drama)

Diraamaa jabana Eelzaabeet jedhamee kan beekamu, diraamaawwan mootittii Ingilaandii turte, Eelzaabeetiif qophaa'aa turedha. Diraamaan kun gidduu bara (1558-1603) keessa kan tajaajilaa turedha. Seenaa diraamaa biyyatti keessatti, yeroon kun yeroo ummanni hedduun diraamaa itti daawwataa turedha. Haaluma kana hordofuudhaan, manneen agarsiisa diraamaa gurguddoonis bara kana keessa mul'achuu jalqabani turan. Namoota yeroo kana keessa diraamaa barreessaa turan kessaa warri bebbeekamoo ta'an keessaa, barreessaan beekamaan Lammii biyya Ingilaandii 'William Shakespeare ' isa tokkodha. Karaa biraatiin nammoonni akka: 'Christopher Marlow (Dr Faustus), 'Ben Johnson (the alchemist) faa isaan beekamoodha. Doo'iin yeroo kanaa irratuddeessi isaa, seenaa mootota Ingilizii kanneen xiyyeeffatan yoo ta'an, seenaan diraamoota yeroo sana keessatti hojjetamanii, dhimmoota akka, haaloo bahachuu, (Revenge drama)fi

diraama saalqunnamtii bifa komeediifaan ni argamu. Waltajjiin diraamaa bara kana keessaa irratti dhihaatu, waltajjii bal'aafi sadarkaa gara garaa kan qabudha. Waltajjii bara diraamaa Eelzaabeet, yeroo baay'ee, sadarkaalee gurguddoo sadi kan qabu yoo ta'u, waltajjii kanarrattis, namoonni akkuma sadarkaa isaaniitti taa'uun kan daawwatan ta'a. Namoonni maatii mootii keessaa dhalataniifi abbaan taaytotaa sadarkaa gamoo isa irrakeessa jiru irra taa'anii diraamaa daawwatu. Daldaltoonnifi sooreyyiin sadarkaa giddu galeessaarra jiran, sadarkaa gamoo isa lammataa, (medium) irraa yemmuu taa'aan, namoonnii sadarkaa gadii yookaan ummanni bal'aan immoo gamoo isa lafatti aanu irra taa'uun diraamaa daawwatu. Waltajjiwwan diraamaan bara Eelzaabeet dhihaatu keessaa murasni kan armaan gaditti dhihaate fakkaata.

Qabxiwwan Ijoo Diraamaa Eelzaabeet

- Diraamaawwan bara kanaan dura turan, dhimmoota amantii irratti kan xiyyeeffatan yoo ta'an, diraamaan bara Eelzaabeet garuu, dhimmoota amantaan ala ta'an (Secular issues) irratti xiyyeeffata.
- Barreessitoota yeroo kanaaf, waa'ee mootota isaanii durii beekuufi dhiheessuun dhimma ijoodha. Fakkeenyaaf, namni Christopher Marlowe jedhamu, 'Shakespeare' dursee diraamaa seenaa Edward II irratti xiyyeeffatu qopheessee ture. Sana boodadha kan 'Shakespeare' kan seenaa mootota baay'ee, kana akka: 'Richard II fi Henry V' kan barresse.
- Diraamaan tiraajeedii bara kanaa miira soda guddaa daawwattoota irratti uumuu irratti xiyyeeffata.
- Qabxiwwan ijoo barreessitootni yeroo kanaa irratti xiyyeeffatan keessaa inni guddaan waa'ee saalqunnamtiiti.

Diraamaa Hooromsaa (Renaissance Drama)

Jechi ‘renaissance’ jedhu, hiika walgitaa Afaan Ingiliffaa ‘rebirth’ jedhu kan ofkeessaa qabu yoo ta’u, hiikaan isaa lammata akka haraatti dhalachuu jechuudha. Diraamaan kun jaarraa 15ffaafi 16ffaa keessa beekamaa kan ture yoo ta’u, sababni uumamuu diraamaa bara kanaa immoo, biyyoonni Awurooppaa hedduun, diraamaa amantiifi barsiifata ofii calaqqisiisuufi dhiibbaa diraamaan warra giriikotaafi Roomaa irraan gahu dandammachuuf warraaqsa ummatoonni taasisaniin.

Diraammaa bara kanaa wantoota yaadachiisuu danda’an keessaa tokko, yeroo barreessaafi qopheessaan diraamaa beekamaa ta’e, ‘William Shakespeare’ hojii diraamaa itti hojjetaa ture ta’uu isaati. Namni kun, gosoota diraamaa tiraajeedii, komeediifi Kirooneekilii (chronicles) walqixa barreessuu nama danda’edha. Wantoota ‘Shakespeare’ ittiin beekamu keessaa warri gurguddoon: Sirrummaa akaakuu walaloofi itti fayyadama afaan haala salphaa qabaanii, taatootaafi galumsa addaa isaan keessatti dhihaataniif, eenyummaa addaa kennuufii danda’uu, dandeettii addaa jargocha, taatotafi suuressuu akkasumas, adeemsa walaloo walfudhachiisuu danda’uutiini.

Diraamaa Riistooreeshiinii (Restoration drama /1750-1800)

Bara giddugaleessaa (medival ages) keessaa, sababa hordoftoota amantaa Kiristaanaafi Roomaanonni diraamaa irratti fedhii agarsiisuu dhabuutiin diraamaan du’ee ture jedhama. Bara kanaa boodaa, ogummi kun, sababa garaa garaatiin deebii dagaaguu jalqaabee ture. Yeroon ogummi diraamaa kun deebi’ee dagaaguu jalqabes, yeroo deebdhaabbii (restoration period) jedhama. Diraamaan deebdhaabbii, warraaqsa siyaasaa kan bara giddugaleessaa keessa uumame waliin walqabatee kan uumamedha. Seenaan diraamaa deebdhaabbii, irraa deebiin taaytaa argachuu mootii Ingilii ‘Charles II’ kan bara 1660 waliin hidhata qaba. Maqaan ‘restoration’ jedhu diraamaa bara kanaatiif kan kennames, deebi’ee taaytaarra bahuu mootii ‘charles’n kan walqabatedha.

Jechi ‘restoration’ jedhu oguma ogbarruutiin kan walqabsiifaameef, yeroo mootichi kun taaytaarraa ture, jechuunis, bara 1660-1700 ‘restoration period’ jedhamee waan waamamuufi. Kana male, hojiin diraamaa yeroo kanaan duru jiru keessatti baay’ee dadhabuun, baduuf deema ture, deebi’ee fooyya’uufi dagaaguu yemmuu itti eegale waan ta’eef, yeroon kun diraamaan

walqabatee yeroo deebdhaabbii jedhamuu danda'e. Fakkeenyaaf mootiin 'Oliver chromwell' kan 'charles' dura biyya Ingilizii bulchaa ture, manneetiin tiyaatiraa akka cufamu godhe ture. Kana booda, yemmuu mootummaa 'charles' manneen tiyaatiraa cufamanii turanb kan deebi'anii banamuu danda'an.

Sababa yeroo kanaan dura jiru keessatti hojiin diraamaa qabbanaahuusaatiin, bara deebdhaabbii keessa, barreeffamoota diraamaa, kitaabilee gara garaa argachuun rakkisaa ta'ee ture. Hata'u mlee, fedhii diraamaaf bara kana keessatti, uumameen, paanpileetiifi beeksisni adda addaa facaafamuun, barreessitootni barruu gara garaa barreessuuf fedhii akka godhatan gochuun danda'amee ture. Kanaanis, kitaabonnifi barruun diraamaa hedduun yeroo gababaa keessatti lafa guutuu danda'eera. Kanarra kan ka'es, yeroo gbabaa keessatti diraamaan daawwatoota baay'ee argachuu danda'eera.

Bara kana keessa mootiin 'Charle II' dhaabbatoota dhimma ogabrruu irratti hojjetan lamaaf beekamtii hojii kenneera. Daabbatoonni yemmuu sana beekamtii argatanis, 'Kings company'fi 'dukes company'dha. Ergamni dhaabbatoota kanaaf yeroo sanatti kenname, hir'ina gama barreessitoota barruu diraamaatiin jiru akka furamuuf, barreessitoota diraamaa gahumsa qabaniifi taatota gaarii haalaan akka omishanidha. Akkuma siiyaasa Ingilizii bara sanaa keessatti gochi deebisanii dhaabuu (restoration) mul'ate, ogoma diraamaa keessattis, deebisanii hundeessuum mul'ateera. Bara kana keessatti namoonni hedduun diraama kan barreessan yoo ta'u, isaan keessaa warri bebbeekamoon: 'John Drydens', 'Georg Villiers'fi 'William Wycherl's faadha.

Amaloota Diraamaa Deebdhaabbii (characteritics of restoration drama)

- Gaheen barruu diraamaa keessatti dubartootaaf kenname, taatota dubartoota ta'aniin waltajjiirratti agarsiifama.
- Raawwiin diraamaa agarsiisa afuriin agarsiifama
- Waltajjiin diraamaa bara kanaa, muummee olka'aa taatonni irratti agarsiisa rawwataniifi iddoo bal'aafi diriiraa muummee (Stage) jala jiruu, kan daawwatootni taa'anii ilaalan qaba.
- Muummee (Stage) tattonni irratti agarsiisa raawwatan jalaan ulaa xiqqootti dhimmi ni bahama.

- Wantootaa taatonni waltajjii irratti dalagan kan akka mul'annaa (appearance), dhokannaa (dis appearance) fi kan akan fakkaataniif, tatonni xiyyeeffannoo akka kennaniif sagaleessaa (ringing tone) fayyadama.

Diraamaa Jaarraa Kudha Saddeettaffaa (18th Century Drama)

Diraamaan bara kana keessaa dhimmoota haawaasa jireenya giddugaleessa jiraatanii (middle Class)fi dhimmoota keessoo hawaasaa (domestic issues) irratti xiyyeeffachuun rakkoo namoota hundaa tuttuquuf kan yaaludha. Diraamaan jaarraa kanaa keessatti dhiibbaan diraamaa bara haaromsaa ni mul'ata.

Diraamaa Jaarraa 19^{ffaa} (19th Century Drama)

Jaarraa 19^{ffaa} keessa sochiin haaraan ogbarruu biyya Jarmanii keessatti, yaadaa 'Roomaantiizimii' jedhu fudhachuun, jireenya dhuunfaa (Individualism), yaada dhuunfaa (Subjective expression)fi arga yaadaa (imagination) irratti xiyyeeffachuun adeemsifamuu jalqabe.

Roomaantiizimiin dhuma jaarraa 18^{ffaa} keessa kan mul'ateefi sababummaa (Rationalism) kan mormudha. Akka yaada Roomaantiizimiitti, namni sababa qofaan osoo hintaane, miiraafi sababaan kan ibsamudha ilaalcha jedhu qaba.

Jaarraa 19^{ffaa} keessa diraamaan meeloo gosa Roomaantiikii keessaa tokko ta'ee dhihaataa ture. Sana booda, kan jalqame, diraamaa dhugummaa (Realism) wajjin walqabsiisanii dhiheessuu yoo ta'u, kunis, walakkeessa jaarraa 19^{ffaa} keessa hojiirra ooluu jalqabe. Xiyyeeffannoon diraamaa dhugoominaas, diraamaa fi ogbarruuwwan biros, jireenya yeroo murtaa'ee keessa jiruufi dhugaa jireenyaa irratti hundaa'uun, ergaa yookaan dhaamsa kan dabarsu ta'uu akka qabudha.

Diraamaa Jaarraa 20^{ffaa} (20th century Drama)

Jaarraa kana keessa diraamaan warra dhidhimaa akka adduunayaatti walitti dhufuun, walfakkaataa akka ta'u taasifame. Akka yeroowwan isaan dura turaniitti, aadaa yookaan amala kalaquu biyya tokkoorratti hundaa'uun hafee, haala giddugaleessa ta'eefi jiruu jireenya addunyaa yeroo kanaa agarsiisuu danda'uun boca qabate. Yeroo kanatti, itti fayyadamni kalaqawwan Teeknoolojii gara garaa, kanneen akka: bilbilaa, Kaameeraawwan gurguddoo, maashiniiwwan

adda addaafi wkf diraamaa keessatti hojiirra ooluun hojii diraamaa miidhagsuu jalqabe. Diraamaan bifa walaloon barreeffamus yeroo kanatti hojiirra ooluu nidhiise. Kana males, Rooboototni adda addaa iddoo taatotaa bu'uun diraamaa keessatti gahee taphachuus kan eegalan jaarraa kana keessatti. Gosoonni taatotaa amala hororii (horror) qaban hojiirra ooluun guddina adeemsa gocha baramaa, waliin dubbii hiikaqabeessaa qooddattoota gidduu jiru hambise. Kana males, boombiiwwan waraana addunyaa lammaffaa irratti roobfamaa turan, hordofee, diraamaa jaarraa 20^{ffaa} hammeenyaafi garajabeenyarratti kan hundaa'ee dhihaatu akka ta'u taasifame. Kana males, diraamaa jaarraa 20^{ffaa} dhimmoonni diddaa hawaasaa kan akka: Falmii mirga namummaa, sochii/warraaqsa dubartootaa, manca'ina 'AIDS'n geessisaa jiru, jireenya uummata gurraachota Ameerikaafi iddoowwan biroofi wkf irratti bal'inaan xiyyeeffachuunis kan eegalame jaarraa kana keessadha.

BOQONNAA AFUR: BARRUU DIRAAMAA

Tapha, Diraamaafi Tiyaatira (Play. Drama& theatre)

Akka galmee jechootaa ‘Oxford concise dictionary of literary terms’ ibsutti, diraamaa hiika waliigalaasaan (general terms) yoo ilaalle, diraamaa jechuun dalagaawwan sochii qaamaatiin deeggaramnii waltajjii irratti taatotaan jamaa iddoo tokkotti argamee bashannansiisuuf agarsiifamudha. Kun immoo waltajjii qofarratti taatonni qaamaan jamaa daawwatu biratti argamuun qofa kan taasifamu osoo hinta’in, meshaalee qilleensaa kessatti tamsaasan kan akka: Raadiyoofi Teelavijiiniin dhihaachuu danda’a. Karaa biraatiin hayyoonni akka Kimbal King (2007:4) Diraamaaf hiika yemmuu kennan,

“Every thing in our video caunts as drama, encluding, comedies, musicals and independent films, since all of this production started out as a written composition and are performed on some kind of stage, weather the stage is official stage, theatre stage, Hollywood, or scene stage in a middle of park.”

Akka hayyuu kanaatti, wantootni suuraafi sagalee viidiyootiin waraabaman kan akka, baacoo, muuziqaafi fiilmii faa diraamaadha jechuun nidanda’ama. Sababni isaas, wantootni kanaa olitti maqaan isaanii tuqaman martinuu, jalqaba waraqaa irratti barruun qophaa’uun, boodarra sochiifi dalagaa adda addaatiin waltajjii irratti waan agarsiifamaniifi. Kanaafuu diraamaan yaadrimee baay’ee bal’aa ta’e kan ofkeessaa qabuufi birkiilee gara garaa hedduullee kan ofjalatti hammachuu danda’udha.

Tapha (Play)

Jecha ‘Play’ jedhu kanaaf jechi Afaan Oromoo ‘tapha’ jedhu guutummaa guutuutti bakka bu’uu dhiisuu danda’a. Garuu dhimma koorsii kanaatiif yaadrimee jecha ‘play’ jedhuuf ‘tapha’ kan jedhu bakka buusnee dhimma itti baanaa. Tapha (play) kan jedhu kun hojii diraamaa (dramatic work) kan waltajjii irratti, raadiyoon ykn teelevisiiniin darbuuf qopheeffamee raawwiif qophaa’ee taa’e jechuudha. Akkana yemmuu jedhamu garuu, barruu diraamaa (script) kan waraqaa irratti qophaa’ee gara gochaatti jijjiiraamuuf taa’e osoo hinta’in, hojii isa tattonni dubbisaanii shaakala adda addaa taasisuun, waltajjii eeggataru ykn gara rawwiitti jijjiiramee vidiyoon waraabamee olkaa’ame garuu, kan ammallee jamaaf hindhihaanne jechuudha.

Kanaafuu ‘play’ jechuun isa barruu diraamaa (script) irraa taatonni hojiitti jijjiiran filatamanii, qindeeffamni barbaachisaan marti godhameefii, waltajjiifi tamsaasa adda addaaf qixaahee kan taa’edha.

Tiyaatira (theatre).

Akkuma diraamaa hojii ogbarruu waraqaa irratti erga barreffamee booda, taatonni filatameefiifi namoota ogummaa tiyaatiraa qabaniin qindeeffamni barbaachisaan marti erga taasifameefii booda, gochaan waltajjii irratti kan dhihaatudha. Hata’umalee, akka diraamaa baay’ee bal’aafi diraamaadhaan waan maraan kan walgituu hindandeenyefi akka qaama diraamaatti ilaalamuu kan danda’udha.

Tiyaatiraafi Diraamaa giduu garaagarummaa guddaatu jira. Garaagarummaa isaanii keessaa muraasa isaanii yoo ilaalle: diraamaan hojii ogbarruu waltajjii irratti taatotaan, jamaaf dhihaatu ta’ee, turtii torbaanootaa, ji’ootaafi waaggaa guutuuf isaa oliitiin, kutaaleetti qoqoodamee dhihaachuu danda’udha. Tiyaatirri garuu akka diraamaa kutaalee hedduutti qoodamee yeroo dheeraaf jamaaf kan dhihaatuu miti. Kana jechuun, tiyaatirri kutaa garagaraa hinqabu jechuu osoo hintaanee, kutaan inni itti qoodamu, akka diraamaa hedduu miti jechuudha. Kana males, kutaaleen tiyaatira keessa jiran, yeootti qoodamuun, kan guyyaa tokkotti dhuman male, hanga turban, ji’ootaafi woggatti hiramaniin kan fulla’anii miti. Gama biraan, tiyaatirri yeroo baay’ee qaamaan walqunnamuu taatotaafi jamaa kan barbaadu, yookaan foddaa televijiin kan daawwatamudha. Diraamaan garuu qaamaafi televijiiniin ala, raadiyoonis, sagalee qofaan dhaggeeffattootaaf dhihaachuu kan danda’udha.

Garaagarummaan biroo gidduu diraamaafi tiyaatira giduu jiru, diraamaan akka tiyaatiraa waltajjii tokko irratti seenaa walfakkaatu, daddabalee kan dhiheessu osoo hinta’in, waltajjii gara garaa irratti seenaa gara garaa dhiheessuu danda’a. Diraamaan garuu, Seenaa walfakkaataa waltajjii gara garaa irratti deddeebisee dhiheessuun beekama. Hata’u malee, tiyaatirris waltajjii irra yeroo dheeraa nitura.

Jecha biraatiin, namni yeroo tokko tiyaatira wohii ilaale, seenaa isaa waan beekuuf, yeroo lammaffaaf deeb’ee tiyaatiricha ilaalu dhiisuu danda’a. Diraamaan garuu, yeroo baay’ee kutaawwan gara garaa hedduu waan qabuuf, kutaawwan kana keessattis, yeroo yerootti waan haaraa waan agarsiisuuf, namni tokko kutaan duraa yoo isa jala tare, kutaa lammataarraa

jalqabee diraamicha ilaalu danda'a. Kanaanis, seenaa kutaa tokkoffa keessa ture, tilmaamuun, kutaawwan biroo itti fufa. Akkana gaafa jedhamu garuu, diraamaan waltajjii tokkoon xumuramu hinjiru jechuu miti.

Gama biraatiin, diraamaan kutaa dheeraa qabuufi tiyaatirri tokko viidiyoodhaan waraabamee olkaa'amuu danda'a. Yeroo kana namni tiyaatirafi diraamaa waraabamee taa'e kana lachuu isaan dura ilaale, tiyaatiricharra carraan diraamaa sana irra deeb'ee ilaaluusaa baay'ee bal'aadha. Sababni isaa tiyaatirichi diraamaa kutaa dheeraa qabu sana caalaa baay'ee gabaabaa waan ta'eef, daawwatichaan yaadatamuu danda'a. Diraamaan sun garuu kutaa dheeraan waan dhihaatuuf seenaasaa daawwatichaan dagatamuu mala waan ta'eef.

Akkaataa Barreeffama Diraamaa

Barruun diraamaa keessatti qooddatootni qabatamaa foon uffatanii taatotaan waltajjiiratti bakka bu'aman, namoota addunyaa dhugaa keessaa akkeessu. walaloofi seenafamoota kan biro keessatti barruu/kitaaba isaanii qofatu jamaafi barreessaa isaanii wal agarsiisa (mediates). Diraamaa keessatti garuu, namoonni/ogeeyyiin hojii sana keessatti qooda fudhatan hundi (taatonni, daayireektarri, qopheessan (producer), namoonni yoomeessafi waltajjii qopheessanillee) barruu barreessaa jamaaf hiikuufi hubachiisuu keessatti qooda qabu. Daayirektarri diraamaa tokko gochaalee agarsiisni tokko tokkoon isaa qabu waltajjiiratti maal akka fakkaatan murteessa.; yeroo isaan fudhatan, taatota waltajjiiratti raawatan, taatonni sun maal fakkachuu akka qaban(tarii meekaappii fayyadamuu danada'a) fi maal akka fayadaman(meeshalee), itti fayyadama bakka waltajjiirraa, walitti dhufeenya taatotaa, akkaataa dubannaa/olka'iinsa fi gad bu'iinsa sagalee, ariitii fi qalbisa dubbii, akkaata itti gaaleen, jechi fi himni ittiin jedhaman faa murteessuun akkaataa akkaataa itti tokko tokkoon taatotaa birsagoota, sagalootaafi jechoota sagaleessan, olka'iinsa, gad bu'iinsi, ariitii fi qalbisni dubbii, akkasumas wanti sochi qaamaa fi haala fuularraa mol'atu hundi seenaafi dhaamsa huubatamurran dhiibbaa geessisu. Kanaafuu, daayireektarri hiika barruu diraamaa ykn hubannoo jamaa murteessuu keessatti qooda ofiisaa qabaata jechuudha. Haalli sagalee fi sochiin qaamaafi haalli fuula taatota waltajjiirraa filannoo jechootaafi yeedaloo himoota barruu barreessaa bakka bu'a.

Daayireektaronnii fi taatonni muuxannoofi ga'umsa cimaa qaban barruu sana ariitiin sirriitti hubachuun seenaa barrichaa waltajjiitti yeroo baasan miidhagina addaa itti dabaluuun dhiheessuu

danda'u. Haaluma walfakkaatuun, barreesitoonni diraamaas qaawwa daayireektarii fi taatoonni akkasaan muuxannoofi ga'umsa isaanii fayyadamuun akka guutaniif hambisuuf ni jiraata. Barruuleen diraamaas qaawwa/bakka duwwaa hammamii akka hambisanii fi ibsoota waltajjii hammam guutummaafi gad-fageenyaan (qooddattootni hundu hammam gad-fageenyaan akka ibsaman, waltajjiin akkamiin akka bu'uureffamu, gochaaleefi sochiin qaamaafi fuulaa akkamitti akka agarsiifaman) qindeessaa, daayireektaraa fi taatotaaf dhiheessuu isaaniitiin adda adummaa qabaatu.

Diraamaan daawattoota kallattiin waltajjirratti daawwataniif kan dhihaatu ta'unsaa barruun isaa akkamitti akka qophaa'uuratti dhiibbaa mataasaa qaba. Jamaan diraamaa diraamichaa yeroo walfakkaataa tokkicha daawwachuun, muuxannoo/beekumsa walfakkaataa qabaachuuniifi kaayyoo ifaafi wal fakkataa/daawannaa diraamaa murtaa'e tokko) waliin qabaachuun battala sanatti tokko isaan taasisa. Diraamaan namoota dhugaan jiraniifi kallattiin kan dhihaatuufi dubdeebii yerooma sana fuulleen kana itti keennamu qofaa osoo hin ta'in, barreessaan isaas duubdeebii wayii jamaan kennan kan eegu/tilmaamu ta'uu isaati. Kanaafuu, barreessaan jamaan kallattiin diraamicha yeroo daawatan waliin ta'uun dhiibbaa isaan geessisan herreguun akka sanaan karoorsee barreessa. Tokkoon namoota jamaa diraamaa uumanii hangam dhuunfaatti kan miirefatan yoo ta'ellee, dhiibbaa waan walirraan ga'aniif murtii fi hubannoo walfakkaataa uumatu. Sababiin isaas, bakka tokko fo yeroo tokkihatti kaayyoo wal fakkaatuuf yeroo argaman miseensa gurmuu tokkootti wal ilaaluun miira walfakkaatu qooddatu. Miira gurmuu tokkoo qabaachuun amala dhuunfaatiin qaban irraan dhiibbaa cimaa geessisuun waan gurmuun sun yaadu akka yaadaniifi wanta isaan raawwatan akka raawwataniif dirqisiisa. Yeroo namootni muraassni wanta waltajjirratti ta'uu ajaa'ibsiifatu olkaasee kolfee gammadu ykn sodaatee yemmuu inni cina isaanii ta'uus akkasu ta'a. Barruu diraamaas walaloofi seenefamoota kan biro caalaa dhimmota yeroorraafi namoota hunda ilallatu xiyyeefachuunsa kanaaf caalaatti gumaacha. Keessumaa diraamaawwan yeroo dhaamsa haala hawaasa yeroo murta'e tokko keessa jiruu/keessaayyuu yeroo kakalaqa sana) kan ilaallatuudha.

Barruun diraamaa agarsiisa battala raawwii isaatti daawwatootni ofii isaaniitiin akka hubataniif (seeness utuu hinbarbaachisin) dhihaatu kan qabuudha. Gochaaleen diraamaa keessa jiran yeroo walfakkaatu keessatti warreen hinraawwatin yoo ta'anillee, akka waan walitti fufiinsaana raawwatan/raawwatamanitti dhihaatu. Gochichi yeroon dhugaan fudhatuufi waltajjiirratti inni

fudhatu garuu walqixuma ta'a. Diraamaa keessatti seenaan dhiheessinu yeroo sanaan dura kan raawwate ta'ee kan yaadamu yoo ta'eyyuu, waltajjiirratti akka waan yeroo sana ta'aa yookaan raawwataa jirutti taatotni raawwa chaa dubbatu. Kanaaf, barruunsaas waliin dubbii gochi taatonni waltajjiirratti dhiheessan henna ammaan (present tense) agarsiisuu qaba. kana malees, akkuma waltajjiirraa qooddatootni fuulleen kan dubbatan malee sagaleen barreessaa kan keessatti dhaga'amu ta'uu hinqabu.

Barruun diraamaa walii dubbii afaan qooddatootaa/taatotarraa dhaga'amuufi gochaalee dubbii maleeyyii taatonni raawwatan yookaan isaanirraa mul'atanfi ijaan ilaalamani hubataman of keessaa qabaata. Waliin/ ofiin dubbii isa afaan taatotarraa dhageenyu waan ta'eef, barruu diraamaarratti maqaa qooddatootaa barreessuun fuuldura isaatti yookaan isa jalatti akka inni dubbatuun barreeffama. Haalli yeroo ofii/waliin dubbii taatotaa mul'atu yookaan gochi isaan waltajjiirratti raawwatan immoo, barruuratti akka ibsa dabalataatti hammattuu keessatti yookaan dubbii qooddatootarraa bifa adda ta'een (in italicized form) barreeffama. Ibsi dabalataa kennamu kun isaan afaan taatotaatii ba'an osoo hintaane, wantoota mul'atanirraa isaan hubatamaniidha. Kunis ibsa waltajjii (stage direction) jedhamuun beekamu.

Ibsi waltajjii haalaafi kallattii sochii taatotaa, haala ifa waltajjii, haala sagalee/muuziqaa agarsiisa dhihaatu deggeran, meeshaalee waltajjiirraafi kkf dha. Ibsi waltajjii seenaa diraamaa waltajjiirratti dhihaatu tokkoof akkaataafi yoomeessa dabalataa ta'uun guutuu taasisa. Dabalataanis, daayirektera seenaa barruu sana waltajjiif qindeessuufi taatotaa qooddatoota bakka bu'an filatuuf qajeelfama, akkasumas, taatotaa filatamani agarsiisuun dura seenaa sana qo'ataniif madda guutummaa suura seenicha ta'ee tajaajila. Kanaaf, seenaan diraamaa barruurra jiru tokko waltajjiirratti guutuu, walqabatiinsa kanqabufi hawwataa akka ta'uuf ibsi waltajjii barruusaa keessatti hammatamuu qaba.

Taatonni waltajjii diraamaarratti seenaa itti kenname agarsiisuuf yeroo ba'an eessaan waltajjiitti akka ba'an, eenyu waliin akkamitti akka dhufaniifi deeman, maal akka uffataniifi fuula, dhaabbiifi uffannaa isaaniirraa maal akka mul'atu, akkasumas, akkaataa dubbii isaanii (ariitii, guddisani, xiqqeessanii, na'aa... dubbachuu)faatu haalaafi kallattii sochii taatotaa keessatti eerama. Kun garuu, yeroo hundumaa dirqama hinta'u; kana kaasuun yookaan hubachiisuu hubannaa seenaa sanaaf yookaan dhaamsa isaaf gumaacha yeroo qabaatu qofa.

Waltajjii diraamaarratti yookaan tiyaatira keessatti itti fayyadamni ifaafi akkaataasaa qooda guddaa qaba. Ifni waltajjii diraamaan tokko irratti dhihaaturratti tajaajilu kan uumamaa (aduu, addeessaafi kkf)fi namtolchee warreen akka dungoo, lambaa, tirikaa, ifa elektirikii, abiddaafi kkf ta'uu danda'a. Yeroo baay'ee diraamaan tiyaatira keessatti ifa namtolchee kan fayyadamu yoo ta'u warreen waltajjii banaa (open stage) jechuun waltajjii bakka walga'ii adda addaa, dirree mana barnootaa bakka barattootni baay'een itti daawwatan, dirreewwan/waltajjiwwan aadaafi hawaasummaa adda addaarratti dhihaatan immoo, harka caalu ifa uumamaa fayyadamu.

Karaa biraatiin immoo, ifni waltajjii diraamaarratti hojiirra oolu hanga isaan, bifa/halluusaafi kallattiisaan murteessuun fayyadamuun ilaalcha keessa wanta galuu qabuudha. Hangasaa yoo ilaalle cirumaa kan hinjirre (dukkana), ifa baay'ee xiqqoo (dimimsa), ifa guddaafi kkf ta'uu danda'a. Bifuma walfakkaatuun akka barbaachisummaa isaatti ifa waltajjiirraa bifa/halluu garagaraa akka qabaatu taasifnee fayyadamu dandeenya. Fakkeenyaaf halluu diimaa, magariisa, cuquliisa, keelloo, yookaan kan biroo akka qabaatu goonee fayyadamu dandeenya.

Ifni waltajjii diraamaa keessatti hojiirra oolu tajaajila adda addaa qaba. tajaajila kana keessaa inn jalqabaa, yoomessa seenichaa mul'isuudha. Kutaan seenaa ganama, galgala, ganna, rooba keessa yookaa bona aduu saafaa keessa raawwatu ifa walfakkaataa hinbarbaadan. Fakkeenyaaf, agarsiisni galgala mana keessatti yeroo irbaatni nyaatamu kan dhihaatu yoo ta'e, sdukkana ibsaan kan keessatti ibsamu ta'uu qaba. Kana malee, ifni waltajjiirraa yookaan galma keessaa miira agarsiisni dhihaataa jiru qabaachuu qabu tumsuuf ooluu danda'a. Fakeenyaaf, namni rakkoo cimaa keessa galee yeroo dhiphataa yaadaan badaa nyaaraa guuree wantoota naannoosaa jiran xiyyeeffannoo dhowwatee fagoo yaadaa taa'a. Agarsiisni akkasii yeroo dhihaatu, daawwatootni miira ulfaataasana akka qooddataniif bakka baay'eefi namoonni baay'een keessa jiran fayyadamuurra bakka namni hinjirre, sagaleen hinjirreefi dimimsaatu filatama. Kana jechuun immoo, ifni xiqqoon yookaan dimimsni miiraa ulfaataa uumuuf nigumaacha jechuudha. Akkasumas, jijjiirama ifaa fayyadamuun jijjiirama agarsiisaa (scene) agarsiisuun nidanda'ama. Agarsiisni kutaa seenaa bakkaafi yeroo walfakkaataa keessatti raawwatuudha. Kanaaf, agarsiisa tokko (gocha yeroo tokkotti iddoo tokkotti raawwatu) xumuruun isa birootti yoo darbu, amma waltajjiin isa itti aanuuf mijatutti adeemsa sana jamaa /daawwatoota jalaa dhoksuufwaltajjiirraa ifa dhaamsuu yookaan golgaa diriirsuutu barbaachisa. Waltajjiin agarsiisa itti aanuuf qophaa'ee

booda ifa dhaame ibsuun agarsiisichi itti fufa. Kanaaf, daangaa kana agarsiisuu keessatti ifni akka mala tokkootti tajaajila jechuudha.

Kallattii irraa ifni waltajjii yookaan galma seenus barbaachisummaa ofiisaa niqabaata. Kunis, tarii karaa foddaa tokkichaa yookaan balbalaan yookaan gubbaa gadi yookaan waltajjiirraa gara galmaa yookaan galmarraa gara waltajjiitti ta'uu danda'a.

Diraamaa waltajjiirratti dhihhatuun deggeruun qabatamaa kan taasisu inni biraan muuziqaadha. Diraamaan waltajjiirratti yeroo dhihaatu, muuziqaa meeshaalee muuziqaan taphatamu, kan sagaleen sirbamu/faarfamu yookaan lamaan isaan tumsamee agarsiifama. Ta'us garuu, diraamaa hunda yookaan kutaaleefi agarsiisawwan diraamaa hunda keessatti dirqama hinta'u. Yeroo barbaadametti muuziqaan dhihaatu kunis waraabamee kanta'e yookaan fuulleen waltajjiirratti yookaan waltajjii duubatti/bakka hinmul'anneefi taatota hindanqinetti taphatamuu danda'a. Ga'een muuziqaa kanaa inni guddaan daawwatoota gara miira barbaadamutti galchuuf, miira keessa turan keessa tursuuf yookaan miira keessa turan keessaa baasuufiidha. Akkuma armaan olitti tuqamuuf yaalametti, kutaaleeniifi agarsiisni yookaan mil'uuwwan adda addaa diraamaa tokko keessa jiran miiraa garaagaraa kan of keessaa qabaniifi namatti dhageessisaniidha. Egaa isa tokkorraa gara isa biraatti ce'uun dhaga'iitii (feeling) kan biraa namatti horuu danda'a. Kanaaf, agarsiisa (scene) tokko yeroo jalqabuuf deemnu haalaafi miira achi keessa jiruuf daawwatoota qopheessuuf muuziqaan miira sana fakkaatu of keessaa qabu akka dhaga'amu taasifamuu qaba. Agaraiisni sun xumuramee inni itti aanus miiruma walfakkaatu kan qabu yoo ta'e immoo, muuziqichi osoo hin jijjiiramni hanga inni itti aanu jalqabutti jamaan miirichi keessa tursiifamuu. karaa biraatiin immoo, miirri agarsiisa xumurameefi itti aanee dhufuu kan wal hinfakkaanne yookaan gargar fagoo yoo ta'e, muuziqaa kan biroo haalaafi miira dura ture keessaa baasuun gara isa haaraa barbaadamutti qajeelchuun nidanda'ama.

Fakkilee, suurawwaniifi meeshaaleen adda addaa taatotni harkatti qabatan yookaan itti fayyadaman yookaan waltajjiirra akkasumaan kaa'amanis warreen qabatamummaafi fudhatamummaa diraamaa cimsuu keessatti qooda olaanaa qaban keessaati. Fakkileefi suurawwan adda addaa diraamaa keessatti yeroo baay'ee taatotaan baatamanii yookaan keenyanirratti yookaan xarapheezaafaarratti ka'amanii argamuu danda'u. Isaan kun yeroo baay'ee seenaa sana keessatti fuulleen kan gumaachan ta'anii hinargaman. Yeroo tokko tokko garuu, ka'umsaa ofii/waliin dubbii taatota ta'uu danda'u. Kana malees, duubdeebiif (flash back)

ka'umsa ta'uun beekamu. Duubdeebiin seena yeroo sana fuuldura ta'ee ture irra deebiin yaaduu, waa'eesaa haasa'uu/dubbachuu yookaan gochaan agarsiisuudha. Meeshaaleen aadaa hawaasa seenaa diraamichaa irratti xiyyeeffatuufi kan biroonis waltajjiirra ka'amuufi harka taatotaatti baatamuun diraamaaf tumsa ta'uu danda'a. Fakkeenyaaf, diraamaan Afaan Oromoo tokko qophaa'ee waltajjiiratti kan dhihaatu yoo ta'e, jabanaan bunaafi finjaalli, eeboofi gaachanni, teesummi geengoon miilla sadii, gundoon booree, siinqee, guchumni, ciiccooniifi kkf waltajjiirra kaa'amani, keenyanirratti hirkatanii yookaan fannifamanii yookaan immoo taatotaan baatamanii argamuu danda'u. Meeshaaleen kunis baay'inaan yoomessa hawaasummaa (haala jiruufi jireenyaa, aadaa, barsiifata, eenyummaa... hawaasichaa) yookaan yoomessa bakkaa (mana keessa, waajjira keessa, dirreerra, bosona keessa,, magalaa yookaan baadiyyaa) seenaa sana quba qabsiisuuf oolu.

Walumaagalatti, warreen armaan olitti ibsa waltajjii jedhamuuneeraman daawwattootni haasaa/dubbii taatotaarraa kan hubataman osoo hintaane, waltajjii, galmaafi taatota harkatti ilaaluun seenaa (gochaafi dubbii) wal qabsiisanii kan hubatamaniidha. Barruu diraamichaa keessatti immoo barreessaan waa'ee isaanii hammattuu keessatti yookaan bifa addaa barreessuun addaan ibsa.

Raawwii (Act)fi Agarsiisaa/Mil'uu (Scene)

Dhaamsaafi kutaalee haaraan yeroo qaamonni/taatonni baay'ee barbaachisoo/ijoo ta'an seenan yookan ba'an jalqaba. Diraamaa ammayyaa keessatti, yeroo jijjiiramni yeroofi bakkaa jiraatu hunda, jijjiiramni agarsiisaa nijiraata. Qindeeffama agarsiisaa kana kan seenaa ta'u. Tokkoon tokkoo agarsiisaa haala caasaa diraamaa warreen kutaalee barruu diraamichaa walitti fidaniifi gochaalesaa bifa qabsiisanitti dabalataan, barruun diraamaa qooddii idilee raawwii (act)fi agarsiisa/mil'uu (scene) jedhaman qaba. Tiyaatira Girikoota durii keessatti agarsiisonni (scene) walaloo yookaan weedduu jalaa qabdootaan adda adda qoodamu (by choral odes). Diraamaa warra Faransaay keessatti immoo agarsiisni murteessaa ofiisaanii qabu. kunis, yeroo beekamaafi gocha seenicha fuuldura adeemsisuudha. Akkaataa caaseffama agarsiisa barruu diraamaa keessatti, ibsi gochaafi amala qooddataa roga tokkoo hanga isa birraatti adeemuu danda'a. Maqaan qooddattootaa yeroo hundumaa qubeelee gurguddaan walakkee waraqaarratti barreeffamu. Maqaa qooddataa jalatti gochaafi waliin dubbii gargar ba'anii barreeffamu.

Raawwiin qoodama caasaa barruu diraamaa isa guddaadha. Barruun diraamaa warreen duraafi bu'uuraa (classic) raawwilee (acts) shan qabu. Warreen ammayyaa immoo raawwilee lama yookaan sadii qabaatu. Barruun diraamaa harki caalaan isaanii garuu, caasaa raawwii sadii qabuun beekamu. Kanarraa qooddiin idilee barruulee diraamaa kun bu'aa waliigaltee yeroo murtaa'aa tokkoo (the convention of the period)fi qabiyyee barruu murtaa'e sanaa ta'uu hubachuun kan danda'amu yoo ta'u, barruun diraamaa isa raawwii tokko qaburraa eegalee amma isa raawwii shaniifi agarsiisa hedduu qabuutti bal'achuu danda'a. Jamaan yeroo diraamaa daawwatan qoodama raawwii kana kan hinqalbeeffanne yoota'anillee, mul'istuu miir deebii (emotional response) isaanii ta'uun beekama. Qooddiin warreen barruu sana dubbisaniif kan dhihaatu ta'ee haala raawwiisaa sammuu isaanii keessatti yaadaa ilaalu. Raawwiin/gochaan agarsiisuun seenaalee akkasiin caaseffaman kanaa immoo waltajjiirratti ta'a. Diraamicha daawwatanii gocha agarsiifamu faana miirri isaanii olka'aa deemuu, onneen isaanii dhaabbachuu yookaan qalbiin rarra'uufi tasgabba'uun qoodama kana waliin kan deemuudha. Haaluma kana diraamaa raawwii sadii qabu yoo ilaalle, raawwii tokkoffaan (Act I) wantoota bu'uuraa inni jamaaf argamsiisu warreen armaan gadiiti.

1. Qooddataa guddaa/ijoo beeksisuu
2. Qooddatoota deggersaa beeksisuu
3. Gocha, xiyyeeffannoofi fidumsa (out come) abdatamu hundeessuu
4. Gufuufi rakkoolee adda addaa hundeessuu
5. Sardama (suspense), muddama (tension)fi waldiddaa uumuu
6. Bakka seenaan fuuldura deemuu dhaabee duuba deebi'ee babala'chuu jalqaburratti xumurama.

Dhuma raawwii tokkoffaatti maal akka ta'uuf deemu baruu hawwa jamaan. Sadarkaa kun, jamaan rakkoo yookaan ijoo diraamichaa hubatee, qooddataa jabaa adda baafatee, fedhii fidumsa dhufuu malu beekuu horatee xumurama. Asitti seenichi yoo dhaabbate jamaan gaaffii isa keessatti haferraan kan ka'e niceeqama, itti hintolu, of jibba.

Raawwii lammaaffaa keessattimmoo:

- Haalli qooddataa jabaa keessa seenufi fidumsisaa hammatee walxaxa
- Jaargocha xiqqaa (a subplot) kanbiraatu dhalata

- Qooddattoota hirkatootatu mul'ata
- Furmaata xumuraarra ga'uuf sardama cimaatu uumama
- Rakkoo yookaan cinqamaa hamaa kanbiraa uumamuu raawwata

Asitti dubbii sadarkaa hamaarra ga'uu isaarraan kan ka'ee furmaata battalaa barbaada. Yoo utuu furmaatni hinargamin asumatti hafe, sammuu/qalbii jamaa darbuu danda'a.

Raawwii sadaffaa keessattimmoo:

- Rakkoon caalaatti hammaata
- Jaargochi xiqqaan uumame furmaata argateetu jaargocha guddaatti gala
- Rakkoo hamaa qooddataa jabaa mudate laafeetu tasgabbaa'a.
- Rakkoon tasgabbaa'eefi seenichi akka waliigalaatti xumuratti dhufee furmaata argata
- Olaantummaaniifi mo'ichi qood dataa duree/jabaa, akkasumas, kufatiifi mo'amuu qooddataa masanuutu uumama.

MIRKANEFFANNA

Barata/ tu barnoota boqonnaa kana keessatti siif dhihaate sirriitti hubachuukee qabxiilee armaan gadii fayyadamuun mirkaneeffadhu. Qabxiilee sirriitti hubatee mallattoo '√' tiin kanneen sirriitti hinhubatin ammoo 'X'tiin agarsiisuun irra deebii mirkaneeffadhu.

1	Maalummaa diraamaa adda baafatee jirta?	
2	Malleen diraamaan ittiin dhihaatu lamaan eeruu dandeessaa	
3	Xiyyeeffaannoon diraamaa maalirratti akka adda ta'e hubateetaa?	
4	Ofiin dubbiin maal akka ta'e himuu dandeessaa?	
5	Diraamaan harka caalu waliin dubbiin maaliif akka dhihaatu hubatee?	
6	Ibsi waltajjii maaliif barruu diraamaa keessatti akka hammatamuu nihimtaa?	
7	Walitti dhufeenyi jaargochaafi ijoo diraamaa maal akka ta'e himuu dandeessaa	
8	Diraamaan akkamitti akka jalqabe hubatee?	
9	Gosootni diraamaa maalfaa akka ta'an tarreessuu dandeessaa?	

10	Amaloota diraamaan tiraajeedii qabu himuu dandeessaa?	
11	Diraamaan meeloo mala addaa qabu hubattee?	
12	Faayidaa diraamaan qabu himuu dandeessaa?	

Gaaffilee of Madaallii

Gaaffilee armaan gadiif deebii gabaabaafi ifaa ta'e kenni.

1. Diraamaan yeroo durii bakkeen akkamiifaatti agarsiifamaa ture? Inni ammayyaahoo?

2. Namootni yookaan ogeeyyiin diraamaan qophaa'ee hanga hawaasaaf dhihaatutti qooda fudhatan tarreessi.

3. Ofiin dubbiin diraamaa keessa jiraachuun maaliif barbaachise?

4. Jaargocha diraamaa keessatti jechoonni waa'ee ijoo do'ichaa quba qabsiisan eessafaatti mul'achuu danda'u.

5. Gosoota diraamaa keessaa dursee agarsiifamuu kan jalqabe kami?

6. Diraamaan tiraajedii amaloota akkamiifaa qaba?

CUUNFAA KUTICHAA

Diraamaan ogummaa agarsiifamuuf hojjetamu yookaan oguma waltajjii jedhamuun beekama. Kana jechuun diraamaan hojii waltajjiirattii, fuuldura daawwattoota, dubbii yookaan haasaa taatotaafi gocha isaan raawwatanin dhihaatudha jechuudha. Asirratti taatonni seenaa raawwataniifi dubbii dubbatan fuuldura daawwattootatti ofii isaaniin waan dhiheessaniif diraamaa keessatti seenessaa kan hinbarbaachifne ta'uu hubanna.

Diraamaa hojiiwwan kalaqaa keessaa tokkodha. Barreessaan seenaa diraamaan dhihaatu yeroo kalaquu bifa waliin dubbiin waraqaarra kaa'a. kunis waliin dubbii yookaan haasaa qooddattootaafi ibsa waltajjii of keessaa qaba. Ibsi waltajjii akkaataa dhaabbii taatotaa, haala dubbannaa isaanii, waltajjiirra eessaan seenanii eessaan akka ba'an, haala ifa waltajjiirraa, haala

sagaleefi kkf kan mul'isuudha. Ibsi waltajjii yeroo baay'ee miil-jala waliin dubbii qooddattootni taasisaniin hammattuu keessa kaa'ama. Barruun diraamaa amala isaanii jamaaf diraamaa sanaaf kan barreeffamuu osoo hin taanee taatotaafi daayireekteroota isaan barruu sana dubbisani jamaaf waltajjiirratti dhiheessaniifi dubbisani akka ta'uu qabuun qindeessanif barreeffama. Waliin dubbiitti dabalataan ofiin dubbii taatonni taasisanis diraamaa keessatti jiraachuu danda'a. ofiin dubbiin kunis taatonni miira keessaa isaanii kan ittiin baasan, ejennoo isaanii calaqqisiisan, mufannoo isaanii mul'saniidha.

Diraamaan jalqabiin isaa sirna waaqeffannaa Girikii durii ta'ee adeemsa fooyya'iinsaa baay'ee keessa darbuun kan har'a ga'eedha. Haaluma walfakkaatuun miirota garaagaraa kan dhiheessu ta'uun beekama. Miirota daawwatoota keessatti hambisuratti hundaa'uunis gosoota garaagaraatti qoodama. Gosoota kana keessaas isaan gurguddoon: irraajeedii, koomeediifi diraamaa meelooti. Tiraajeedii miira sodaachisaa, gaaddisiisaa, sukkanneessaafi ulfaataa ta'ee kan of keessaa qabudha . Koomeediiin ammoo miira salphaa, gammachiisaa, kofalchiisaafi namatti tolu of keessaa qaba. Diraamaan meeloo seenaa isaa muuziqaa yookaan sirbaan make dhiheessuun beekama. Kana malee kofalchiisuufi dinqisiisuurraa darbee dhaamsaa hoomaayyuu kan hinqabaanneedha.

Diraamaan faayidaa yookaan tajaajila adda addaaf kan ooluudha. Kunis raawwiin waan mul'atuuf, qabatamaa waan agarsiifamuuf, amala jijjirama battalaa fiduu qaburraa madda. Kana waan ta'eef diraamaa egeree hawaasaa ni boca, safuufi aadaa hawaasaa ni tursa, jireenya hafuuraa barsiisuufi jajjabeessuuf ni oola, ni bashannansiisa, odeeffaannoo ni kenna, ni barsiisa, akkasumas carraa hojii ni uuma.

Diraamaa barressaan lammiii Misraa/Gibxii Abul Elaa Alsalaamuunii barreesse Hinseenee Makuriyaa bara 1996 gara Afaan Oromootti jijjiiree mata duree Faandhoofticha Gadoo jedhuun bara 2008 asoosamoota gaggabaaboo kanneen biroo wajjin maxxansiiseera. Barruu diraamaa kanaas koorsii kana keessatti waan baratte bu'ura godhachuudhaan akka xiinxaltuuf armaan gaditti siif dhihaateera.

Seenaa Faandhoofticha Gadoo

Goobaangaleessi (protagonist) faandhoofticha gadoo, Umarliqaayis, dechee arabootaa irratti wolaleessaa beekamaa ture. Walaloon isaa seenaa ogbarruu Arabootaa keessatti bakka olaanaa qaba jedhama.

Umarliqaayis ilma mootii gosa arabaa tokko ture. Aadaafi seera gosi isaa ittiin buluuf kabajaa kennuu dhabuu isaatiin abbaan isaa isa jibban. Erga manaa bahee booda gartuulee gosi isaanii hin beekamne, waatoota, bosona keessa jiraatanitti dhaqee michoome. Bara walaleessaan kun dechee irra turetti amantiin Islaamaa biyyoota Arabaa keessatti hin babal’anne ture. Utuu inni bosona keessa jiruu abbaan isaa gosa olaantummaa barbaadu Baanii Asaad jedhamuun ajjeefamu. Yeroos dhiga dhiigaan deebisuun yookaan gumaa bahuun ulfina guddaa ture. Wayta dhaamoon isa qaqqabu Umaarliqaayis gumaa abbaa isaatii deebisuuf mootota Arabaa garaagaraa gargaarsa gaafata. Gauruu huni isaanii wajjin hiriiruu didan. Biyya fagoos deemee gargaarsa gaafata.

Dhumaratti intala isaa tutuquu isaatiin mootiin Baazaantaayin qoricha itti tolchee du’e jedhama. Umarliqaais Sooriyaa yookiin Tarkii keessatti du’es kan jedhamanis jiru.

Hubannoodhaaf

Faandhoofticha Gadoo keessatti jecha “waata” akkasumas “waatoota” jedhu irra deddeebitanii argitu/dubbistu.

Waatoota jechuun gartuulee seeraafi heera hawaasi itti bulu irraa maqanii qofaa isaanii bosona keessa jiraataniidha.

Waatootaaf addunyaan kun kijibaa, addunyaa dharaati. Addunyaan dhugaa si’achi dhifti jedhu waatoonni. Dhugaa si’achi dhuftuuf qabsoofna jedhu...

Taatota

Mokonnin Yaadasaa	-akka Hujur Mootichaatti
Tasammaa Galataa	-akka gorsaa Mootichaatti
Kadir Filatoo	-akka Umarliqaayisitti (ilma mootichaa)

Abaaboo Warqinaa	akka Raabaabitti (jaallallee Umarliqaayis)
Tafarraa Lagasaa	-akka Waataatti
Kabadaa Hirphuushee	-akka Waataatti
Tsahaay Dassaalanyi	-akka dubartii mana dhugaatii keessa hojjetutti
Abbabach Ajjamaa	-akka intala Hujur Mootichaatti (obboleettii Umarliqaayis)
Sisaay Dassaalanyi	akka jila gosa Baanii Asaad jedhamu irraa ergameetti
Mo'ataa Shanee	-akka Qeesaritti
Mardaasaa Booreessaa	-akka tajaajilaa Qeesaritti
Taddalaa Alamaayyoo	-akka Waataatti
Qalbeessaa Magarsaa	-akka Waataatti

Mul'ata 1

(waltajjii dukkana. Waatoonni ekeeraa fakkaatan kallattii garaagaraa irra wayita gara waltajjii seenan mul'atu.)

Garee 1^{ffaa} Jaarraa dhalli namaa akka waaqa waaqotaatti ilaalamutti,

Kan hin taane dhalattoota jaarraa kanaa,

Asi jirra kan nun jedhan nuti albultoonni bosonaa,

deddeemtuu Waatootaa, Keessumoota ni dhufna, keessummoota ni deemna,

Sagalee keenya yoo caqastan dhugaa isii tarreessina.

Dhufnee ta'uuf naqaashii baraa,

Jireenya hammeenya maleettii, kan marartuuf ta'uuf walaba,

Walabummaa fareersuu, faarsuufis ta'e naquuf walaloo,

Abjoo'achuuf bilisa,

Abjuun keenya laaftuufi ifa,

Addunyaa mootii maleettii,

Kana abjuun keenya inni haqaa,

Ta'aaree dhugaa!

Obboleee, eegduu yoo ta'eef, deebiin keenya akkana,

Seenaa keenya tarreessina,

Gidiraa hulluuqnee himna,

Hiraara mijuu keenyaa tokko,

Ilma mootii qaccee moototaa,

Finciluudhaan bara irratti ,

Gonfoo, qabeenyaafi aangoo tuffatee,

Nu wajjin jira abjuu waloofi namayyuu uffatee,

Waloon keenya isa, didduu mootiidhaa kan aangoo dhiite.

Garee 2^{ffaa}

Umarliqayis ilma Hujur, Hujur ilma Al Haarit,

Al Haarit ilma Al Akbar, Akbar ilma Muuraa,

Muuraa ilma Zayid.

Garee 3^{ffaa}

Abbaan isaa Hujur Al Haarit, mootitii gara jabeessa.

Aangoo dhaaluuf fedhiin ilmi isaanii qabu xiqqoo ta'uu isaa
hubachuu isaaniitiin murtii jabduu irra kaa'an.

(ibsaan ni ifa.)

Hujur Mooticha (Alaa dheekkamaa seenu) Addaggummaa isaa aniyyuu daangaa itti
nan tolchaafiitii gurbaa addaggee sana naa fidaa.

(aaranii jiru, Raabiyaanisni dubbata.)

Raabiyaa *(sossobanii)* Kun hoomaa jechuu miti mootii obsaa.

Hujur Mooticha Daa'ima wallaalaa hin bilchaanne ta'uu isaa natti hin himin. Beekadhaa
nama jedhamu kamirrayyuu caalaatti sammuun isaa qaramaa akka ta'e ni
beekta.

Raabiyaa Dhugaadha... yeroo yaada isaa garagarfatutti hundumaa dhiisee
karaa qajeelaatti ni eebi'a mootii.

Hujur Mooticha Sagalee kana si'a dhibba irra deddeebitee jirta. Maaliif ati mucaa kana
irra akka gortu garuu anaaf hin galle.

Raabiyaa Anatu guddiseen. Waanan isa guddiseef sirriittin isa beeka mootii.

Hujur Mooticha Gaariitti guddiseera, barsiiseeras jette ni boontaaree?...Sitti himuu, haalli
itti isa guddistees ta'e isa barsiifte takkumaayyuu gadhicha.

Raabiyaa Maal jettan mootii?... Uumamni walaleessitootaa akkanuma, xinnoo ni
rakkisa mootii.

Hujur Mooticha Walaloos ta'u walaleessummaan biyyoo haa nyaatu. Wantoota bosonaafi
ali galtootatti hidhachuudhaan manneen dhugaatiifi mashataa
keessatti jufunfulli geeraru erga jalqabee asitti ani walaloo balfeen jira.

Raabiyaa Mootii garuu...

Hujur Mooticha *(addaan ishee kutuudhaan)*... Ammaan sichitti siif hin eeyyamu. Irra
goruu dhaabi.

Raabiyaa Irra goruutti hin jiru mootii. Yeroon itti dubbadhu qalbifatee na
 dhaggeeffata. Dhugaa isaa dubbachuuf garuu rakkoon isaa maal akka ta'ee
 hubachuu hin dandeenye. Akkuma ilma mootii ta'e gocha isaatiinis ilma mootii
 fakkaatee mul'achuuf yaada isaa akka ta'e natti himee jira. Garaa keessan
 bal'istanii yaada qulqulluudhaan utuu isa fudhatanii silaa hawwii kooti mootii.
 Akka abbaa aangoofi qajeelchaa olaanaatti utuu hin ta'in akka abbaatti mee
 dubbisanii, waan ta;u nan beeka.

Hujur Mooticha Gurbaan sun nama akkamii akka ta'e hubachuu waanan hin dandeenye
 sitti fakkaataayii?...I....Natti qoosaa, natti bashallaqaa Raabiya!

Raabiyaa Godhe jedhanii waan isinitti dubbatan cufa hin amaninaa mootii, kijiba.

Hujur Mooticha Kijiba miti. Waan hunda tuffachuun gamatti waan tokkoof illee hin
 dhimmamu. Dhugaa koon jedha, fuula Waaqaafi lafaattin kakadha, nan
 gorraasisaan.

(Waardiyyaan ni seena.)

Waardiyyaa Ilmaan sadan mootii.

(Ijoolleen mootichaa sadan uffata mootummaa uffatanii seenu. suuta adeemu.)

Ilmaan mootichaa Abbaa keenya Hujur mooticha ilma Al Hariit.

Nagaa guddaan isiniif haa ta'u, eegumsi uumaas.

Hujur Mooticha Baga dhuftan ijoollee koo. Har'a waa'ee obboleessa keessan eebbi
 irraa fagaatee sana gorsa akka naaf kennitanin barbaada.

Ilmaan mootichaa Abbaa, waan isin nu ajajjan raawwachuuf fuula keessanitti argamna.

Eegumsi uumaa keenyaa isinii wajjin haa ta'u.

(walfaana uggum.)

Hujur Mooticha Ijoollee koo, saboota lookoo keenya keessa jiraatan biratti kabajaan gurbaan
 sun qabu akkam akka ta'e ni beektan. Abboommii koo irratti akkam akka
 qoosus quba qabdu. Kan barbaachisuu olitti irra deddeebi'ee akeekachiseeraan.

Garuu jallina isaa irraa deebi'ee qajeeluu hin dandeenye. Fedhii koo ta'uu baatus
garuu dhuma irratti murtii irratti dabarseen jira.

(Waardiyyaan ni seena.)

Waardiyyaa Mootii, Umarliqaayis!

(Umarliqaayis ni seena.)

Umarliqaayis Hujur Mooticha kabajamoo, na iyyaafattanii?

Ilmaan mootichaa Eegumsi Waaqaa isinii wajjin haa ta'u.

Raabiyaa *(Umarliqaayisitti guungumaa...)* Abbaa kee mootichaaf nagaa dhiheessi
gooftaa koo.

Umarliqaayis *(Suuta uggumee)* Nagaan Hujur Mooticha ilma Al Ariitiif haa ta'u, eegumsi
uumamaas.

(Ilmaan mootichaa ni uggumu)

Hujur Mooticha *(Aariidhaan...)* Saragummaafi kashlabbummaa kee kanaan hanga
dhumaatti itti fufuu kan dandeessu sitti fakkaatayii?

Raabiyaa Dhiifama naaf godhaa malee mootii, garaagarummaa gidduu keessan
jiruuf fala dhahuuf kan dhufe natti fakkaata...

Umarliqaayis Fala dhahuu?...Fala dhahuu maalii haasofta Raabiyaa?

Hujur Mooticha Hin beektuu?... Ati guddisa kan bade dhala abaaramaadha.

Umarliqaayis Yaadi koo maal akka ta'e dursee ibseen jira mootii, keessa deebi'uun
na barbaachisu.

Hujur Mooticha Arraba isaa adaba hinqabneen ajaja akkamii akka nuuf e ni agarta
mitii Raabiya?

Umarliqaayis Kabajamo ajaja kennuf ani mootii miti.

Hujur Mooticha Mee natti himi, akka kashlabbeetti dubbachuun kee si gammachiisaayii?

Umarliqaayis Kabajamo maal akkan ta'u akka isin barbaaddan naaf hingalle.

Hujur Mooticha Beekuu feetaa?... Si gorraasisuun barbaada.

Umarliqaayis Maal eegduree?

Hujur Mooticha Ati nama gadhee nana maaliif na qortaa?

Umarliqaayis Kana Waaqayyoyyuu hinjedhin. Mooticha kabajamaa qoruuf ani
eenyu? Eeegumsi aaqota keenyaa isin waliin haa ta'u.

(Ilmaan mootichaa warri kaan ni uggumu)

Hujur Mooticha Akkam natti qoosuutti akka jiru hundi keessan agartan mitii?

Raabiyaa Mootii...

Hujur Mooticha Callisi jaarsa nana... *(Umarliqaayisitti garagalanii)* kun sagalee koo
isa dhumaati. Sirriitti akeekkadhu! Jireenya kee kallattiin harkaa bade kana
hin sirreeffattu taanaan...

Umarliqaayis Mootii kallattii mataa kootii qabadhee kanan deemu ta'uu koo ni beektu.

Hujur Mooticha Kanaaf abboommiikoo irratti finciltee kabajaakoo cileessuu yaadda...

Umarliqaayis Yoo kan isin gammachisu ta'e ilmummaakoo ganuu nidandeessan mootii.

Hujur Mooticha Kunoo dhageessuu?...Hajaa isaa miti...Garuu akkuma na qorte kana
jiraachuu kan dandeessu sitti fakkaataa?...Dhugaakoon jedha! Maqaa
waaqaatiinin kakadha. ogorrotee jirta. Ofittummaakee cufa nan dhaamsa.
Abbummaakoo gadi qabeedu'akee ajajuufan dirqama.

Raabiyaa Mootii, garuu...

Hujur Mooticha Wanti dubbachuuf si hafe jiraa? Akka isa qajeelchituuf yeroo ga'aa siif
kennen ture. Garuu milkaa'uu hindandeenye. Ilmaan mootii sirriitti guddisuuf
ati barsiisaa dadhabaa kka taate amanuutu sirra jiraata. Yeroo dubbiin dhufu

mataa keerraa faccisuu malee isa eeguuf mirga hinqabdu. Uumama isaa akka situ
 tolche yoo ta'eef wajjin du'uu qabda. umama isaa qajeelchuuf rakkattee isatu
 jijjiramuu dide yoo ta'eef immoo balfiini, xireeffadhuun. Sanas ta'e kana garuu
 adabamuu qabda. Adabbiin kanklee isa ajjeessuudha. Tulluu Muniifitti fuudhiinii
 ba'i. ajjeesiiniitii ija isaa naaf fidi, galgala har'aa. Ta'uu baannan atis
 ajjeefamuu keeti.(waltajjiin nidukkana'a. sagalee qilleensaa huffee keessaa
 bubbisutu dhaga'ama. Raabiyaafi Umarliqaayisis yeroo tulluutti olba'an
 gaaddidduun isaanii ni mul'ata.)

Raabiya Maaliif na hinhaasofsiistu gooftaakoo?

Umarliqaayis Maal jedhu maal si haasofsiisu?

Raabiya Hanga asii deemnu kana waan tokkollee natty hindubbanne. Na jibbitaa?

Umarliqaayis Si jibbuun qabaa laata?

Raabiya Si ajjeesee ijakee horfee si keessaa baasuudhaan abbaakee mootichatti
 kanan geessuuf jedhu ta'uu kootiin na mufattee ta'a.

Umarliqaayis nan mufachisu.

Raabiya Jiraachuu hinfeetuu mootiikoo?

Umarliqaayis Gorraa'amuuf callisuu nagaan waanan si faana dhufeef kana na gaafattaa?

Raabiya Isaaf miti. Abbaakee mootichatti yeroo qoostuun arge.

Umarliqaayis Itti hinqoosne. Abbaakootiif guddaan gadda.

Raabiya Baay'isanii waan si jibbaniif waan si ajjeesuu barbaadan sitti fakkaataa?

Umarliqaayis Ofii isaa eeguutti jira.

Raabiya Sababiin isaa siif galee jira jechuudha.

Umarliqaayis Utuun bakka isaanii jiraadhee anis akkasuman godha.

Raabiya Sgiddisullee si hubachuun natti ulfaata.

Umarliqaayis Nuti uummata bosonaati. Kophaa jiraanna, kophaa walitti dhufnas.

Raabiyaa Ammas irra deebi'een si gaafadha mee, jiraachuu ni jaallattaa mootiikoo?

Umarliqaayis Akkan hinjibbine ni beekta.

Raabiyaa Akkas taanaan deemi ani si hinajjeesu.

Umarliqaayis Abbaankoo garuu sirratti tarkaanfii fudhachuu danda'a.

Raabiyaa Akkumakee anis jireenyarraa jaalala hinqabu.

Umarliqaayis Garuu du'as nijibbita.

Raabiyaa Kan waaqonni jedhan niraawwata.

Umarliqaayis Waaqotatti ni amantaa ammayyuu?

Raabiyaa Baraa si haadinqu. Eenyu barataa eenyu barsiisaa akka ta'e amman achitti ani hinbeeku.

Umarliqaayis Yaadaan hinlaafin naaf. Kan na qare si'i.

Raabiyaa Bilisummaa guddaan siif kenne.

Umarliqaayis Bara jireenya kootti si hinirraanfadhu. Waan gaarii naaf gootee jirta.

Raabiyaa Egaan utuun lubbuukee hinbaasin sokki, deemi.

Umarliqaayis Nan deema. Abbaankoo yoo si ajjeese garuu waan tokko akkan imimmaankoo siif hincobsine beeki.

Raabiyaa Naaf dhiphachuu si hinbarbaachisu gooftaakoo. Hantuuta ajjeeseen ija ishee abbaa keetti geessa.

Umarliqaayis Nikijibda jechuudhaa? Garuu akkan kijibuu na hinbarsiifneem.

Raabiyaa Egaan kijiba akka barnootakee isa dhumaatti fudhadhu.

Umarliqaayis Barnootakee maa'essaa kana lubbuukoo fudhachuu hinfeetu. (Irraa deemaa). Nagaatti Raabiyaa!

Raabiyaa Nagaatti mootichakoo.

(nidukanaa'a. qilleensi caalaatti bubbisa.)

Mul'ata 2

(Mana dhugaatii baadiyyaa Yaman Damuum keessatti argamu. Amariifi Uruwaan cheezii taphatu. Umarliqaayis cina isaanii taa'a. waatonni wajjin jiran nidhugu, nisirbu.)

Waatota Ofkoltiin nuuf haata'u amba tulluurra jirtu, mana dhugaatii keessa teenyee ragaduunis shubbisuunis waa'ee keenya isinitti himna, dhugaa isinitti dubbanna, maaliif baddaafi gammoojjiitti gubanna mee isiinii tarreessina.

Bara maraataafi jaarraa fokkisaa kanatti nuti dhalli namaa maal na dhibeedhaan keessa hulluuquu hindandeenyu. Wayi lama keessaa tokko ta'uun dirqama, immoo lamanuu bulguu! Gootummaadhaan waan hunda dhuunfachuu ta'uu baannan garbummaadhaan qulloomuu!

Garuummoo lamaanuu yoo balfitee nu waliin hiriirta, nuti Waatotaafi sortuu bosona gooftotaa miti, hinfeenus garbummaa.

Nitaana lallabdoota haqaa

Miti bulgoota kan teeny xaxaa

Kan jannataa bade, nuti kan sichiiti.

Mootii keenya ari'atames kan nutti fide dhugaa tana,

Nu waliin hirmaachuuf jira jiruu

Keenya, immoo nihabbuuqqanna,

Nidhikkifatti onneen jaalalaafis ta’u

Bilisummaa, kan hawwii walaleessaa keenyaa.

(keessummeessituu mana dhugaatichaa keessa hojjettutti marsanii sirbu.)

Waata As qici hadhoo...

Keessummeessitu Kafaltan malee hinta’u... cittooftuu!

Waata Kaffalan malee...maal kaffalla... samadalloo...!

Keessummeessituu Nyaachuufi dhuguu malee waan kaffaltan tokkollee hinqabdan. Maaloo xinnooma isheellee hinqaanoftanii?... kashalabbee!

Waata Mirga eenyuyyuu dhiibuu hinfeenu nuti... sigalee... nu’I Waatota kabajamoodha. Kabajamoota mootii mootirra caallu!

Waata¹ (Niguungumu...) callisaa mootichi isin dhaga’uu danda’aa.

Waata² (niwacu) Waatotni bara baraaf haajiraatani.

Waata³ Tapha keenya hinjeeqiniitii itti qici xombore.

Waata¹ Kubbaayyaa tokko tokko nuuf buusiitii bareedinakee walaloo warqeerra caaluun siif faarsina. Walaloon mooticha keenya kan jedhu...

Faaxumaakoo bareeddittii guddaa natti hinariifatin,

Narraa fagaachuu feetullee suutuma naa raawwadhu,

Siin ol xuxxuqullee anaan jaalallikee na ajjeessuufi,

Waan jaallatte na ajajin ani siifan abboomama.

Waata² walaloo walaloorra caalu, walaloo dinqii,

Waata³ Akka hindaanqoo robin dhahee hinrommin haadhoo, as siiqi...

Keessummeessituu Jufunfuloota nana ofumaa hindadhabinaa ani siinii tokkollee isinii hindabalu.

Waata¹ Xinnoo waan ishee gaddisiisetu jira fakkaata kaanee haaweedisnuuf.

Waata² Dhugaadha jaalleewwan. Dubartiin kun sirba jaallatti.

Waata¹ Haa sirbinuufikaa.

Waatota (ni sirbu)...dhugaatii as nuu qici har'a dhuguun hinhafnee.

Qolachuu waan hindandeenye jaalala kan Waatotaa

Dhugaatii as nuu fidi ittiin qaarina tabba

Nu hinqaaqsin haaweedisnuu,

Abjuu kan Waatotaatiif,

Dhugaatiis haahabbuuqqannu dheebuu dandammachiisuuf

Shubbisnees haaweedisnu ijifannoo Waatotaatiif.

Waata¹ Kottu haadhoo. Garaankee ammallee waan laafe hinfakkaatu. (Haati
mana dhugaatichaa Raabaab niseente.)

Raabaab Maalinni waci kun? Isa dhugdan maaliif hinkaffaltani?

Waata Akka argannetti kan siif kaffallu ta'uu keenya nibeekta.

Umarliqaayis buusiif Raabaab, kan kaffalyyf ana.

Raabaab Maal jette gooftaakoo? Erga ati as dhuftee jalqabanii nyaachaa dhugaa turanii
jiru. Waan ta'eef kan ammaan dura dhugan caalaatti dhuguu hinqaban. Xiraa'ota
wayii!

Umarliqaayis Hoomaa miti tokko tokko buusif.

Raabaab Erga inni jedhee tokko tokko buusiif.

Waata (Gammadanii kubbayyaa isaanii gara keessummeessituutti dhiibaa...) Dhugaa
Rabbiiti mootiin keenya arjaadha. Mootii Waatotaaf akkas kabaja kenne takkaayyuu
nuti arginee hinbeeknu.

Waata Mootichi bara baraa haa jiraatu...O mijuu ... (burcuqqoo isaanii walitti buusu...)

Uruwaa (Gammachuudhaan utaaalee) “checkmate” mootichi nidu’e!

Umarliqaayis Dhuguma mootichi nidu’ee?

Uruwaa Eeyyee na amani du;anii jiru. (Amiiriin) Raaticha nana maal hojjetta? (Goraadee isaa qabatee shunnisa...) ...Agartee, galgalaa nan ijifadha jedhee yaadeen ture nan ijifadhe.

Waata Afeerraan har’aa baasii keetiin.

Uruwaa Gaaffii hinqabu. Hundumaaf buusi.

Keessummeessituu Akkuma isaaniti atis. Saantima kaffaltu hinqabduum.

Uruwaa Boodan kaffala xomboree saamtuunana...

Amiiri (Iyyee...) Hanga ammaatti afeerraankee hindhugamne. (Uruwaa humnaan qabaa...)

Uruwaa Mootii ajjeesuun guddaa nama gammachiisa. Wanti ani dachee kanarratti akka mootii jibbummoo hinjiru.

Raabaab Gadhee waan taateef jibbitaan.

Uruwaa Hamoota, hamaarra caalaniidha isaan immoo. Ta’i utuu jedhaniyyuu ani addunyaa kanarratti mootii hinta’u.

Umarliqaayis Hujur Mooticha utuu taatee hinhawwitu turtee?

Uruwaa Mootii jufunfula gatii hinbaasne sanamoo? Foon lakka’I jennaan rajiijin tokko jedhe jedhan. Dhugaankoon siin jedha utuun ilma isaa ta’ee nanajjeesan ture. (Agiboodhaan...) dhiifama naaf godhi malee mootichi gaariidha. Ta’us immoo maaliif akka ati isatti of aansuu barbaaddu hinbeeku.

Umarliqaayis Hoomaa hinjedhu ani na gaanee akka ani ajjeefamuuf ajaja akka dabarse nibeekta.

Uruwaa Mootii dhugaa soquu adeemu akka keetiitiif abbaa ta'uu hindanda'u. Guyyaa
tokko kan harka isaatii argachuun isaa hinoooluu....

Amiiri Ni eegna.

(Tapha isaanii itti fufuu)

Raabaab (Umarliqaayisiif buusaa).... Jaallalleekoo maaliif hindhugduu?

Umarliqaayis na ga'a.

Raabaab Na hinjaallattuuyii gooftaakoo?

Umarliqaayis Sin jaalladha.

Raabaab Harkakoo hindheessinkaa.

(Akka isheen kubbaayyaa qabattee jirtutti harka ishee dhungata.)

Uruwaa (Mormiidhaan utaalee...) Hinta'u...

Raabaab (Waa darbattee) Namicha jufunfulanana maalinni rakkinnikee?

Uruwaa (Waan itti darbatame sana qabee...) Dhungatamuuf kan gittu miti ati.

Boosettii... (waan itti darbatame sana deebisee darbatee...) Dhiifama naaf
godhi mootii....Seera tapha keenyaa cabsitee jirta.

Umarliqaayis Akkam?

Uruwaa Boosattii kana har'a galgala kan dhuunfatu abbaa mirgaati waliin hinjennee?

Raabaab Hinijifattukaa.

Uruwaa Nan injiffadha.

Raabaab (Harka ishee morma Umarliqaayisirra keessee...) Egaan kutadhu...

Galgala har'aa ofiikoo mootichafan kenna. Kan mo'ate isa ta'uu nan beeka.

Mitiiree mootiikoo?

Umarliqaayis Eeyyee Raabaab. Utuun shakkii qabadhee galgala har'aa taphichatti hinseenun ture.

Uruwaa Kun gowwoomsaadha. Ani mootii sobu argee hinbeeku. (Amiiriin) sitti hinfakkaatuu?

Amiiri Hiniyyin taphadhu.

Uruwaa Nan mo'a jettee yaaddayii?

Amiiri Itti fufi ni argina mitii...

Uruwaa Galgala har'aa abbaa mirgaa akkan ta'u shakkii tokkollee hinqabu. Xomboree boosattii sanas qareen qajeelcha ani.

Raabaab Kan jette kana hinraawwattu taanaan korokodeen mooraa fardeenitti si darbadha.

Uruwaa Injifatamnaa murtii narratti darbu mara fudhachuun heda...

Amiiri Gaarii. Mootichakee argadhe. "checkmate".

Uruwaa Kijiba. Gowwoomsaadha.

Amiiri Sitti himeen jira. Tapha irratti gowwoomsaa hinbeeku.

Uruwaa Dhugaa keeti. Du'ee jira.

(Aree dhaabata.)

Waata¹ Ni injifatama siin hinjennee ani? Ni injifatameem. Kun qaaniidha.

Uruwaa Abbaa mirgaa ta'uu dhabuu jechuu miti kun. Mootota lamaan keessaa mo'amuun kan tokkoollee, suuf injifannuudha. Michootako, mitiiree?

Raabaab Mo'amuukee amani. Mo'amu keetiif sababa kan biroo hinbarbaadin.

Uruwaa Haasaa tuuluu dhiisiitii daadhiikee ajaa'icha nuuf buusi.

(Ni guuttiif. Battala tokkotti dhudha'a).

- Amiiri Hireekee galateeffadhu, Uruwaa. Dachee warra Roomaa utuu ta'ee kan
tapharratti mo'ame ni ajjeefama.
- Uruwaa Warra Roomaa wajjin qililee bu'uu nidandeessa. Ilma Hujur Mootichaa kottu.
Ati immoo dabaree keetti jufunfula haleeli.
- Umarliqaayis Taphachuu itti fuftamoo akkami Amiiri?
- Amiiri Maniinkoo injifannoodha, Umarliqaayis.
- Umarliqaayis (Ka'ee...) Akkas taanaan wal hudhuudha.
- Amiiri Badhaasni kan har'aa adda mitiiree Uruwaa?
- Uruwaa (Raabaabin hammachuuf ka'a...).... Isheef jedhee utuun mada'ee hawwii kooti.
- Raabaab (duubatti dheessaa...) Namiticha samaanana akka na hintuqne.
- Uruwaa Erga ati mirixamtee xomboree keettan marama.
- Keessummeessituu Kashalabbee injifatame waliin eenyutu bula. (nibaati.)
- Uruwaa Samtuu, atis nama taatee...
(faana bu'uuf kallattii isheen irra baate ilaalaa)
- Amiiri Taphicha hinilaaltuu?
- Uruwaa Hinqaqqabu. Deemeen fardeen fida. (Ni ba'a. Ni kolfu.)
- Raabaab (Amiiriin) Roomaa si'a meeqa deddeebitee daawwate?
- Amiiri Baay'eedha. Abbaankoo yeroo daldalaaf deddeebi'aa turetti wajjin deemee
argeera.
- Raabaab Manneen dhugaatii niqabanii?
- Amiiri Tilmaamuu kandandeessuu olittiyyuu baay'atan. Osoo biyyas
jiraattee shubbistuu beekamtuu taata turte. Maaltu beekas silaa Qeesaarittis
nifiroomta ta'a.

- Raabaab Dhugaamoo?
- Amiiri Kna isaanii wajjin walbira qabnee yeroo ilaallu jireenyi kan keenya
waan tokkollee hiika hinqabu. Jireenyi isaanii gammachuudhaan kan
guutameedha.
- Raabaab (Umarliqaayisiin) Maaliif garas hindeemnuu?
- Umarliqaayis Gaaf tokko nideemna, waadaadha.
- Raabaab (Gammaddee utaalti...) ... Yaa waaqakoo jaallalleen koo waan
nama gammachiisuudha (cinaa marsitee sirbiti). Jireenya qanani'aa
gammachuudhaan guutame jiraachuun akkam namatti tolaa, akkam nama
gammachiisas. Jaallalleekoo garaakoo wanti ani waaqota keenya kadhachaa turee
tokkichi yoo jiraate balbala qanani akka naaf saaqaniidha. Gammachuu jireenyaa
unachuu.... Ee... yaa Rabbiikoo.... An jaalala jireenyaatiin araadhe, harkakoo
keessatti galfadhee utuu nadhii jireenyaa xuuxee akkam natty tolaa! (Uruwaan
aariidhaan seena).
- Uruwaa Oontoraa jaarsaa...
- Raabaab (Uruwaa tasatti hammatti) Irree kootiin qabadhee nadhii isaa xuuxuu
utuun danda'e akkam natti tolaa!
- Uruwaa Maal taate sammuutu si tuqamee?
- Raabaab Jireenya jiraachuu Uruwaa.
- Uruwaa Samtuu...(Ofirraa dhiibaa) siqi achi narraa... Natti himi... Jaarsa otontoraa
sana eenyutu as ide?
- Umarliqaayis Jaarsa kamiin?
- Uruwaa Hinbeektuu? Raabiyaadhakaa...Maal ta'a gadameessa haadha isaa keessatti
utuu bishaan ta'ee hafee jiraatee!
- Umarliqaayis Dhuguma addana jiraa?

Uruwaa Farda isaa takaaluutti jira. Ani jaarsa kana baay'iseen jibba. As
deddeebi'uu hindhaabu taanaan morma isaan cabsa. Jala fiigduu moototaa kanneen
akkasaan jibba.

Umarliqaayis Jaarsa garraamiidha hinjibbiniin.

Uruwaa Lallaba isaa dhaggeeffachuu nuffeen jira. Ammas dhufee xexxeebuu isaa itti
fufa taanaan bara barafan afaan isaa qadaada.

(Raabiyaan balbala fuulleetiin seena)

Umarliqaayis Baga nagaan dhufte Raabiyaan. Seeni malee... Waan dhugamu fidiif.

Raabiyaan (Calleensa gabaabaan booda...)... Hujur Mootichi nidu'an leencakoo.

Umarliqaayis Abbaankoomoo akkamitti?

Raabiyaan Bani asaditu sadoo irratti hojjete.

Umarliqaayis Akkam godhanii, akkamittiyyuu yaalan?

Raabiyaan Akaakayyuukee guddicha Hariit Mooticha akka ajjeesanitti....

Umarliqaayis Hundiiyyuu, sadoo Manzir Mooticha Hiiraati.

Raabiyaan Akkasumas Kisiraa Mooticha Faarsii...

Uruwaa (iyyaan) jedheen jira ani. Walitti bu'iinsa mootota doqnaati.

Umarliqaayis Hujur Mootichi ilmi Hariit nidu'e. Waaqoti eegumsa isaa gochuu dhabuu
isaanittiin du'e... Hinhollatiin. Hoomaa miti. Kun akka ta'uuf jaalala waaqota
keenyaati. Dhugaatii nuuf fidi Raabaab.

Raabiyaan (ormiidhaan...) dhiigni abbaa keetii inni dhangala'e utuu hinqorrin
dhugaatii gaafattaa?

Umarliqaayis Dhibee keenya kan dandammachiisu hanga ta'etti rakkina hinqabu. Kan
dhugnu hoggayyuu yeroo gaddi nutty dhaga'amuudha. Mitiiree ambayyo?

Uruwaa Jaarsanana maal akka inni godhu barbaadda amma? Kaballaadhaan fuula
isaa quuccisee akka inni mataa isaatti dhukkee firfirsu barbaadda?

Raabiyaa Sitti haasa'utti hinjiru.

Uruwaa Tortoraa! Jaarsa utuu baattee silaa bullesseen sirra deema.

Raabiyaa Jarreen kunni hiriyoota yeroo gaddaatii mooti?

Umarliqaayis Hingaddin gaddas haa ta'u kan biroo kun haaluma jireenya keenyaati.

Raabiyaa Gaarii... addana dhufuu kootti garuu dogogoreen jira.

(bu'uuf qaxxisaa...)

Umarliqaayis Obbo Raabiya turi. Dhaamoo kaa'e inqabaa?

Raabiyaa Waan si cinqu eega hintaanee maaliif na gaafatta?

Umarliqaayis ilma isaatti hinhimin hafta jedhamtanii akka hincubbamneefan sin gaafadha.

Uruwaa (Raabiyaadhaan) caccabaa! Lallaba keemmoo eegaltee?

Raabiyaa Dhaamuun mootii dhiigi isaa nama harkatti dhangala'ee maal sitti fakkaata?

Umarliqaayis Gadoodha. Obbolaankoo akkamitti jiru?

Raabiyaa Isaanis du'a abbaa isaanii hindhageenye. Obboleettiinkee odicha itti himuu
deemteetti.

Umarliqaayis Isa ani si gaddisiise obbolaankoo si kisu jedheen abdadha.

Raabiyaa Gadoo abbaa keetii deebisuu hinbarbaaddu jechuudhaa?

Umarliqaayis Deebiikoo nibeekta.

Raabiyaa Jireenya haaraa eegalta jedhee abdadheen ture.

Umarliqaayis Dhugaadha. Jireenya kootiif karoora baaseen jira. Akkan baasee jirummoo
ni beekta.

- Raabiyaa Dhiigaan warra Kiindaa ta'uukee ganuu hindandeessu.
- Umarliqaayis Eenyumtiyyuu of hinhidhu. Abbaankoo akkan du'uuf na darbate.
- Jibbamanii namoota qomoo isaanii keessaa ala baafaman wajjinin jiraadha akka agartutti. Bosona malee kan hidhata waliin qabnu waan tokkollee hinjiru.
- Raabiyaa waan ulfina qabeessa ta'e tokko hojjechuuf kun carraakee isa dhumaati.
- Jireenya qullaa hiika hinqabne kana keessaa akka ati baatuuf yeroo baay'ee ifaajaan ture.
- Umarliqaayis Ifaajichi akka gatii hinbaafne nibeektan. Yoo anaatii murtiikoo dhumaati.
- Gumaa Hujur Mootichaa baasuun akka isin eeggatu nan beeka. Garuu immoo waan danda'an hunda obbolaankoo akka raawwatan nan amana. Waaqayyo isin Haajajjabeessu jedhaatii hawwii gaarii ani isaaniif qabu itti naaf himaa. Obboleettiikoos naaf jajjabeessaa. Abbaashee dhugumaan nijaallatti turte. Guddiftee akka isheen gaddituus nan beeka. Cina ishee dhaabbadhaatii naaf jajjabeessaanii. Karaa dugda handaaqoo isiniif haata'u obbo
- Raabiya... (Nihammatani). Niboossuuyii?... Ijikoo gogaadha. Ija keessan keessaa imimmaan yeroo akkas dhangala'u akkamin hinaafa isinitti fakkaate... Yoo danda'an ijakoo keessaa imimmaan akka naa roonsan waaqota naaf kadhadhaa. (Raabiyaan mataasaa gombisee ba'a).
- Uruwaa Maal xexxeebbiin kun hundi? (Amiirin) si hindinquu?... Atis sammudhaan qaari'uuf jettaayii?
- Amiiri Callisi, gurra na hinduuchin.
- Uruwaa of eegi. Aggaammiikee dachaasi. Didnaan immoo boquukeen jal'isa.
- Amiiri Ijakoo duraa sokki amma.
- Raabaab (iyyaa...)... lamaan keessaniyyuu ijakoo duraa deemaa... ba'aa!
- Umarliqaayis Turi Amiiri, tapha keenya itti fufnaa.
- Amiiri Gochaankee gaarii miti.

Umarliqaayis Maaliif?... Animee, Hujur Mootichi utuu hinajjeefamin ajjeefameem.

(nita'a).

Uruwaa Kanaaf duutni mootichaa hoomaayyuu sin gaddisiifne jechuudhaa?
(Raabaabiin) Agartee? (Burcuqqoo isaa guuttachaa...). Jaarsi sun gumaa abbaa
keetii akka deebistuuf maaliif si cinqaa?... Ijoolleesaa hundarra gadhicha akka taate
nibeeka mitii? Hundumaafuu tibba gaddisiisaa kanatti walaloo abbaakee faarsu
utuu qopheessitee natti tola. Kana raawwachuun immoo sitti hinulfaatu.
(Raabaabiin jaalalleekoo sitti hinfakkaattuu?)

Raabaab (Aariidhaan) Bosona kana keessatti gadhee fakkeessitee buluu barbaadduudhaa ati.

Uruwaa Kan ati anatti dhoobdu kana walaloo walaleessi kootii wajjin maaltu walitti fida?

Raabaab Maaliif afaankee hincufattuu?

Uruwaa Sirrii dubbatte. (Burcuqqoo isaa guutata. Rafuudhaaf lafa ciisa).

Raabaab (Aariidhaan burcuqqoosaa dhiitti...)... Namichi tortoraa nan ijakoo duraa
badi amma. iddummoo fuulakee kanan dabaqula daddeen nyaatte fakkeessa!

Uruwaa (nika'a...).... Maal taate? Sammuunkee nagaa mitii?

Raabaab Eeyyee, sammunkoo nagaa miti, maraadheen jira, ...I...deebii quubsaa argattee?

Uruwaa (Mataa raasaa...) ... maal akka taate naaf galuu hindandeenye.

Raabaab Waaqa hinsodaattuu? Atiyyuu maal taatee jirtaa?... bashannanarra
jirtamoo boo'icha?

Umarliqaayis Kamiin sitti fakkaata?

Raabaab Ani hinbeeku na hingaafatin. Bashannanamoo dhuguma gaddatti jirtu?...
Waan akkasii ana naaf hingalu. Bashannanatti jirtu yoo ta'eef bashannanatti jirra
jedhaa. Anis isinii wajjinin bashannanaa. Gaddarra jirtu yoo ta'eef immoo gadda
isinitti dhaga'ame ija keessan keessatti dubbisuun barbaada. Qalbiifi sagalee

keessan keessatti dhaga'uun fedha. Meerre, garaa dhagaa baattanii... naaf
deebisakaa...! (Aartee baati).

Uruwaa Dubartiin kun maraachuu isheetii?

Amiiri (Umarliqaayisin) ajjeechaa abbaa keerratti raawwatameef gumaa
deebisuu hinbarbaadduu?

Umarliqaayis Maal haata'uuf?

Amiiri Falmuu hindandeessu. Waa'een gumaa deebisuu wal nama hingaafachiisu.

Umarliqaayis Bakkakoo taatee utuu jiraattee silaa ati itti gaafatamicha nifudhatta turtee?

Amiiri Kan dhiigaan antti aanu dhiisiitii namuma akkasummatti beekuufillee anni
haaloon ba'a.

Umarliqaayis Kanas taanaan maal eegdaaree?

Amiiri Gumaa yoo deebifte wanta dhuma addunyaa ta'u sitti fakkaateyii?

Umarliqaayis (Nika'a...) ... Egaa hinfalmin gaarii miti

Amiiri Waan qalbiinkee fudhattee garaa keessa jiru gumaan deebi'uufi qaba jettuuf
gumaa deebifta.

Umarliqaayis Gumaan waan hunda miti obboleessakoo. Silaa utuu ta'ee Bani Asaad
abbaakoo utuu hinajjeesinin ajjeesee gadoo deebisa ture.

Amiir Kana kan dubbate Walaleessichaa?

Umarliqaayis Walaloon ana keessatti erga du'ee bara dheeraa natty fakkaata.

Amiir Dhuugaakoon siin jedhaam abbaakoo kan ajjeese bofallee utuu ta'ee,
boofaafi munyuuqaallee utuu ta'ee lafarraa hangan balleessutti nan du'allee
malee hindhiisu.

(Urwaan niseena.)

- Urwaa Xomboreen sun boo'uutti jirti.
- Umarliqaayis Dhugaa keetii?
(Raabaab ni seenti.)
- Raabaab Namichi rakkataan kun maal jedhaa?
- Umarliqaayis Homaayyuu, jaalalleekoo...
- Raabaab Ajjeechaa abbaakoorratti raawwatamen yaadadhe... kanuma.
- Urwaa Dhugaamoo? Waa'ee isaa amma maaltu siyaadachiise? Abbaakee
xannachicha, Hujur Mooticha wajjin walmadaalsisuu barbaaddaayii?
- Raabaab (wa'I itti darbatti) Abbaankoo sicaalaa kan jaallatamu ture. Samaa, xiraa'aa
- Urwaa Ta'uu danda'a. Abbootiin keenya erga nudhalchani booda garuu gadhoota ta'an.
- Umaliqaayis Kottu Rabaaba (harka ishee qabataa) waa'een bor gara Roomaa deemuu akkam
ta'e?
- Raabaab (dinqamtee) Garaakee irraayii?
- Umarliqaayis Eeyyee...
- Raabaab Tanaan egaa, mana dhugaatii kana gurgurree haa deemnu.
- Umarliaayis Qophaa'i.
- Urwaa (karaa foddaa ilaalaa) Agartaa?... Jaarsi otontoraan Raabiyaa jedhamu sun
immoo deebi'ee dhufuutti jira. (ni ilaalu)... Yaa Rabbi hamaamota maaliitu
wajjin jira?
- Amiir Shamarreen tokko isa waliin jirti. Obboleettiikee Hindii natty fakkaatti
ilma mootii kashalabbee! Dhala keeti natty fakkaata, meeshaalee gatii jajjaboo
qaban namootni duuka hiriirani fiduutti jiru. Baga Gammadne hundumti
keenya! Ati mootii arjaa waan taateef waan as dhufuutti jiru keessaa muraasa

akka nuuf kennitu beekamaadha. (Raabaabiin) sitti hinfakkaatuu? Intala maal taate? Qabeenya asqajeeluutti sana hinjaalannee?

Umarliqaayis (Raabaabiin) maal taate raabaab?

Raabaab Homaayyuu...

Umarliqaayis Na'aman jaalalleekoo. Jarreen kunniin maaliif akka isaan dhufan eega mirkaneeffannee booda nideemna giiftiiko.

(Raabiyaan seenee balbala irra dhaabata. Hindi, Umarliqaayisitti maramtee dubbistiin)

Hindi Obboleesso...!

Umarliqaayis Hindi, akkam jirta?

Hindi Akkam jirta Umarliqaayis? Waggoota hamma kana addaan baanee...

Umarliqaayis Akkan du'uuf ana irratti murteeffamee ture Hindi.

Hindi Akka ati ajjeefamtuuf abbaan keenya sirratti murteessuusaa yeroon dhaga'e akkan itti boo'e siif ibsuu hin danda'u (akka boo'uu taat)...

Umarliqaayis Obsi. Du'atti harka kennuuf baay'ee dadhabaan ture. Seeni Raabiyaa.

Raabiyaa Na ofkolchi mootiikoo. Meeshaa keenya hiiknee nuti keessummoonni kee akka buufannuuf nuu heeyyamtaa?

Umarliqaayis Maal rakkoo qaba... Raabaab keessummoota hundaaf iddoon haa qophaa'u.

(Raabiyaan sossodaachaa ba'a)

Uruwaa Deemeen meeshaa hiikuu isaan gargaara mootii.

(Itti fakkeessuuf gadi jedhee ba'a)

Umarliqaayis Taa'I malee... (Ofii taa'ee). Maaliif hinteessu Amiiri?

- Amiiri Dhiifama naaf godhaa. Dhimma maatii waan ta'eef qofatti isin dhiiseen ba'a mootii.
- Umarliqaayis Akka ati na wajjin taatun barbaadaa taa'i. (Raabiyaadhaan) maalinni ati baattu kun? Sababa tokko malee keessumummaa kan dhufte natti hinfakkaatu (Hindiin). Haala jireenya keenya kan addanaa waan quba qabdu natty fakkaata. Kanaaf haasaankoo quqaa kan qabu ta'ee yoo sitti mul'ateef dhiifama naaf godhi.
- Hindii Rakkoo hinqabu. (suuta itti gargaltee Raabiyaadhaan) itti himi.
- Raabiyaa Mootii ilaalimee... qubeelaa kana nibeektaa?
- Umarliqaayis (Gaggaragalchaa ilaalaa...) qubeelaa Hujur Mootichaati.
- Raabiyaa Dhugaadha. Tibba raawwataa, wayita du'uuf dhiigi isaan keessaa akka bishaanii dhangala'aa jirutti, qubeelaa kana baasani dhaamoo isaanii akkan himuuf waadaa na seensisan. Qubeelaan kun ilmakoo gooticha wayita du'akoo dhaga'e hinrom'ineef haakennamu, gumaakoo deebisuunis itti gaafatamummaa isaa haata'u.
- Umarliqaayis Kanaaf obbolaankoo kaan maal godhaniree?
- Raabiyaa Obboleettiinkee wayita odicha gurra isaaniitiin geesse, akka waan guyyaan dhumaa addunyaa kana qaqqabee iyyaafi bo'ichaan dachee jeeqan.
- Umarliqaayis Kanaaf...?
- Raabiyaa Qubeelichi kankeeti....
- Umarliqaayis Deebitee kan dhufte kanafii?
- Raabiyaa Wanti obboleettiinkee as fide kanuma. Utuun kara biyyaatti deebi'aa jiruun ishee arge.
- Umarliqaayis Deebiikoo nibeekta.

inni kankoo dide anis kan isaatti hinciifne. Ilma abbaan isaa akka ajjeefamuuf
murtii irratti dabarserraa maal eegda? Maal akkan godhu barbaadda?

Hindii Yaa Rabbiikoo, dhaamoo abbaa keenyaa eenyutu raawwataree?

Raabiyaa Obboleessa keessan Umarliqaayisin alatti eenyullee raawwachuu hindanda'u.

Umarliqaayis Hinifaajinaa tokkollee wanti isin anarraa argattan hinjirtu.

Hindii Gadoo abbaa keetii deebisuu hinbarbaaddu yoo ta'ellee anaaf jedhiitii gadoo
kana ba'i.

Umarliqaayis Gadoon dhibee keenya hinfayyisu.

Raabiyaa Beenyaan gadda keessanii gadoo ba'uu qofadha gooftaakoo.

Umarliqaayis Inni daandiikoo miti.

Raabiyaa Kan hawwinu hoggayyuu argachuu keenya nan shakka.

Umarliqaayis Atiyyuu fala dha'uufii nidandeessa turte.

Raabiyaa Na amani. Dhaamoon abbaa keetii obbolaakee keessaa nama
tokkoon raawwatama jedheen abdadhan ture. Garuu akka abaarsaa morma
keerratti rarra'een arge.

Umarliqaayis (Amiiriin...) ... akka waan dhimmichi dhumatetti dubbatu agartee?

Amiiri Waan isaan dubbataniif jette gurra hinkennin ati. Yaada keerratti rincici.

Umarliqaayis Ati yaadikee maali?

Amiiri Nibeekta. (Uruwaafi Raabaab niseenu)

Uruwaa Gooftaakoo... (Raabiyaaf gadi jedhaa)... gadi jedhi malee haadhoo...
(suuta gadi jetti)... Qabeenya gati qabeeyyii masaraa keenya keessa buufnee
jirra. Jechuunkoo mana dhugaatii keenya bareedduu kana keessa....

Umarliqaayis (Uruwaadhaan) waa'ee gadoo Hujur Mootichaa deebisuu maal jetta?

- Uruwaa I... maal jettaa?... Utuun danda'ee mootota hundarratti gadoo koon
ba'a. cufaafuu du'atu ta'a. dhiifama naaf godhi mooti (Ni ugguma).
- Hindii Gadoo abbaa keetii nideebi ftamoo hindeebiftu?
- Uruwaa Tarii nan deebisaa, hindeebisus ta'a. duuti gatii isaa yoo ta'e sababnia ni
ifaajuuf hinjiru. Haata'u malee haalli amma nu quunname immoo adda.
(Raabaab ija hamaadhaan mil'attee isa ilaalti. Ba'uuf kaati; niqabaan).
- Umarliqaayis Kottu jaalalleekoo. (Irraa gargaltee dhaabbatti)
- Uruwaa Jilbeeffadhu haadhoo mootiidhaam. (Garagaltee kabaltiin). Galatoomi giiftii.
(Ni ugguma).
- Raabaab (Aariidhaan) maal barbaaddu, asii maal hojjettu? Kun iddoo kooti. Tokkoo
keessaniyyuu hinbarbaaduu asii deemaa. Isiin galee?
- Umarliqaayis (Gara isheetti adeemaa....)... suuta, obsi jaallalleekoo.
- Raabaab Maal barbaadda? Waan ta'uutti jiru garuu hubattaa? Si ajjeesuuf sitti
gamuumu. Atis akkuma isaanii waan taateef feetu wajjin deemi. Anaan garuu na
dhiisi. Ani har'uman deebi'ee deema.
- Umarliqaayis si wajjinin deema.
- Raabaab Narraa siqi, na hingowwonsin Umarliqaayis.
- Umarliqaayis Si gowwoomsuutti hinjiru Raabaab.
- Raabaab Miti, miti. Akkuma of gowwoomsuutti jirtu anaanis gowwoomsuutti
jirta. Gadoon abbaa keetii si faana jira. Waan ta'eef karaa miliqxu hinqabdu.
- Umarliqaayis Gumaa deebiduun akka hinjirre beeksisuun barbaada firoottankoo!
Waa'een gadoo Hujur Mootichaa tasa kan na hinilaallanne ta'uu ibsuun
barbaada. Lafa kana abbaa handhuuraatiif dhiisaatii golee keessanitti dachaa'aa.
Hujur ilma asii hinqabu. Gonkumaa!

Hindii Akkas miti obboleessaa, maaliif galata maleessa taata? Dhiigni abbaa
 keenyaa bilaashatti lola'ee hinhafu. Dhaamoo abbaa keenyaarraa
 fuulakee akka garagalfattu siif hineyyamnu Umarliqaayis. Qubeelaa kana
 fudhu. Dhaamoo abbaakee nama harkatti galaafatamanii hindagatin.
 Gadoo isaa ba'i. Gumaa deebisi. Aangoo keenya akka deebiftu yookaan gonfoo
 mootummaa mataarra akka kaawwattu si gaafachuutti hinjirru. Dhiigni isaa
 dhangala'ee cobaa dhiiga isaa isa dhumaarratti sagalee isa dhumaa inni sii
 dhaame galmaan ga'iif. Tibba isa dhumaa sanatti utuu isa bira jiraattee akka urjii
 waaqaarraa dukkana limixii keessaatti gadi jijjiganii yegguu dacheen sochootu
 argita turte. Du'aam obboleessakoo. Takkaa du'a argitee beektaa? Ani du'a ija
 jaarsa kanaa keessattan arge.

Raabaab Dhaabi giiftii. Du'I ammam sodaachisaa akka ta'e ofii keetii argitee jirta.
 Garuu obboleessa keemmoo itti dhiibda.

Hindii Siif sii hingalu.

Raabaab Silaa maal akka naaf galu barbaadda? Abbaan koos ajjeechaa
 isarratti raawwatameen lafarraa godaane. Garuu immoo isaan wal
 qabatee jaalalleenkoo akka badu hinbarbaadu. Jireenya isaa akka jiraatun
 fedha.

Umarliqaayis (Raabaabin). Kottu. Haadeemnu.

Hindii (Karaa itti cufti). Hindeemtu.

Umarliqaayis Nadhiisi. Ani si waliin hidhata hinqabu.

Hindii Ati Umarliqaayis malee eenyuyyuu miti. Dhaamoo eebbifamaa abbaa
 kootiiti. Natti qabi qubeelaa isaa quba keettin kaa'aa. (Qubeelicha itti
 kaa'uu yaaliti. Wal'aansoo ittiin qabdus nidida).

Umarliqaayis Hindi narraa siqi. Didnaan qubeelicha faanakoo jalattan hunkuteessa.

Hindii I...I...Qubeelaa abbaa keetii isa kabajamaa faanakoo jalattan hunkuteessa
 jettaa? Abaaramaa! Akkamitti akkas jetta? Garaakoo booressite Umarliqaayis! Ati

mucaa Hujur Mootichaa mitii?...Yaa waaqi ammuma kana utuu na ajjeeftee maal
ta'a? Gidiraa narratti fe'ame hunda baachuu hindanda'u. Du'a abbaa kootii ergan
argee asitti jireenyikoo na keessaa dhume jira. Gumaa abbaa kootii kan
deebi'u ta'uusaa utuun abdi hinargatin jireenya akkamiin jiraadhaa? Isin warri
waa beekna jettan natti himaamee... Maal falli isaa? (Ni boossi).

Amiiri (Umarliqaayisiin...) gadoo abbaa keetii kana ba'i.

Umarliqaayis Hinba'u!

Amiiri (Goraadee isaa baasee) Egaan goraadeen keenya haamurteessu.

Umarliqaayis Maal jechuu keeti?

Amiiri Yoon si ajjeese anatu gumucha deebisa. Yoo na ajjeeste immoo akka
fedhakee goota.

Umarliqaayis (Goraadee isaa baasa...) Gaarii, amma argattee jirta.

Raabaab Umarliqaayis hinta'u. Waliin hinmorkattan.

Umarliqaayis Na amani. Si hinqaanessu.

Raabaab (Lamaan isaanii gidduu dhaabatti...)... hinta'u waliin hinmorkattan. Yoo
wal morkuu barbaaddu ta'e dura na ajjeesaa.

Umarliqaayis Ba'i gidduu keenyaa.

Raabaab Hinba'u.

Umarliqaayis Ba'I siin jedheen jiraa ba'i. (Cinaatti darbata. Morkii isaanii eegalu.
Raabaab miilla isaarratti kuftee boossi.)

Raabaab (Kadhachaa...)... Umarliqaayis dhiisi. Amiiri atis, jireenya nan
jaalladha. Dhiigaafi du'a immoo nan jibba. Umrii gabaabduu kana keessatti
mi'aa jireenyaa dhandhamatanii fixuun hindanda'amu. Yaa hireekoo,
boo'icha garaa kootii kan hubatu tokkollee hinjiru. Lubbuu jiraachuu
barbaaddu kanaafis ilaalcha kan kennu hinargamne. Hundi keessaniyyuu na

biraa deemaa. Jireenyakoo kallattii ofii barbaaddanirra hinofinaa'aa. Narraa
deemaa. Yerosin qabbana argadhaa. Gooftaakoo, ati na biraa hindeemin.
Waaqayyokoo na hingatin maaloo...(ni boossi).

Amiiri Kottu ala baanee haamorkinuu.

Raabiyyaa Obsaa yaada kan biraan qaba. Maaliif adibaarii keenya hingaafannu?

Umarliqaayis Amantii barri itti darbetti deebitee?

Raabiyyaa Amantii barri itti darbe xixinnoon kun nama hinmiitu. Rakkoo keenyaaf
furmaata itti argachuu nidandeenya jedheen yaada. (dukkanaa'a).

Mul'ata 3

(Bosona keessa dhadaa bira taa'u)

Hindii (Amiiriin) Raabiyaan hanga ammaatti maaliif ture?

Amiiri Obsi, giifti...obboleessikee jaallatus jibbus gumaa abbaa keetii nideebisa.

Hindii Garaakee irraayii?

Amiiri Si hinqaabessu, na amani.

Hindii Amma dhuguma qabata keenyatti amantee jirtaa?

Amiiri Isallee hinbeeku.

Hindii Yeroo ilaaltu obboleessikoo akkami?

Amiiri Walaleessaadha, kanuma. Abjuufi jireenya isaa keessaan addunyaa kan ilaala.

Hindii Abbaa isaa mooticha maaliif akka jibbe nibeektaa?

Amiiri Kan isa jibbe abbaa isaati.

Hindii Maaliif sitti fakkaata?

Amiiri Ilmi isaanii kan isaan jibbe itti fakkaate. Hujur Mootichis jireenya isaanii
keessaan addunyaa kana ilaalaa turan. Ilaalchi kun dadhabina isaanii ture.
Dadhabina isaanii kanatu walitti bu'iinsa uume.

Hindii Tibba tokkotti garuu ilmaan isaanii hundarra ilmi inni quxusuu jabaa akka
ta'e abbaan keenya natti dubbatee ture.

Amiiri Dhugaa kan dubbatan sitti fakkaataa?

Hindii Abbaakoo nan amana.

Amiiri Abbaankeen gantuudha. Amanuun ni ulfaata.

Hindii Aangoo isaatiif kabaja olaanaa kenna ture.

Amiiri Hunduu garuu yeroo gabaabaa keessatti manca'ee jira.

Hindii Yeroosin aangoo dhabes. Sagalee isa dhumaatu deebisee na tolche. Abdiin naaf
hafe gadoodha jedheen yaade. Of ajjeesufin ture. Garuu irreekoo diriirsee
summii sabbatakoo irraa hiikuuf wayitan aggaammadhutti qubeelaa
abbaakoon yaadadhe.

Amiiri Kanaafuu gumaa abbaakeetii deebisuutti bobbaate?

Hindii Eeyyee , lubbuu egaree kan tursu isa.(Raabiyaan balbala wiirtuutiin seena)
Raabiyaa deebiin waaqota keenyaa maali?

Raabiyaa Kaallittiin keenya deebisanii gaafachuutti jirti. Yeroo gababaa kessatti maal akka
isaan jedhan nutty beeksifti.

Hindii Gaaffii keenyaaf deebii quubsaa ni kennu mitii?

Raabiyaa Shakkii tokko malee. Gadoo ba'uun seera waaqota keenyaati.

(Umarliqaayis tasa seena. Xinnoo akka dhaabbachuu ta'ee hunda
isaanii ilaala.Hindii bira gahee dhaabata. Urwaafi rabaabaan walfaana seenu.
Callisa.)

Hindi (Sodaachaa...) Obboleessaa maal taate? Hindeemin.

Umarliqaayis Qubeelaan abbaa keetii meerre?

Hindi (arganaa...) Yaa waaqakoo! Gumaa deebisuuf murteessitee Obbo? (Amiir)
wanti ani eegaa ture kanuma. Gumaa abbaa keetiirraa qaaritee mataa keenya
akka gombifnu nun taasiftu mitii? Qubeelaan abbaa keetii kunooti.
Qubeelaa gadoo(Qubeelicha nibarbaaddi garuu hin argattu.) Yaa rabbiikoo
meerre qubeelichi? (Raabiyaadhaan) Meerrequbeelichi? (Meeshaa jiru hunda
garagalchitee sakattaati...).

Raabiyaa Si harka ture giiftii...

Hindi (Hollachaa...)... Nan gate jechuudha. Nan dhiisinaa na abaaraa! Qubeelaa
abbaa kootiin gate. Maal ta'a qilee gadi fagootti osoon darbatamee... Maaramuun
naaf hinta'u. Ibiddi bara baraa ana irratti haboba'u. Ani cubbamtuudha!... Ani...

Umarliqaayis Callisi obboleettii. Qubeelaan abbaa keetii kunooti.(barruu isaa banee agarsiisaa.)

Hindii (Amanuu dhabaan)...I... dhuguma qubeelaa abbaa kootiitii? Waaqayyoo,
galanni siif haa ta'u. Arsaa takkaallee sanyii arabootaatiin hin kennamne
kennuufin waadaa seena.(qubeelicha dhungatti.)

Umarliqaayis Akka carraan mooraa keessattii arge. Unkuteessee daaraa gochuuf
bullessee dhukeetti makuuf yaadeen ture. Jaalalli ati qubeelaa kanaaf qabdu
garuu qalbiikoo nahidhe.

Hindi Kun qubeelaa adibaarota keenyaati obboleessaa.

Umarliqaayis Hoodhu. Fudhu.

Hindi (Sodaadhaan duubatti dheessiti.) Hinta'u.

Umarliqaayis (Gaddaan) Obsi obboleettii.

Hindi (Kadhachanii) mucaa mooticha ajjeefamanii, Obboleessoo, waaqoota
keenyaa falmuu kan danda’u Simalee hinjiru. Gadoo deebisuu kan danda’us
simslee hnjiru.

Umarliqaayis Hata’u Hunda nan raawwadha.

Hindi Isin waaqotanana... obboleessikoo isiiniin falmuuf qophaa’ee jira. Isin
qoruuf kutee jira. Ililliilii (Qubeelicha quba isaarratti keeyyata. Fuullee
jaamaatti quba isaa olkaasa.)

(Golgaan ni bu’a).

Mul’ata 4

(wayyaa loltuu uffatanii Waatota waraanaaf qophaa’an)

Waatota Waloon keenya walaloo isa cina kaa’ee jira, eeboo isaa mirmirsaa gaachana
isaas uffatee gadoo waamicha baraayyuu itti aggaamatee waloo keenya
mee haagaafannu. Gaachana mootummaa uffatee jirtu irraan, onnee
waloo keetiimmoo jalaan gootee dhugaan nhiriirtaa? Yoo akkas gidiraan si
mudattu, daandiikee irratti milkii gadheen si quunnantu garuu immoo
qorumsichi kalaa’uutti jira. Eenyu akka turte, maal akka taateefi maal akka
ta’uuf deemtu nihubanna. Addunyaa abaaramtuu kanarraa dhugaa soqta,
gaachanaafi saanjaas niqabda, garuu immoo abju’ataa, abjuu namayyuu uffatee
jirtu fakkaatta. Eeboo mootii utuu hinta’in booree walootiin waraanaatti kan
bobaatu ta’uu keetu qorumsakee hammeessa.

Uruwaa (gagaragalee dunkaana ilaalaa...) dinqiidha. Dhugaattiyuu dunkaana
mootii fakkaatee jira. Mootota saamtuu! Ati hambaa isaanii nyaatta. Isaan
immoo akkas qanani’anii jiraachuu qabuu?

Raabaab Narraa deemi.

Uruwaa Na ari'uufii? Jeneraalota Umarliqaayis mooticha keessaa ani isa tokko
dubartii raatuunana. Wantoota bosonaa Baataaliyoonii tokko waraanaaf
qopheesseen jira.

Raabaab Hojii mataa keetii malee dhimma namaa keessa hingalin.

Uruwaa Inni haata'u. Garuu, waanan sitti himu utuu dhageessee gaariidha.
Namichikee haalli isaa jijjiiramee jira.

Raabaab Narraa deemin siin jedheem.

Uruwaa Dhugaatiifi dubartii lagatee qalbii isaa gadoo abbaa isaatii deebisuutti kan
qabame ta'uusaa labsee jira. Gonfoo gurraacha inni kaawwatu argitee
jirtaa?...Gonfoo gumaati. Hiikni isaa sii galee?

Raabaab maal jechuu ta'a laata?

Uruwaa Hoomaayyuu. Baay'iseen siif gadda.

Raabaab Galatoomi. Garuu akka ati naaf gadditun hinbarbaadu.

Uruwaa Ani garuu sin barbaada jaalalleekoo.

Raabaab Egaan na caqasi. Ani dhiiraafi dhugaatii dhiiseen jira.

Uruwaa Hindandeessu jaalalle. Jireenyi nuti jiraannus nijaallatta. (calleensa).
Dhuguma nijaallattanii?

Raabaab Baay'iseen jaalladhaan.

Uruwaa Onneen isaa duwwaa akka ta'e immoo nibeektaa?

Raabaab Ani garuu nan jaalladhaan.

Uruwaa Gumaa deebisuun qaba jedhee erga murteessen asitti nama kan biraa ta'ee jira.

Raabaab Nan jaalladhaan. (Irratti of darbattee boossi). Nan jaalladhaan ammas.

Uruwaa Dubartii gowwaanana waan gochuu jirtutti qalbifadhu. Jireenya
jiraachuutti jirtu ilaali. Jireenya abaarsaati.

Raabaab Wanta ini hinbarbaanne keessa akka inni seenu kan taasise isini.

Uruwaa Sitti hinfakkaatin. Bartee, bara itti darbe faana kan dha'u isa. Akka waan du'a
isa oolchuu gumaa deebisuuf kaata.

Raabaab sun Utuu irraa fagaattanii inni isin hordofuu hinfedhu. Yaa waaqakoo dubartiin
immoo utuu irraa fagaattee hawwiikoo ture.

Uruwaa Hindiin jechuu keetii?

Raabaab kana Dhiigni abbaa keenyaa deebi'uu qaba jettee waan rincicceef isheef jedhee
hunda ifaajuutti jira. (Hindi niseenti).

Uruwaa Dhiifama naaf godhi giifti...(uggumee nagaa dhiheessa. Ba'uuf qajeela.
Raabaab faana buuti).

Hindii Raabaab altokko si haasofsiisuun barbaada. (Raabaab nidhaabbatti. Dugdi
ishee Hindirraa akka galagaletti jira).

Raabaab Maal na haasofsiisuu barbaadda?

Hindii Raabaab maaliif najibbitaa?

Raabaab Sijibbuu qofaa miti. Utuun si ajjeeseellee natti tola.

Hindii Maaliif? Dhiigni abbaa keetii nama harkatti akka dhangala'e natti himtee
jirta. Gumaa dhiiga isaanii dhangala'ee deebisuu hinbarbaadduu?

Raabaab Aangoon ani mulqame lafti anarraa fudhatames hoo hinjiruu maaliifan cinqamaa?

Hindii Aangoofi abbummaan barcumaa anaaf hoomaa miti. Gumaan abbaa kootii
garuu akka deebi'un barbaada.

Raabaab lolanitti Abbaankoo tiksee hiyyeessa ture. Lafa dheedichaaf jedhanii wayita wal
tiksee hiyyeeyyiin akka isaa isa ajjeesan. Eenyurratti gadoo ba'uree?

Hindii Tikseewwan sanarratti halo ba'uu hinbarbaannee?

Raabaab Namoota akka abbaakoo hiyyeeyyii ta'anirratti akkamittan haloo ba'a? ati
 kabaja keessaniif dhiphatta. Dhaalaafi qabeenya si fuullee jiru ilaalta. Nuti
 Waatonni garuu kabaja, dhaalas ta'e qabeenyaa hawwinu hinqabnu. Abbaankoo
 tiksee malee mootii hinturre. Marga keewwata tokko akkasumas bishaan konyee
 tokko hinguunneef jedhee tiksee hiyyeeyyii akkasaatii waliin wal lolee
 galaafatame. Bara baraa boqotee jira. Gumaa isaa kan deebisuuf tokkollee hinjiru.
 Beenyya dhiigaa kanneenakka isaa hiyyeeyyii ta'anirraan fudhadhamoo, mootii
 kanneen akka abbaa keetii warra hiyyummaafi jireenya gadadootti isaan darbatan
 gaafadhu? Na dhiisi giiftii. Addunya keenya hintaane, addunyaa nuuf keessummaa
 ta'e keess akka jiraannuuf nu hindhiibin. Abjuudhuma keenya abjo'ataa mee
 addunyaa dhuma keenya xinnittii keessa haa deddeebinu... Isin mootonni dhaloota
 kanaa jireenya keenya faduula ta'e kanatti maaliif hinaaftuu? Cubbuu addunyaa
 keessanii isa dhiigaan laaqame nurratti fe'uu maaliif kajeeltu? Akkaataa jireenya
 isa kan keenyaa n'uu kan nuti didnu falaasama jireenya isa kan keessanii cina
 akka hiriirimmoo nu dirqisiisuu feetu. Kun gaariidhaa giiftii?

(nibaati)

Hindii (Amiiri niseena). Amiiri eessa turte?

Amiiri Umarliqaayis wajjin abbootii fardaa Kiindaadhaa dhufan qorachaa yookaan sakatta'aa.

Hindii Natti himi Amiiri nuti sirriidhaa?

Amiiri Maal jechuu keetii?

Hindii Gumaa abbaa kootii deebisuun mirgakoo mitii?

Amiiri Eeyyee mirga keeti.

Hindii Sababnikoo hunda keessaniif ifa akka ta'u hawwii kootii. Dhiigi abbaa kootii
 nama harkatti dhangala'e du'a isaa ajjeechaadhaan haaloo ba'uu qabna.
 Gaaffiinkoofi hawwiinkoo kanuma. Ijoota isaa babaasee haloo

dhiigaasaa akka baanuuf abbaan keenya wayita nu gaafatun arga. Gumaa isaa akka
deebisuuf gaafachuun mirgasaa miti jettaaree?

Amiiri Mirga isaati.

Hindii Waaqotni keenya gaaffii keenya fudhachuu maaliif mamaniree? Atis
sanuma. Kaka'umsa hinqabdu. Garuu immoo nu faana deemta. Dhugaan jedha.
Yaadni keessan maal akka ta'e naaf hingalle.

Amiiri Obsi giifti gumaa abbaa keetii yeroon itti baanu fagoo hinta'u. (Umarliqaayis
uffataafi meeshaa waraanaa uffatee seena. Raabiyaan faana jira).

Umarliqaayis Maal barbaadu?

Raabiya Mootii waan isan jedhan mee haa dhageenyu...

Umarliqaayis Maaliif?

Hindii Eenyu isaan?

Raabiya Jila Banii Asaad biraa ergamaniidha giifti.

Hindii Galaafattoota lubbuu abbaa kootii...Maal gochuu dhufanii?

Umarliqaayis (Raabiyaadhaan). Miilla dhufaniin akka ofirra garagalan itti himi. Gumaarraa
kan hafe wanti nuti wal barbaannuuf hinjiru.

Raabiya Utuu isin hinarginiin isaan geggeessaa mootii?

Hindii Maaliif isaan argaan? Gatiin isaanii du'a.

Raabiya (Amiiriin) siin maal sitti fakkaata?

Amiiri Waan isaan jedhan dhaga'uun rakkoo kan qabu natty hinfakkaatu.

Umarliqaayis Maal ta'uu qaba jettanii yaaddu amma isin? Waan ta'ee dhumaterratti
akka mari'annu yookaan akka irratti dubbannu...

Raabiya Isin isaan dhaggeeffachuu fedhuu baattanillee, mee isaan isin haadhaga'an mootii.

Umarliqaayis Dansa...Seenaa jedhiin

Raabiyaa Tole mootii.

Umarliqaayis Ammaa ammaa mootii jechuu dhaabi.

Raabiyaa Dhiifama naaf godhi gooftaakoo.

(niba'a)

Hindii Haaseenan. Qaqqaliitii foon isaanii addaan kukkuti.

Umarliqaayis Obsa godhadhu. Daandii hinjalqabne.

Hindii Naaf eeyyamiitii ani haajalqabu obboleessakoo...Ofii kootii gogorra'ee dhiigi
isaanii yoo lola'u haa ilaalu. Ilkaan kootiin garaacha isaanii gadi jigsa. Foon
isaanii cicciree allaattiifi bineeyyii bosonaatiif muka meexxi fuulle jirurrattin
fannisa. Yaa waaqotaa madaankoo naa fayyee xanneenkoo naaf guutaa laata!
Obboleessakoo ilma Hujur guddichaa mee qubeelcha qubakee irratti haa argu.
(Harka isaa qabdee dhungatti)... Wayita itti dubbattu jibbisiistota kanneenitti
qubeelicha itti agarsiisi. Humnaaf suuraakee cufaan Hujur guddicha matuma isaa
ta'e.

Umarliqaayis Nan ta'a obboleettii.

Hindii Kan si harka jirus gaachanaafi goraadee abbaa keetiiti. (Gaachanaafi
goraadicha qabatti. Boo'aa dhungatti).

Umarliqaayis Eeyyee hundiyyuu kan abbaa keetii turan.

Hindii Sagaleen keesiim. Yaa Rabbi... Kanan dhaggeeffachaatti jiru Hujur Mooticha
mataa isaati. Hujur hinduune. Abbaankoo lubbuun jira Amiiri. Waan raajii!
(Raabiyaa jila Banii Asaad of faana buusee seena).

Raabiyaa Jila Banii Asaadirraa dhufan gooftaakoo...

Jila Mooticha guddaa Umarliqaayisiif nagaan haata'u. (Hundumtuu uggumanii dubbisu)

Hindii (Fuulduratti qajeelaa...). Kanneen dheebotan bira nagaan hinjiru.

Raabiyaa (Niqabaan). Obboleessikee mootichi akka dubbatuuf carraa kenniif giifti.

Umarliqaayis Warri Banii Asaad maaliif jila ergatan?

Jila Akka isin gumaa deebisuu barbaaddan dhageenye mootii.

Umarliqaayis Eeyyee gumaa ba'uun murtii kooti.

Jila Mootii gumaa nu gidduu jiruuf gatii baasuuf yaannee dhufne.

Umarliqaayis Lubbuu itti deebistumoo?

Jila Dogogora hamaa wal'aalummaadhaan hojjetameedha mootii gudda.

Umarliqaayis Dhiiga mootichaaf gatii baasuu kan dandeessa isinitti fakkaataa?

Jila Kennaa gosa sadii finnee jirra mootii.

Umarliqaayis Kennaan keessan kun lubbuu Hujur Mootichaas itti dabaluus nidabalataa.

Jila Maaruun keessan aarii keessanirra ulfina qaba mootii. Gatii gumaa fidnee
ulfina keessan waliinis kan deemuudha.

Umarliqaayis Gatii inni tokkoffaan?

Jila Nama kabajamaafi warra Banii Asaad biratti beekamaa ta'e gumaa keenyaaf
nigita jetten fidna.

Umarliqaayis Lammaffaa?

Jila Beenya maallaqaa, gaalaafi horii hanga isin nu gaafattan nibaafna.

Umarliqaayis Sadaffaa...

Jila Waraanaaf akka qophoofnuuf yeroo nuu kennaa. Garuu immoo akka ta'u kan
nuti hinbarbaanne kana mootii.

(Calleensa)

Umarliqaayis Lolaastota dhiiga abbaa kootii dhaggeeffadhaa. Hujur abbaankoo hiriya
yookaan gita ani gadoo irratti ba'uu danda'u akka hinqabne gosi Araboota
hundi nibekaan. Maallaqas ta'e loon akka beenyaatti hinfudhu. Yeroo qophii
gabaabaa isiniifin kenna. Booree hadhooftuufi du'a singiggooftuu fiixee eeboo
ijoollee Kiindaarra jirtu nidhandhamattan.

Jila Filannoon jiru waraana jechuudhaa?

Hindii Gumaafi gadoo dhiigaan deebisuudha, lolaastota dhiiga abbaa kootii...!

Umarliqaayis Asuma turuu feetumoo amma nibaatu?

Jila Filannicha hamaa fudhannee fudhannee deemuuf dirqamne.

(niba'u)

Raabiyaa Rakkoon jiru maal mootii?

Umarliqaayis Mootii jette na hinwaamin jedheen tureem.

Raabiyaa Tole ilmakoo...Kan gaddite fakkaatta. Filannooleen dhihaatan rakkisoo turanii?

Umarliqaayis Lakki.

Raabiyaa Rakkoon ture maaliree?

Umarliqaayis Natti himi. Akkuma obboleettiinkoo dubbatte Hujur mootichan fakkaadhaa?

Raabiyaa Garaagarummaa gidduu keessan jiru ibsuun dhugaadhumatti rakkisaadha.

Umarliqaayis Kijibuutti jirta.

Raabiyaa Maaliifan kijiba gooftaakoo?

Umarliqaayis Hinbeeku. Garuu foolii kijibaatu natty dhagaa'ama.

Raabiyaa Daandii kankee hintaanerra dhaabbattee akka jirtu hubadheen jira.

Umarliqaayis Kun qubeelaa eenyuutiree?

- Raabiyaa Waaqotatti ni amantaa?
- Umarliqaayis Jaarsa gowwaanana waan hunduma keessa maaliif Waaqota galchitaa?
- Raabiyaa Akkam haata'uree?
- Umarliqaayis Kiyyootti seenuuf akkan jiru natti dhagaa'ama.
- Raabiyaa Kiyyoo akkami?
- Umarliqaayis Amantiin hintaane, dhugaa amma jiru haguugee jiru nijira. Gaaf tokko
dhugaa sana bira nan ga'a. Eeeyyee, dhaamoo isaa wayita dubbatu abbaakoo
sammuusaa keessatti ana yaadaa ture. Dhaamoo isaa addatti anaaf dabarse.
Amma dhugaasaa natti himi Raabiya. Guyyaa na gorra'uuf turte sana dhugaasaa
itti himtee?
- Raabiyaa Gonkumaa, dhugaa isaa itti hinhimne Ilmakoo. Ija hantuutaan itti kenne.
Isayyuu hinilaalle. Ergasii guyyaa tokkollee maqaakee kaasanii hinbeekani.
- Umarliqaayis Rakkoo uumuu waan hinbarbaanneef dhiise malee dhugaasaa beekke jira
jedheen yaada. Isa bira taa'ee rakkoo akkan hinuumneef, fuula isaa duraa akkan
badu barbaade. Guyyaa du'a isaatti garuu na yaadate. Kunuu awwaalamee
boollaa olittis na qora.
- (Niba'a. ekeraan Hujur Mootichaa fagootti mul'ata).
- Raabiyaa (ofii isaatti...)...Yaa Waaqotaa... afuurri Hujur Mootichaa nutti
marsee akeekkachisaa yeroo nutti dabarsuun dhagaa'a.
- (Ibsaan nidhaama).

Mul'ata 5

(Dunkaana Umarliqaayis. Sagalee meeshaalee waraanaa.

Raabaab mataashee gombbiftee teessee jirti. Hindi asiifi achi
wixxifachaa ilaalti. Wardiyyaan niseena).

Hindii (Sardamsuudhaan). Haalli adeemsa waraanichaa akkam?

Waardiyyaa Warri Bani Asaad duubatti dheessaa jiru intalo.

Hindii Abbabbaakoo, oduu gammachiisaa akkamiin dhaga'aa? Akka isin milqaniif
yeroo hinkenninaafii. Dhiiga Hujur Mootichaarraa akka qulqullaa'aniifi harki
isaanii hammeenya raawwates akka ittiin dhiqamuuf dhiigni isaanii haalola'u.

Waardiyyaa Ulaa ba'iinsaa kennuufiitti hinjirru intalo.

Hindii Mootichihoo akkami?

Waardiyyaa Loltoota kumaatama hiriirsii waraanuutti jira giifti. Goraadee isaa
akka calaqqeetti ifuufi gonfoo haloo isaatii wayita argan diinonni isaa
addaan bittinnaa'uu eegalan.

Hindii Akkam nama gammachiisaa? Hujur Mooticha mataa isaa ta'ee jira jechuudha.
Hujur Mooticha diinonni isaa fuula isaa hindhaabbatan turan. Oduu gammachiisaa
deemii fidi. Dheebuukoo buhaarsi... (Waardiyichi niba'a). Waaqota qulqullu,
dhibee garaakoo booressee sammuu koo burruusaan haleelurraa na
dandamaachiistanii jirtu. Lubbuunkoo awwaalante jirti. Bara baraa galanni isin
haaga'u. (Raabaabitti garagalti). Jireenyi gidiraa niraawwateef. Ammaa booda
jireenya gammachiisaa hawwaa turte san jiraatta. (Raabaab jalaa callisti).
Raabaab obboleettii, maaliif na jibbitaa? Dhugaan siin jedha baay'een si jaalladha.
Dhugaa onneekoo irraa maddeenin dubbadha. Hirmaattuu gammachuu kootii akka
ati taatun fedha. Umarliqaayisis deebi'ee nidhufa. Lammaffaas addaan
hinbaatan. Har'a jireenya haaraa eegalla. Haloo keenya baanee ulfina keenya ni
eegsifna. Atis giiftii nitaata, hiriya obboleessa kootii.

Raabaab Maal giifti? Nuti Waatotni jireenya keessan qul'aa ta'e kana guddifnee
ajeeffanna. Obboleessikee gonfoo yookaan aangoo mootummaa adamsuutti kan
jiru fakkaatee yoo sitti mul'ate baay'istee dogogortee jirta. Eenyummaa
obboleessa keetii ati tasa hinbeektu. Miidhaan isa irratti raawwatame maal akka
ta'e guyyaan isa erga darbee booda gaaf tokko nihubatta.

Hindii Abju'achuutti jirtaa?

Raabaab kanin abju'achuutti jiru utuu ta'ee hawwiikoo ture. Raajoti hamaan fuulakee
dura yeroo deddeebi'an natti mul'ata. Obboleessikee kiyyoo qorumsaa keessaa
ba'uu hindandeenyeen xaxamee kan jiru ta'uusaa beeki.

(Uruwaa meeshaalee dirree waraanaatti booji'aman qabatee seena.
Waardiyyaan faana jira).

Uruwaa Warra mirgaa taanee jirra giiftii. Meeshaaleen nyaaphaarraa booji'aman gariin kanneen.
(Gara waardiyyichaatti deemti. Meeshaalee booji'aman lafa kaa'anii ba'u).

Hindii Uruwaa! Gammachuu akkamiitii?
(Meeshaalee booji'aman ilaaltee baati).

Uruwaa Giiftii bareedditti. Utuun marmaree bobaakoo jala si galchee akkamin
hawwa...Anan amana mi'aayin ishee adda.

Raabaab Umarliqaayis akkam?

Uruwaa Waa'ee namicha bulguu sanaa natty hinkaasin. Gadi dhaabatee akkamitti
hanga ammaatti akka waraanu naaf hingalle.

Raabaab Injifannoo argatetti gammachuu kan gonfate sitti fakkaataa?

Uruwaa Fuula isaa ilaaltee kana jettee himuun rakkisaadha.

Raabaab Amma maal gochuuf jettaree?

Uruwaa Hinbeeku. Gama kootii meeshaalee booji'aman keessaa qoodakoo fudhadhee
gara hiriyyootakoo Waatotaan deema.

Raabaab Anihoo maal ta'u?

Uruwaa Kallattii irra adeemtu hinbeektuu gowwittii...I...masaraa Umarliqaayis
mootichaa keessatti giiftii taata. Giiftii Raabaab! Maqaa dinqii!...
(Nikolfa...)

Raabaab Hinkolfin. Si wajjinin deema.

Uruwaa Ana wajjinmoo?...Meeshaalee qalii ani booji'e keessaa tokko taataa? Yaa
Waaqolii eebbifamoo... garuu dhuguma Umarliqaayisiin dhiistee deemuuf jettaa?

Raabaab Nan jaalladhaan. Waanan isa jaalladhuufin isa dhiiseen deema.

Uruwaa Isinis si jaallata.

Raabaab Wanta lamaan keenya addaan baasee jirutu jira.

Uruwaa Haaloo sanadha kan jettu yoo ta'e xumura argatee jira.

Raabaab Sanarra kan caaluudha. Na cinqa. Garaakoo booressa. Wantoota
babareedaan adduunyaa jibbisiistuu kana keessatti dhabne hundarratti gadoo
ba'uu barbaada. Safuu kabajamoo kan dhala namaarratti haaloo niqaba. Gadoo
dhugaan inni faana jiru kana. Nuti Waatotni dureeyyii addunyaafi moototaan
garboofamnee bittootarratti gadoo qabna...Gadoo keenya akkamiin deebisnaree?

(Umarliqaayisiifi Amiiri niseenu. Umarliqaayis uffata mootii uffatee jira).

Uruwaa Baga nagaan dhuftan mootii abbaa mirgaa, Umarliqaayis ilma Hujur, Hujur ilma
Al Haariiti, Haariiti warra Kiindaa. (Uggumee dubbisaan. Umarliqaayis
hudduu saanjaa isaatiin isa rukkuta). Maalinni? (Goraadee isaa baafata).

Umarliqaayis Harka mootichaa maaliif hindhungattu? (Sadanuu nikolfu...). Maal taate
Raabab? Maal taatee callifte?

Raabaab Akkan kaakkisu/qasa'u barbaaddee?

Uruwaa Gowwaa. Mootichi akka kolfituuf ajajanii jiru. Kolffuu qofaa miti.
Shubbisuus niqabda. Injifannoo gonfanneef yoo weeddifna mootii?

Umarliqaayis Hinariifannu. Waan raawwannu qabna.

Uruwaa Waan raawwannu qabnaa? Maal jechuu keeti? Warra abbaakee ajjeessan
irratti gadoo keessan hinbaane jechuudhaa?

Umarliqaayis Warra dubbicha kakaase hinarganne.

- Uruwaa Jechuun eenyuun?
- Umarliqaayis Mootii warra Al Hiraa, Al Mantiriifi mootii warra Parshiyaafi Kisiraa.
- Uruwaa Maqann jinnootatiinin kakadha. Kun maraatummaadha.
- Umarliqaayis Al Mantiriifi Kisiraa wajjin waraana oofuu hinfeetu? Ni soodaattanii?
- Uruwaa Hanga dhuma addunyaattillee ta'u faanan dha'a.
- Umarliqaayis Walii gallee jirra.
- Amiiri Maal jechuu keeti?
- Umarliqaayis Akkuma dhageesse.
- Amiiri Hawwii yookaan abjuu walaleessaa milkaa'uu hindandeenyedha.
- Umarliqaayis Gadoo isin dheeboottaniif sana mitii?
- Amiiri Gadoo keenya har'a baanee jirra. Jalqabnee xumurree jirra....
- Umarliqaayis Gadoon dheebuu bara baraati. Ammayyuu dheebodheen jira.
- Amiiri Dhugaan siin jedha si hubachuu hindandeenyu.
- Umarliqaayis Abbaankee bofaan hiddamanii kan du'an taa'uu isaanii natti dubbattee
turte. Ati immoo haalooke ba'uudhaaf bofoota dacheerra jira cufa ajjeeftee
utuu fixxee ta'uu baannan immoo ofii utuu duutee akka si gammachiisu
tibba tokko natti himtee turte.

(Raabiyaafi Hindi niseenu).
- Hindii Baga gammadde obboleessaa. (Ni hammattiin). Nagada Arabootaa keessatti kun
injifannoo isa jalqabaati. (Sagalee jeequmsaatu dhaga'ama).
- Umarliqaayis Maal inni?
- Raabiya Tumsitoonni keenya deemuutti jiru mootii.

Umarliqaayis Akkamitti? Waliigalteen keenya akkas miti.

Raabiyaa Gadoo keenya hanga deebisnutti akka nu tumsan waliigalle. Hanga
raawwannuttis nu cina dhaabbatanii jiru.

Umarliqaayis Gadoo keenya deebisnee jirra jechuutti jirtaayii?

Raabiyaa Shakkii tokkollee hinqabnu mootii.

Umarliqaayis (Ittiin mormaa...) tortoraa eenyutu jedhee? Kan murteessu ana. Agartaa
qubeelaa kana? Qubeelaan Hujur Mootichaa anaaf mirga kenne. Mitiiree mucaa
Hujur Mootichaa?

Hindii Eeyyee obboleessaa. Garuu beenya barbaannu argannee jirra.

Umarliqaayis Lakki, hanga ammaatti hinarganne. Gumaan keenya warra Banii
Assad qofarratti miti. Al Mantiriifi Kisiraa irraayis dhimma qabna.

Raabiyaa Kun maraatummaadha ilmakoo.

Umarliqaayis Eeyyee maraatummaadha. Daandii gadoo deebisuuti. Hujur Mootichi
maraatuu hinturree natty himi...

Raabiyaa Mootota hunda caalaatti beekaa ture gurbayyo.

Umarliqaayis Ati isa sirriitti hinbeektuum. Fuula isaa dhugaa sittan agarsiisa. Na ilaali.
Hujur Mootichi si fuula jira. Ilmi isaa ajjeefamee ijisaa akka keessaa ba'ui,
hanga afuurri isaa isheen dhuma obbaafattee baatutti murtii isaatti kan rincice
Hujur Mootichi amma na qoruutti jira. Daandii isarra akkan qajeelu na
taasisuutiin na mo'atee jira. Dacheerra lubbuun utuu jiruu isa na hindandeenye
du'aan booda na injifate. Hamaa harki isaa hinhiikamne, keessi isaa
bobosuutti kan jiru ta'uu isaallee mootii hubachuu hinfeene ture. Abbaansaa Al
Haariit diina Al Mantiri nama harkatti ajjeefaman. Ofii garuu gumaa isaanii
deebisuu hindandeenye. Dadhabna isa kan isaatii ana qoruudhaan irra
dabarfachuuf ifaaja. Homaa miti. Hanga dhuma daandichaatti nan deema.

Mootii nama harkatti galafatamee awwalameen qabsaa'uurra wanti ulfaatu hinjiru.

Raabiyaa Garuu ilmakoo tumsitoonni keenya nudhiisanii erga deemanii booda eenyuutu si cinaa hiriiraa? Waatotakee malee kan hafan kan biroo hinjirani bar.

Uruwaa Of eegi jaarsa safuu hinbeekneenana. Waatotatti hinbasallaqin. Tumsitoota kan jettu warra garaa gartokkeedhaan nu faana dhaabbatan caalaatti Waatotni haala wayyaa'een hinlolllee?

Raabiyaa Raayyaa Al Mantiriifi Kisiraatiin qabsaa'uuf baay'inni isaanii ga'aa miti jechuu kooti.

Umarliqaayis Isa booda ilaaluu dandeenya. Amma garuu murteessuu qabda. Ana wajjin deemtamoo warra kaanii wajjin deemta?

Raabiyaa Akka itti yaadnuuf yeroo nuuf kenni.

Umarliqaayis Gaarii.

(Umarliqaayisiifi Raabaab irraa kan hafe hundiyyuu niba'u).

Umarliqaayis (Itti dhihaatee...) akkan si hinmiineef si'iif immoo filannoon kenna.

Raabaab (Duubatti deemtee...) akka ani hinmiidhamneef jettee na filachiiftaa? Yaadi ati anaaf qabdu hanganumaa jaallalleekoo?

Umarliqaayis Gidiraan keessa dhidhimee jiru yeroon yaadu ofiikoofin gadda giiftii. Daandiikoo irraa maquuf dura filattee turte. Gadoofi gadda kanatti maa'essa maaltu si'oofe?

Raabaab Kophaakee addunyaa guutuurratti waraana kan ooftu utuu taateellee ani cinaa hindeemu jaallalleekoo. Hireenkoo si'i.

Umarliqaayis Kanumafan filannoo siif kenne jaalalleekoo. Jaalalli ani siif qabu soda onnee kootii dhangalaasa. Addunyaa gidiraafi imimmaanii lafa duwwaa

irratti dhangala'uun dhiqamtu kanarratti akkamittinan jaalala tulluufi galaanni
baachuu hundandeenye sirratti fe'aa?

Raabaab Mootii onneekoo... akka nama dukkana halka qixxee keessa abju'atuu yaaddoo
kan sitti naqe maal? Ijikeen warra gaddan natty agarsiisimee mootiikoo...

Umarliqaayis Turimee ani si haa ilaaluu jaalalleekoo. Abjuufi jaalala keenya si
keessaan haadubbisu... ni yaadattaa jaalalleekoo? Yeroon silaalu ijakee
keessattan baqa. Ati akka bidiruu jannataa dhufee bishaan onneekoo irratti
gurdumuuti.

Raabaab (Haala keessa jirtu akka dagachuu taatee...) abjuun keenya tokkicha.
Onneen addunyaa cufa baattu hawwine. Gammachuun keenya bara baraa f
haajiraatu. Ammahoo hindammaqnee mootiikoo?

Umarliqaayis (Gaddaan) lakkii, lakki akkas hinjedhin nuti ofii keenyaa erga jiraachuu
dhaabnee boodallee ta'u abjuun keenya onnee keenya keessatti lubbuu horatee
jiraachuu itti fufa.

Raabaab Gaddi guddaan fuula keerratti chaappeffame kun maali? Cubbuu addunyaa
cufaa daandii hinbeekamneefi bu'aa ba'iin itti baay'attera akka
adeemtu taasufamuunkee hireekeeti moo?...maaliif ijakoo keessa hinilaaltu?
Mootii lubbuukoo, Waatota addunyaa kanarra jiranirra imimmaanota anaaf mi'aa
ta'a kana hindhangalaasin adaraa Waaqotaa... imimmaanotakee dhaabi
jaalalleekoo. (Harkaa isaa gidduu galtee boossi)

(Dukkana)

Mulata 6

(Holqa huffee keessa Amiriifi Hindi ibidda bira taa'u. qilleensi nibubbisa).

Hindii Raabiyaan hanga ammaatti maaliif akka ture naaf galuu hindandeenye.

Amiiri Shakkii tokko malee deebi'ee dhufuutti jira.

Hindii Qeesaariinin haasofsiisa jedhee erga deemee ji'a ja'a ta'ee jira. Ji'a ja'a.

- Amiiri Obsi. Yeroo gabaabaa keessatti deebi'ee nigala.
- Hindii Xinnoo garuu yaaddoon sitti hindhagaa' amuu?
- Amiiri Maaliif akka ati dhiphattu hinbeeku giiftiikoo?
- Hindii Ani si hingaddisiisuu?
- Amiiri Ani miira akkasii hinqabu. Tarii jaalala keetiinis qabameen jiran ta'a.
- Hindii Lakki ati na gaddisiifta... giiftiin cinqii hinbeekne wiirtuu Waatota
bosonaatti darbatamtee, holqa huffee keessatti argamu keessa jiraattu...
- Amiiri Dura siif gaddeen ture. Ijikoo wayita si argitu onneenkoo dhahaachuu
jalqabdi. Jaalala jettu mitii?... echa walaleessichaa fayyadamuuf...
- Hindii Sin amana. Garuu waan hundumaatiif fedhii dhabuuttin jira, jaalalaafis.
Akkamittan haala kana keessa seenuu danda'e? gadoo deebiftu malee jedhee
obboleessakoo mudduunkoo dogogoraayii laata? Nan balleesseyyii?
- Amiiri Akka waan balleessaan kankee ta'ee ulfeessitee hinilaalin giifti. Ati
hindirqisiifneen filannoon kan isaa ture.
- Hindii Warra Banii Asaadiin ajjeechaa abbaakoo irratti raawwatameef gadoo
akka deebi'uun barbaade. Haajaa kan biroo tokkollee hinqabu. Obboleessikoo
soquutti kan jiru faan dhowwii hamaan kun maali? Mantiriifi Kisiraatiin huffee
keessatti adamsamuutti jirra. Utuu Waatonni jiraachuu baatanii raayyaa Al
Mantiriin meexxiirratti fannifamna turre.
- Amiiri Raabiyaan raayyaa duubaan utubu Qeesaar biraa fidee akka dhufu nan amana.
- Hindii Mootii raayyaa Waatotaa akka bututtuudhaa addaan facaate hiriirsee
waraanatti bobba'e cina Qeesaarii kan dhaabbatu sitti fakkaataa?
- Amiiri yoo inni tumsa godhe gosonni cufti bittaa Al Mantiriifi kan Kisiraa
dhabamsiisuuf qooda nifudhatu.

Hindii Deebi'ee garuu qabsoo Qeesaariifi Kisiraa gidduutti oofamuun xaxamuun
keenya waan hafu miti.

Amiiri Agartee gadoo jechuun maal akka ta'e siif galee jira. Gadoo jechuun
nijalqabama malee xumura hinqabu. Obboleessikees jalqaba yeroo dide sababa qaba
ture. Haata'u malee seera taphichaa utuuma beekuu itti seene.

Hindii Baay'een gadda.

Amiiri (Ni hammataan) homaa miti. Amma kanattis hammeessitee hinilaalin jaalalleekoo.
(Uruwaan niseena).

Uruwaa Maalitti jirtu? Jaalala giiftiifi algalaa....

Amiiri Uruwaa maal rakkoonkee?

Uruwaa Adaraa seexanaa maaltu isin tuqe? Amma yeroon isaa kan jaalalaatii?
(Uggumee Hindiin dubbisa). Dhiifama giiftii...

Hindii Dhugaakee jette. Jireenya akkasii keessatti waa'ee jaalalaa dubbachuun
gatii hinqabu. Wanti hundi manca'ee jira. Kan nutti dhaga'aamus duwwummaafu
gadda. (Calleensa). Natti himi obboleessikoo haala akkamii keessa jiraa?

Uruwaa Akkuma duraati. Daandii huffee keessa kan kallattii kaabaatti qajeelu
keessa deddeebi'ee dhufaatii Raabiyaadhaa eeguutti jira. Jaarsi sun amma kana
maaliif akka ture hinbeeku?

(Umarliqaayis, Raabaabiifi Raabiyaan niseenu).

Raabiya Uruwaa deebi'een dhufe.

Hindii Raabiya, baay'ee turte.

Raabiya (Hammateenii) eeyyee giiftii. Jaarsa kakuutiif imalichi ulfaataa ture.

Umarliqaayis Taa'i Raabiya, taa'i (nitaa'u) Raabaab kottuutii cinakoo taa'i.

Raabaab (Akka ciigga'uutti) asuman taa'a.

- Raabiyaa Hangas mara gaddi garaatti si hingalin Raabaab. Fidee kanan dhufe oduu
gadhee miti.
- Raabaab Haala amma keessa jirurra kan caale wanti gadheen hinjiru. Kanaaf oduun
ati fideen jira jettu garaagarummaa fidu hinqabu.
- Umarliqaayis Oduun gaariin ati qaba jettu maali? Qeesaar nu tumsuuf waliigalee?
- Raaiyaa Eeyyee garuu dursee isin arguu fedha.
- Umarliqaayis Maaliif?
- Raabiyaa Waa'ee waan isin faana dha'yyitti jirtanii isin argee isinirraa dhaga'uu barbaada.
- Umarliqaayis Ati itti hinhimnee?
- Raabiyaa Itti hinhimne. Ati mootota wajjin waan hinjiraanneef amala isaanii hubachuun
si rakkisa. Akka mootota biroo miti. Namichi Qeesaar mootii moototaa.
- Uruwaa Walqabatani bishaanitti haadhidhiman.
- Raabiyaa Qeesaar baay'isee si arguu fedha. Akka ati walaleessaa taate immoo
dhaga'ee jira.
- Umarliqaayis Firoottankoo, hiriyyee yaadi keessan maali? Gara Qeesaaritti
qajeellumoo...? (Calleensa)... naaf deebisaa malee?
- Hindii Hintu'u. deemuu hinqabnu. Maqaa Waatotaatinin sii kakadha
hindeemin obboleessakoo. Gadoo abbaa keenyaa akka deebistuuf si dhiibuu
kootti baay'iseen gaabba.
- Raabaab Gocha gadoo raawwachuurraa akka isa eeganiif Waaqota irra
deddeebi'ee kadhaden jira. Gaafadheen jiras.
- Hindii Ati sirriidha. Wanti ani godhe garuu dogogora ture.
- Raabaab Abboommii isaanii fudhachuu diduu kootti garuu amma gammadeen jira.

- Hindii Kun hojii gidiraati.
- Raabaab Miira kankee ofuma keetiif qabi. Gara Qeesaaritti qajeeluuf dura kan bu'u ana.
- Uruwaa Yaa Waaqota gammachuu intalli keenya dhumarratti sibila ta'uu
ishee nimirkaneessite.
- Raabaab Imaala ulfaataa sodaattanii akka ta'e beeka. Niyaadattu mitii waan gochaa turtan?
- Hindii Eenyuun gaafatta xonboree samadalloonana?
- Raabaab Nama duubatti dheessuu barbaadu kamiiniyyuu anatu harka kootiin
ajjeesaan. Uruwaa goraadeekee as kenni.
- Uruwaa Gaarii. Goraadeefi meeshaa waraanaakoo dabalatee shaanxaakoo sittin
kenna jalduu namaa.
- Raabaab (Goraadee irraa fuuti) kottu giiftii. Goraadeekee itti kenni Amiiri.
- Amiiri Maal jechuu keeti?
- Raabaab Argaa ijikee? (Goraadee Uruwaa mirmirsaa...) gumaan qaba jettee tibba
tokko michuukee mooticha irratti isa mirmirsite ni irraanfatee? Yaadattee?
- Ammammoo dabareen kankoofi kan giiftiiti. Goraadeekee itti kenni Amiiri.
Asumatti wal sakattaanaa.
- Uruwaa Falmii hawwataa ta'a jedheen yaada. Tapha bashannansiisaa ta'e kana
ilaaluuf carraan qabnu akka hingubanneef maaloo Amiiri giraadeekee kennif.
- Umarliqaayis Suuta jedhi. Tapha jechuun qoosaatti jira.
- Raabaab Tapha yookaan qoosaa miti. Goraadee isaa yeroo sitti aggame Amiiri
qoosaatti hinturre.
- Hindii Raabaab na ajjeesuu feetaa?
- Raabaab Michuunkees isa ajjeesuuf ture mitii yaaliinsaa?
- Amiiri Xebexakee dhaabi Raabaab.

Raabaab Xebexeba miti. Anis galmakoo ga'uuf akkumakee waanan raawwachuu
qabu raawwachuuf qophaa'een jira. Nan jaalladhaan. Anaafi jaalalleekoo gidduu
kan dhaabattu taanaan cufa lafaatiinillee qabsaa'uuf ani qophoofuudha...
Siigalaa, adde yookiin...?

(Goraadicha fuula isheetti mirmirsiti).

Umarliqaayis (Goraadicha suuta harkaa fuudha)...Anaafi si gidduu namni dhaabachuu
danda'u hinjiru. Ati gartokkee qaamaa kootii, anis gartokkee qaama keetiiti.
Qalbiifi abjuun keenya raawwiin keenya akka tokkoomeetti nijiraanna.

(Sagaleetu alaa dhagaa'ama. Waardiyyaan nama tokko qabee seena).

Waardiyyaa Basaasaa Al Mantir tokko qabnee jirra mootii.

Raabiyyaa Mooraa masaraa Qeesaar mootichaa keessaa ergan ba'ee jalqabee kan na
hordofaa turee si'i jechuudhaa?

Umarliqaayis Namicha kana maaliif hordofaa turte? Maal irraa qabda?

Namicha (Dadhabee jira...) Dhiifama naaf godhaa mootii. Isa yoon hordofe bakka isin
jirtan argee mataa keessan mootichatti yoo geessemoo badhaasan argadhan ture.

Umarliqaayis Al Mantir hagana dhiphatee mataakoo barbaada jechuudhaa?

Namicha Mootii dhugaakoon isiniin jedha. Gadoo abbaa keessanii deebisuuf kakuutti
erga seentanii jalqabee, hamma libsuu ijaa xinnoo tokkollee junuunfatee
rafee hinbeeku. Masaraa mootummaa isaa seentanii halkan irriba irra utuu jiruu
dhaaba manaa keessaan isa kan ajjeftan waan isatti fakkaatuuf
hinrafu...Raayyaa jabaa kan qabu ta'ullee Waatoota bosonaa garmalee sodaata.
Anis harka Waatootaatti yeroon gale holqa seexanaatti kanan darbatame natti
fakkaate.

(Tmamee jira fakkaata, xinnoo dhukkubi irraa mul'ata).

Umarliqaayis Obsi. Nibeeloftee?

Namicha Dhiitichoofi haleellaa hamma barbaachisu waanan argadheef quufeen jira mootii.

Uruwaa Kan biraa maal barbaaddaree, tortoraa. Korbeessicha coomaa siif kuffisnuu?

Umarliqaayis Dubbii hindhiisiin Urumww. Amma keessummaa keenyadha.

Uruwaa Keessummaa keenyaa? Namichi mataakee barbaadaa turef iddoo
keessummummaa keennitaa?

Umarliqaayis Ergamaa Al Mantir biraa dhufeedha. Simattoota keessummaa ta’u keenya
itti agarsiisuus qabna. Mitiree Raabiyaa?

Raabiyaa Isa maaliitiif ergama keenya ta’a mootii?

Umarliqaayis Arguu jirta. Dhaggeeffadhu namicha. Nyaatee erga xinnooshee boqottee
booda mooticha keessan bira deemtee erga itti himtu qabda. Dhaamsi itti himtus
akkas...

“Mantir mootichaa, ati gonfoo mootummaa warra Kiindaa saamtee
mootoota isaaniis cufa akka ajjeeftuuf nama Kiisiraadhaan uumamte taatus,
siif kan hinmallee ta’ullee Umarliqaayis ilmi Hujur beenyaa dhiigaa
faandha’utti jiru, nagaan akka jiraattu carraa siif kenne jira... Badii Hujur
mootichaa irratti raaw’atameef kiisii kan ta’u filannoolee lamaan gidduudhaa
tokko akka filattu siif dhaameen jira. Mataakee gatiittiikee irratti baattee
yookaan Kiisiraa harka isaa qabdee fiddeenii dhufu” jedhaniin.

Namticha (Na’ee...) Mootii kun ta’uu hindanda’u...!

Umarliqaayis Eeyyee. Ani inni ta’uu hindanda’u jedhame akka ta’un barbaada.

(Ni dukkanaa’a...)

Mul’ata 7

(Waatonni wayyaa ciccitaa uffatanii gartuudhaan seenu).

Waatota Abjuu namayyuufi maalummaa gadoo addaan baasee hiika isaa akka itti
 himuuf, mootoota bara kanatti akka waaqaatti ilaalaman keessaa tokko kan
 ta'e Qeesariin arguuf, iyyaafatee waloon keenya Roomaa ga'ee jira.

Qeesaar abjuu walichaa hubataaree laata, Gadoo, gadoo harkiifatu, Qabata
 jalqabaa gaaffii ishee duraa. Waloo keenya gadoo bara baraa abjootta. Gaaffii abjuu
 keetii dachee dabalatee, mootonni akka waaqaatti tolfamaniif, waaqni waaqotaallee
 siif deebisuu hindanda'an. Waloo keenya abjuukee eenyuyyuu bira ga'uu
 hindanda'u. nuti caasaa irraa fottoqnee, addunyaa irraa kan addan bane garuu si
 waliin jirra, addunyaa guutuun nu keessa jirti, Haqa, bilisummaafi qulqullummaa
 soqna, jannata bade si faana abjoonna.

(Masaraa Qeesaar. Qeesaar callise mana keessa asiif achi
 adeema. Waardiyyoonni isa dhaabuuni yaalu. Tajaajiltoota
 isaa keessaa inni tokko irra deddeebisee isatti dubbachuu yaala. Deesaar
 turee deebii kennaaf.)

Tajaajilaa Qeesaar Mootii, Qeesaar, Mootii!

Qeesaar Jufunfulanan... Akkan yaaduutti kanan jiru ta'uukoo niagartaa mitii?

(Tarkaanfachuu itti fufa.)

Tajaajilaa Qeesaar Sa'atii lama irra taree jiraam mootii...

Qeesaar Yaaduudhaaf sa'atiin lama baay'achuu isaatiree raatuunana? Roomaan
 akka kufu kan taasisan dadhabdoota akka keetiiti.

Tajaajilaa Qeesaar Dhiifama naaf godhaa mootii. Mootichi Arabootaa galma keessa
 keessan seenuuf jecha naa'ota isaa wajjin dhufee karaarra dhaabachuu erga
 eegalee sa'atii ol ta'ee jira.

Qeesaar I...Sa'atii lamaa?... Eessa?

Tajaajilaa Qeesaar karrarra jiru.

Qeesaar Dhugaamoo?...akkas taanaan yeroon yaadu dhaga'anii jiru jechuudha.

Tajaajilaa Qeesaar Asumaafi achi deddeemaa, tarkaanfachaa turtan malee mootii...

Qeesaar Joonja'aa wayii. Tarkaanfileen kunnin tarkaanfii yaaduu mitiree? Qeesaar
yeroo yaadaa miilla isaa jalatti dhugaa fo'a. (Nideddeema...).Aristootile
mataa isaa yeroo yaadu nitarkaanfata ture. (Asiifi achi deemuu ittuma fufa).
Yeroo tarkaanfatus niyaada ture. Waan ta'eef, tarkaanfachuun yaadu,
yaaduunis tarkaanfachuudha. Sammuun namaa miilla isaa keessa jira. Si galee?

Tajaajilaa Qeesaar Eeyyee mootii... Mootichi Arabaafi naa'onni isaa isin arguuf
jecha ammayyuu karra irratti isin eeguutti jiru.

Qeesaar Ati sii galuu hindanda'u. Miillakoo jala hiriiruuf na eeguutti jiru.

Tajaajilaa Qeesaar Eeyyee sirrii dubbattan.

Qeesaar Maaliif akka ta'e beektee jirtaa?

Tajaajilaa Qeesaar Eeyyee. Sammuun namaa miilla isaa keessa waan jiruufi.

Qeesaar Kana jechuun namootni miilla Qeesaar yeroo dhangatan...

Tajaajilaa Qeesaar Sammuu mootichaa dhangatan jechuudha.

Qeesaar Gameessa. Malaanmaltummaafi yuunivarsii keessa jiraanu ilaalchisee
falaasamni Qeesaar siif galuu jalqabee jira.

Tajaajilaa Qeesaar Keessummoonni keessan haaseenanii mootii?

Qeesaar Eenyu isaan?

Tajaajilaa Qeesaar Mooticha Arabootaafi naa'ota isaati mootii.

Qeesaar Kan na gaafatte siif haata'u. Garuu mootiin isaanii walaleessaa ta'usaa
sirriitti mirkaneessiteetta?

Tajaajilaa Qeesaar Walaleessa isaanii beekamaadha jedhan.

Qeesaar Akkas taanaan walaloo gabaabduu nu dhageessisuu danda'a jechuudha.

Tajaajilaa Qeesaar Bareechee malee mootii. Yeroo baay'ee akkuma godhan galata keessaniif walaloo isin leellisuu dhageessisuu qabu.

Qeesaar Kun yaada dinqiidha. Deemiiti seenaa jedhin. (Waarediyyaan niba'a.

Qeesaar asiifi achi deddeemuu jalqaba. Waardiyyaa umarliqaayis, Raabiyaa, Amiiri, Uruwaa, Hindiifi Raabaab niseenu)

Raabiyaa Nagaan mooticha guddaa Qeesaar Roomaatiif haa ta'u. (Hundumtuu uggumanii dubbisu).

Qeesaar (Isaan ilaalee...). Baga nagaan dhuftan.

Raabiyaa Mooticha keenya kabajamaa, Umarliqaayis ilma Hujur Mootichaa, mootii warra Kiindaa wajjin akka wal isin barsiisuu jaalala keessan yoo ta'e mootii wal isin haabarsiisu.

Uruwaa Eegumsi Waaqotaa isinii wajjin haata'u (Uggumanii galateeffatu)

Qeesaar Kaappoo walaleessitootaa, waloo Arabaa akka ati taate gurra na bu'ee jira.

Raabiyaa Dhugaadha mootii.

Umarliqaayis Mootii kabajamaa, ana arguu feetanii gaaffii dhiheessitanii gaaffii dhiheessitanii turtanii?

Qeesaar (Dinqisiifatee) Eenyu?... Anatu si arguu fedhee gaaffii dhiheessee?

Raabiyaa Eeyyee mootii. Mootii keenya arguuf fedha kan qabdan ta'uu keessan natti himtanii turtan.

Qeesaar (Aariidhaan...) tarii walaleessaa ta'uu isaa amanuun waan na rakkiseef ta'uu danda'a.

Umarliqaayis Eeyyee ani walaleessaa miti. Gadoo abbaa kootiin faana dhahuutti jira.

Qeesaar Maal? (Cinaatti Waardiyyaa isaatiin) walaloo nuuf hinwalaleessuuyii?

Tajaajilaa Qeesaar (Cinaatti) Obsaa mootii amala walaleessitootaati.

Qeesaar Akkasii?... Taa'aa. Isin keessummoota kooti. Ta'us immoo keessummummaan isinitti hindhaga'amin. Akkan wanta mana keessan jirtanitti ilaalaa.

- Uruwaa isaaif Dansaadha. (Golaa keessa seenee kuduraa saaniidhaan fuudhee hiriyyoota qooda).
- Qeesaar (Yaada mormiitiin) Maal gochuutti jirtaa?
- Uruwaa akka kan Akkuma argitu. (Kuduricha gidduutti nicuffata). Keessummaa hinta'inaa, wanta mana keessa jirtanitti ilaalaa hinjennee? Mana keenyaatti raawwannu kana. Nyaachuu, dhuguu, rafuufi walaloo walaleesuu...
- Qeesaar dhaggeeffadhaa. Dhugaamoo? Walaloo nuu walaleessituu? Jedhaagaa isinin (Barcuma mootummaa isaarra taa'a).
- Uruwaa kan Walaloo akkamii barbaadda? Walaloo kan moototaamoo , walaloo keenya Waatootaa?
- Qeesaar Waatoota maalii?
- Uruwaa Walaloon Waa'ee walaloo keenyaa hoomaayyuu quba hinqabdan jechuudhaa? keenya...
- Amiiri (Addaan kutee) Uruwaa, mootichi akka dubbatuuf carraa kenniif.
- Uruwaa ta'uu Dhiifama. Waa'ee walaloo dubbachuu kan qabu mootii keenya irraanfadheen jira.
- Umarliqaayis Nu arguu feetanii nu waamtan mootii. Kunoo as jirra.
- Qeesaar (Cinaatti waardiyyaa isaatiin) kan inni dubbate kun walaloodhaayi?
- Tajaajilaa Qeesaar Obsaa mootii qalbii isaa isa keessaa isa kakaasu yookaan tuttuquutti jira.
- Qeesaar Tuttuqaa maaliiti? Jufunfula wayii. Dursee walaloo isaa hinqopheessu turee?
- Raabiyaa waan keenya Mootii, daawwannaa yeroo duraa isin bira dhufe sanarratti duddubbanneef, waraana Al Mantir wajjin gochuutti jirruuf cina dhaabattanii nu gargaaruuf waadaa galta sana niyaadattu mitii?
- Qeesaar Maal jettaa? Al Mantir wajjin waraanarra jirtuuyii?
- Raabiyaa Eeyyee mootii.
- Qeesaar Maaliif?
- Raabiyaa Seenaa jiru hundumaa yeroo darbe isnitti himeen ture.
- Qeesaar Waan akkasii natty dubbattee jirtaa?

- Raabiyaa Eeyyee mootii.
- Qeesaar Yoom? Ani hinyaadadhu.
- Raabiyaa Ji'oota gabaabaan dura.
- Qeesaar Ji'oota darban keessa kan natti himte akkan har'atti yaadadhu
nagaafattaaree namichanana?
- Raabiyaa Dhiifama naaf godhaa mootii. Ammas irra deebi'ee isn yaadachiisuu
nan danda'a.
- Qeesaar Garuu walaloodhaan ta'a.
- Raabiyaa mootii dhiifama naaf godhaa malee maal jechuu keessanii?
- Qeesaar maal jechuu kooti? (waardiyaa isaatiin). Sitti hinhimnee ani? (asiifi
achi adeemuu eegala).
- Tajaajilaa Qeesaar Mootiin keessan walaloo walaleessuu akka danda'u mootichi
nibeeku. Kanumaaf akkanni dhufu gaafatan. Maaliif hinwalaleessuufiree?
- Umarliqaayis (dubbichi isa raajee..) nuti walaloo walaleessuu hindhufne kabajamoo...
- Qeesaar Maaliif dhuftaniree?
- Umarliqaayis Waraana Al Mantiriifi Kisiraa wajjin gochuutti jirruu cina keenya
dhaabbattanii akka nu tumsitan barbaanna.
- Qeesaar Al Mantiriifi Kisiraa wajjinis wal loluu barbaadduu?
- Umarliqaayis (Obsuu dadhabee...) Itti hinhimnee Raabiyaa?
- Raabiyaa Waan hundumaa itti himeen jira mootii.
- Qeesaar Maal natti himte namichoo?
- Raabiyaa Ajjechaa Hujur Mooticharratti raawwatame, jechuun abbaa Umarliqaayis
mooticha keenyaa.
- Qeesaar (raajessee...) abbaan kee harka namaatiin galaafataman jechuudhaa?...O,
Yaa Rabbi... kun walaloo gaarii tokko si walaleessisuuree? Abbaakee faarsuun
utuu walaloo tokko nuu walaleessitee...
- Umarliqaayis Ergamnikoo gadoo abbaakoo deebisuu malee gootummaa isaa faarsuu miti.

Qeesaar Agartee, waa'ee mootota keenyaa ilaalchisee wayita gaddi nu qunnamutti
aadaa ture. Namni hundumti akka argattus gadda qabnu bifa taphaatiin
gabaa keessattillee niagarsiifna... jajjabaadhu, walaloo abbaakee faarsu amma
nuu walaleessi.

Umarliqaayis (Raabiyaatti aaree...) Qeesaar taphaafi baacoof nu waameeyii?

Qeesaar (Aaree...) Galata Qeesaariif walaloo walaleessuun gatii baay'ee si baasisaa...?
Ana mooticha Roomaa kan addunyaan irreessa jala naqee jiru.! Fardeenii fi
loowwankee illee walaloon yemmuu faarsitu, ana Qeesaar mooticha Roomaa
walaloodhaan faarsuun akkamiin sitti ulfaata?...Kun qoosaadha. Kun
Tiraajeediidha.

Hindii (Kadhachaa) Qeesaar guddicha mootii kabajamaa, gadda nurra ga'e hubannoo
keessa galchuudhaan jaalala keessaniin deggersa barbaachisaa ta'e nuuf kennitu
abdi jedhuun lafa dheeraa qaxxamurree fuula keessan dhaabbannee jirra. Abbaa
kenya ajjeesanii mootummaa keenyas saamanii jiru. Gadoo abbaa keenyaa
baanee mootummaa keenya deebisnee ijaaruuf gargaarsa barbaanna...Adaraa
maqaa gonfiifi aangoo keessan isa guddichaatiin kadhanna, nurraa hingaragalinaa
mootii...

Raabaab (Addaan kuttee...) dhaabi giiftii. Giiftii ta'uukee hubachuutu sirra jira.
Akkana shiminnu hinqabdu... Mootii, akka hiriya yeroo dhiphinaa isinis nuuf
geessu abdi jedhu hammannee mootii keenyaa wajjinin daandii kiloomeetira
kumatti lakka'amu qaxxamurree fuula keessan jirra. Michuu yeroo rakkinaati
jenneeti malee akka dalalaa walaloo, sanyoo yookaan garba isnitti gurgruu
hindhufne.

Qeesaar Gaarii, baay'eessa! (Itti dhihaatee...) bareedduukoo ati eenyu?

Raabaab Ani jaalallee mootichaati.

Qeesaar Dhugaamoo?...Bareedinnikee dinqiidha. Dhirsikee maaliif akka
walaloo hinwalaleessine amma naaf galee jira. Walaloo qabu cufa si
leellisuurratti gamaatee jira. Giiftii bareeddittii. (Hindiin) Giiftii gaddi
sijabsenana akn ajjeefaman abbaa keetii?

- Hindii Eeyyee Qeesaar kabajamaa.
- Qeesaar Akka waan addunyaa guutuun ajjeefamtee fakkeessiteetaahoo maali?...
- Hindii Afuurri abbaakootii irree korratti addaan cite mootii.
- Qeesaar Irree dhumakeerrattimoo? Boqonnaa ajaa'ibsiisaadha. Garaankee akkamitti
tiraajeedii kana obseree intalo? Yeroos obboleessikee essa ture? Obboleessikee
mootichi imimmaankee sirraa haxaa'uuf eessa ture?
- Uruwaa (ammayyuu waa nyaachaa...) dhugaatii dhugaa ture mootii.
- Qeesaar Maal jette?
- Uruwaa Eeyyee. Oducha yeroo dhaga'e, har'a daadhii wayiniti, borimmoo hundi keessan
ni argitu jedhe.
- Qeesaar Dhugaadhaa?
- Uruwaa Utuu dubbannuu daadhiin keessan inni mi'aawan eessa jiraa? (Daadhii
barbaaduu jalqaba).
- Raabaab Uruwaa dhaabi. Cinqii keenyatti qoosuutti jirtu natti fakkaata mootii.
- Qeesaar Sammuun ishee banamaadha...Beekumsaafi bareedina...
- Raabaab Waan tokko walii haagallu mootii.
- Qeesaar Dansaa. Waa'ee maaliiti bareedduukoo?
- Raabaab Dur durii keenya isinitti himna. Isinis gaaffii bifa hibbootiin isniif dhihaatuuf
deebii kennitu.
- Qeesaar Gaarii. Hibboo keessan haadhageenyu. (Qeesaar barcuma mootummaarra taa'a).
- Raabaab (Itti deemtee...) Mootii, ilmaan isaanii ilmaan isaaniirra caalu, huffee
bal'aa keessatti, bareedinaanis hundarra kan mul'atu, walaleessaa
walaleessitoota cufa irra caalu akka inni ajjeefamuuf itti murteessuun isaanii
tiraajeedii ture. Hiree jaamaan kan ilmuma carraan isaa jal'atte sanaa gadoo

abbaa isaan nama harkatti galaafataman sanaa akka inni deebisuuf irra keesse.
 Dhaamoo isaanii gamanatti kan dhaaman, guyyaa murtii du'aa sanatti waan
 raawwatame beektumoo waan tasaati? Kun gaaffii hibboo isa duraati.

Lameessoo, gadoo deebisuun seera waaqonni tuman nuti hubachuu
 hindandeenye ta'us faallaa isaa akeekkachisa murmeessaa ta'e kennanii jiru.

Gaaffii hibboo inni sadaffaan hundarra ulfaataadha. Dur duriin keenya
 gidiraa mootichaa keenya nama harkatti galaafatamaniirraa kan jalqabu yoo ta'e
 xumurri isaas sababa arguufiin kan danda'amuun gamatti ta'a. namichi hacuucamee
 haqa abju'atu, injifatamuu isaatiin haqa dhaba. Kan dhabame suphuunis
 waan hindanda'amne ta'uullee mala. Mirga dhabame kana beenyaa isaa
 gadoon deebisuun haqa ta'uu hindanda'uuree? Gaaffilee hibboon sadan kanneeni.
 Deebiisaa soqxuuree mootii? Argachuu dandeessuuree?

Qeesaar (Barcuma mootummaarraa ka'ee...) hibboo keessan akka deebisu na
 gaafattan. Faandhooftota gadoo abbaa keessanii, na caqasaa mee loojikii
 Aristootiliin haalaallu. Hiriyyoonkee aakuma jedhan ati abbaa keetiif duutee jirta
 yookiin immoo akkuma ofii jette lubbuudhaan jirta. Laman gidduudhaa kan
 taatu tokkicha. Yoo duutee jirta ta'e dhaamoon abbaa keetii si hinilaallatu.
 Waaqoti gadoonkee akka hinmilkooofne qabatamaa ta'a. lubbuun yoo jiraatte
 jechuun jiraataa yoo taatemmo dhaamsichi silaallata. Waaqonnis gadoo
 raawwattuuf dhiifama siif godhan jechuudha. Dhugaadha waaqoti gadoo deebisuu
 si gananii jiru. Waan ta'eef kan duute ta'uu qabda. Garuummoo sababa du'a abbaa
 keetiitiin tasa imimmaan waan hincobsineef dhhaamsichi silaallata. Kana jechuun
 immoo lubbuun jirta jechuudha. Garuu, waaqoti gadoo ba'uu feetu fudhachuu
 didanii jiran. Waan ta'eef ati du'aadha. Ati tibba tokkichatti du'aadhas
 jiraataadhas. Kunimmoo faallaa jirenyaati. Wanti tokko si'a tokkichatti waan
 lama ta'uu hindanda'u. mataasaa ta'a. mataasaa ta'uu dadhabuu hindanda'u.
 Gadoo malee lubbuun jiraachuu yookaan gadoo deebiftee du'uu. Kam siif wayya?
 Lamaan gidduudhaa filachuu qabda. Gaaffiin keessan kallattii kana qofaan deebii
 argachuu danda'a. filannoonkee kam?

Umarliqaayis Filannookoo nibeektan mootii.

Qeesaar Wantoota faallaa ta’an lama waliin mirreessitee jirta. Kunimmoo tasa ta’uu hindanda’u. sababiin isaa, loojikiin Aristootil dogogora hiika jedhu kenna.

Umarliqaayis Nu cinaa dhaabbachuu ni mamatan jechuudhaaree mootii?

Qeesaar Eenyuutu jedhe michootakoo? (Waardiyyaa isaatiin) uffata warqee sana naa fidi.

Tajaajilaa Qeesaar Haata’u mootii. (Aariitiidhaan ba’a).

Qeesaar Qeesaar gargaarsa siif hingodhu eenyuutu jedhe...Na caqasaa michootakoo.
Kanneen waaqoti itti dallananiifi carraan isaanitti jaamte gargaaruu caalaatti wanti
nu gammachiisu tokkollee hinjiru. Tiraajeediin dhugaa kan taphichaa kana.
(Deddeemaa...). Amma waa’ee loojikii Aristootilin yaaduuttin jira. Namni akka
obbaafatu murteessuumoo, loojikii Aristootil lagachuu, kam laafaan?

Umarliqaayis Taphi keessan maal akka ta’e anaaf hingalle mootii.

Qeesaar Qeesaarii wajjin taphachuu nisodaattaa mootii?

Umarliqaayis Kijibiifi gowwoomsaa garuu keessa jiraachuu hinqabu.

Qeesaar Na hinamantuu michuukoo?...Gaarii... (Balballi nibanama).
Ilaali...(Hundumtuu gara balbalaa ilaalu. Namichi saanduqa wayii baatu
wardiyyaa faana seena).

Tajaajilaa Qeesaar Uffaticha warqeerraa tolfame mootii.

Qeesaar Mishaa... Sabduqicha bani. (Nibanu. Uffata keessaa fuudhu). Michootakoo
ilaalaa. Kun wayyaa warqeerraa tolfame kan Qeesaari. Waaqota aangoo qabeeyyii
ta’an qoruu keessaniif dinqisiifannan qabu ibsuuf jecha uffata kana isiif kenneen
jira. (Gatiitti Umarliqaayisirra kaa’a. Umarliqaayis akkuma siidaa dhaabbatee
hafa. Hinsoch’u). Dansaa .

Mul’ata 8

(Anaatoliyaa naannoo araddaa Anqaaraa. Dunkaanni Umarliqaayis
cufamee jira. Hindi mataashee gombiftee balbala dunkaanichaa bira teessee jirti.
Amiiri niseena)

Amiiri amma haala kamirra jira?

Hindi Baay’ee gadheedha.

- Amiiri Of hinbeekuu?
- Hindi Hagas mara miti. Dhibeen isaa hamaadha.
- Amiiri Baalli Raabiyaan fideef waan fayyadaniif hinqaabanii?
- Hindi Dukkubi isaa baay'ee itti jabaachaa deemuutti jira. Konstaantinoopilii erga
baanee ji'a lama ta'ee jira. Dhimmichi dhalli namaa obsuu kan danda'uu olitti.
- Amiirii dhukkuba haaraadha kun. Fayyaa tureem. Tasuma isa gaaga'e.
- Hindi Uffaticha warqee uffachuu isaatiin duratti nagaadhuma ture jechuu keetii?
- Amiri Ani hinbeeku.
- Hindi Uffatichi warqee sababa dhukkuba isaatiti jedhee akka yaadu Uruwaan nidubbata.
- Amiiri Atihoo isa inni jedhu ni amantaa?
- Hindi Waan fedhe haata'u garaagarummaa uumuu hinqabu. Kun abaarsa waaqotaati
jedheen amana ani. (Uruwaafi Raabiyaa niseenu).
- Uruwaa (Aariidhaan). Dhimmichi waan hagas si rifachiise qabaa maanguddo?
- Amiiri Maalinni Uruwaa?
- Uruwaa Maanguddoon sitti hima.
- Hindii Sagaleekee ol hinfuudhin.
- Raabiyaa (Hindiin) mootichi ammayyuu rafuutti jiraa?
- Hindii Eeyyee...
- Raabiyaa Utuu beekuu baatee gaarii natty fakkaata.
- Hindii Rakkoo maaliitu uumame?
- Raabiyaa Loltoonni isaa duubatti akka deebi'an Qeesaar ajaja dabarsee jira.
- Hindii I...kakuu nu waliin dhaabe addan kutuu isaatii?
- Raabiyaa Ani hinbeeku. Sababa isaanii utuu naaf hinibsin ajajaan raayyaa Qeesaar
mootichi murtii dabarsan natti himee jira.
- Hindii Akkamitti? Sababi jiraachuu qaba.
- Uruwaa Maal yaadda adde? Dhimmichi beekamaadha. Gowwoomsaadha. Waa'ee
uffata warqee sanaa isin akeekkachiiseen ture. Tarsiimoo seexanawaa

Qeesaarotaafi moototaati. Waan ta'e sana cufa masaraa abbaakee kan mootichaa
keessatti dursitee baruutu sirra ture.

Hindii Qeesaar maaliif akkana jedhaa? Maaliifii?

Uruwaa Nu harka utuu hinta'in taphichi harka moototaafi gooftotaa jira. Qeesaariifi
Kisiraan garaagarummaa gidduu isaanii ture dhabamsiisanii kan araaraman ta'uu
isaanii dhageessee?

Hindii Ta'uu hindanda'u. moototni waliif diina ta'an lamaan waliif galuu
hindanda'an. Gonkumaa.

Uruwaa si'a tokko tokko ta'uu hindanda'u isa jedhamutu ta'ee argama.

Amiiri Nu gowwoomsuuf karoora Qeesaar baafatee tureedha jechuudha.

Hindii Yaa Rabbiikoo... maal wanti fukkisaan kun...

Raabiyaa Waanan sitti hime kana eenyutu hindubbatin. Callisi. Mootichi dhukkubsatee
jira. Raabaab eessa jirti? Nu gargaaruu nidandeessi. (Raabaab niseenti...)

Raabaab Asin jira. Sagalee keessa utuu olfuutaniio dubbatanii, akkam gootanii akka
namni hindhageenye taasisuu dandeessuu?

Raabiyaa Itti gaafatamummaa hunda siif dhiifna.

Raabaab Eeyyee. Itti gaafatamummaa hunda narratti. Dhuma faandhooffii eebba
maleessaatti jaalleewwan. Xumuramuu isaatii giiftii?

Hindii Pilpiliin abdiin sitti mul'atu jiraa? Raawwatee jira. Xumura. Yeroo
waaqotni akeekkachiisa nuuf kennanitti ture kan xumurame.

Raabaab Kanaaf?

Hindii Waranaa eebbi irraa fagaate kana utuu dhiifnee gaariidha.

Raabiyaa Gara Qeesaaritti deebinee ammas yaaluu qabna... fala nuuf dha'uu nidanda'a ta'a.

Uruwaa Tortoraa! Wanta Qeesaar gochuutti jiru ni argita mitii jaarsanana...

Amiiri Nama tokko birayyuu hindeemnu. Bakka dhufnetti haadachaanu.
Mana dhugaatiikee wiirtuu bosonaatti haadeebinu Raabaab.

Raabaab Sitti fakkaataaree?

Amiiri Wanti gochuu dandeenyu kanuma. Tarkaanfiin keenya sirrii ta'uu ta'uu
dhabuus nidanda'a. Nuti Waatonni bosona keenya nifeena. Ani faandhoowwii

- gadoo deebisuuf godhamu yeroon tumse maalummaa jireenyaa hiikasaa nan
argadha kan jedhu ture abdiinkoo.
- Raabaab Hiika jireenyaa jaalala keessatti hinargannee? Hiikkaa dhugaa siif
hinkenninee? Waan fayidaa qabu keessaa argattee jirtamoo sinis dhuma maleessa
sitti ta'e?
- Amiiri Dhuma maleessa yookaan hiika kan hinqabne hinturre...addunyaa
gadadoon guutamte keessatti kan ittiin jajjabaatan, cinqii keessattis dhugaan
tokkichi jaalala. (Fuula Hindiitti jilbeenfata).
- Hindii Hintu'u Amiiri. Ka'i. hinjilbeenfatin, yoomiyyuu jaalallee jiraataa, kan
bara baraanii taata. Amiiri mootii onnee kootii ka'i. lubbuukoo qorraan hollattuu
irree keetiin na hammadhu. (Baay'iftee boossi).
- Raabaab Ajjeechaa abbaakee irratti raawwatameen intalo gaddi foonkee nyaatee
jennan daandii bu'aa ba'ii gara jireenya isa dhumaatti geessutti kan obboleessakee
oofte jaalallee keetiif jetteetii?
- Hindii Obboleessakoorraa hinfagaanne. Deemsi nabutuchee daandiirratti kufeen jira.
- Raabaab Dhaamoo mooticha lubbuunsaa nama harkatti darbee isin namooti
labsitan dubbadhaa. Dhaamoo mootichaatiin mormee sagaleekoo olfuudhee
mormiidhaan yeroon boo'e sanatti maaliif sagalee keessan na faana hindhageessifne?
- Raabiyaa Qabaneessi malee Raabaab hagas mara nurratti hinjabeessin. Qabaaxiraafi
hallayyaa keessaa ba'uu hindandeenye keessatti xaxamnee jirra. Fuula keessanitti
dhugaakoon dubbadha. Ani guddaa gabbeen jira.
- Raabaab Dogogra raawwataniif gaabbii qaban ibsuun laafaadha. Daandii kan
kenya hintaanerra deemuu kenya gowwummaa amanunis salphaadha.
Garuun faadhowwiin itti jirru hojii gowwummaa akka ta'e dhumarratti
hubattanii? Garuummoo hanga eessaatti deemuu akka dandeenyu dursinee arguu
hindandeenyu turree?
- Amiiri Nutti himi. Amma maal goonu. Filannonkee maali?
- Raabaab Cina mootii isin gadootti ooftan sanaan tura. Waanuman isa jaalladhu qofaaf
jedhee miti isa wajjin turuu kanan murteesse. Gadoo isaa amanee, dhimma isaa
akka dhimma kooti fudhadheen jira.
- Hindii Faandhowwiin gadoo kan hojii maraatummaa daangaafi dhuma maleessa ta'e
kun anaa wajjin walfudhatee jira jechuutti jirtaa?

- Raabaab isaa fedhe. Dura didee booda garuu wayita tole jedhu waan ta'uu qaburratti hubannoo niqaba ture. Nama ariifataafi maraatuu hinturre. Filannoo keessan eeguu Amma maaliif dheessuu barbaaddaniree? Daandicha kan filattan isini.
- Hindii keenya Erga Qeesaar harka isaa isa aggaammate dachaasee daandii cufee, ifaajjiin faayidaa maalii qaba?
- Uruwaa itti Hundi keessan dhaggeeffadhaa.taphni Qeesaar waliin qabnu itti fufa.Taphicha fuftumoo keessaa baatu?
- Hindii duuluu Gargaarsa Qeesaar malee akkam goonee Al Mantiriifi Kisiraarratti dandeenyaa? Gochaan keenya kan maraatummaarra ta'uurra hindarbu.
- Uruwaa jala Waraana nimala. Akkuma yeroo bosonaa keessa jiru gochaa turre ni waraannaan. Golgaa Qeesaar waan turreef Al Mantir kan ammaa caalaatti yeroos baay'ee nu sodaataa ture. Bosona sanaa waan xumureef amma kan nagaa argate itti fakkaachuu (sagaleen Umarliqaayis dunkaana keessaa dhagaa'ama).
- Umarliqaayis seena. Ol seeni jedhaanii, ol seeni jedhaanii. (Umarliqaayis baay'isee dadhabee jira. Ol Goraadee isaatti hirkata). Raabiyaa, maaliif ol hinseensiftuu?
- Raabiyaa Eenyuun mootii?
- Umarliqaayis Hujur Mooticha....!
- Raabiyaa Eenyuunii?
- Umarliqaayis Sagalee isaa dhaga'een akkan seenuuf gaafadhe. Yeroo dheeraaf isa hinargine. Maaliif akka ta'emmoo hinbeeku. Sababa isaa nibeektaa Raabiyaa?
- Raabiyaa Ammallee baay'ee si dhukkubuutti jiraa mootii?
- Umarliqaayis Yeroon dhukkubsadhee jiru kanatti na daawwachuun irra hinturree?
- Raabiyaa Yeroo jabina keessanii qofaa isin daawwataa gooftaakoo....?
- Umarliqaayis dha'uuf Kana Hujur gadoo Eeyyee. Ani ammas hinlaashofne. Gadoo takkaa fakkaattii hinqabne faana raayyaa waraanaa takkaa inni abjuu isaatti yaadee hinbeekne hiriirseen jira. Mootichaa qofaa utuu hinta'in, kan inni deebisuu dadhabee achumaa boqote abbaa isaa, kan akaakayyuu kootii gadoo Al Hariit mootichaafis kutadheen jira.
- Raabiyaa Garuu isin dhukkubuutti jiraam mootii. Boqonnaa isin barbaachisa.
- Umarliqaayis Fooyya'een jira. Har'aa as kaanee fuulduratti socho'uu qabna.
- Raabiyaa qabdu Ta'uu hindanda'u mootii. Guutummaatti fayyitu malee hinta'u. isinoo yaada maalii dhiiro. (Ni callisu)

Umarliqaayis (Fuula isaanii keessa ilaala...) agartee... walii hingalle jechuudha. Yaadakoo xiinxaluutti jiru. Mitiree? Amiiri ati yaadnikee maali? (ni callisu). Keessummaa fakkaatta.Hindi atimmoo maal taate?

Hindii Hoomaayyuu obboleessaa... homaayyuu.

Umarliqaayis Ijikee garuu kan biraa dubbata. Waan ta'e tokkotu jira Raabiya.

Raabiya (Gingaa'aa...) wanti ta'e tokkollee hinjiru mootii, wanti tokkollee....

Uruwaa Dhiisiin jaarsaa. Dhugaa dhoksuun maal fayyada?

Umarliqaayis Waan tokko dhoksuutti jirtu jechuudha Raabiya.

Raabiya Mootii, baay'eedadhabdee jirta, xinnoo boqochuu si barbaachisa.

Umarliqaayis Anaaf hinyaadda'in.waan ta'e duranatti himi.

Raabiyamootii...Qeesaar loltoota isaaduubatti dachaase.

Umarliqaayis (rom'aa...) dhugaa jettaa?ni injifatamnejechuudha mitii Raabiya?

Raabiya Guutummaan guutuutti ni injifatamne jechuu miti gooftaakoo. Gara Qeesaaritti deebinee dhugaasaa adda baafachuu qabna.

Uruwaa Bososaa!...dhugaan kanarra caalu ati barbaaddu kami? Hanga ammaatti Qeesaariin amanuu yookaan abdachuuttijirtaa?

Raabiya Egaan gara Kisiraa haa dhaqu.

UruwaaI....gara diina keenyaamoo?

Raabiya dhimmicha ni ibsinaaf. Kaayyoon keenya yoo iftoomteef haqa nuti Al Mantirirraa barbaannuuf nu tumsuu danda'a. filannoon yookaan daandiin kan biraan hinjiru. Tapha jalqabne kanaan takaalamnee jirra. Qeesaar yookaan Kisiraa akka tumsitootaatti qabannee taphachuu, ta'uu baannaan garuugaloo lola'uun dhiqamneehallayyaatti darbatamuu!

Uruwaa Tortoraa....Kisiraa yookaan Qeesaar waliin taphannee injifannoo goonfanna jedhanii yaaduu dogogora. Isaanirratti yootaphanne qofaa tapha kana injifachuu dandeenya.

Hindii Innis waan danda'amu miti. Of ajjeesuu ta'a. yaa Rabbiikoo... waan gochuu dandeenyu hunda goone kandandeenyu caalaattis gidiraa agarree jirra. Ammaan booda jaalalaafi nagaa soquu qabna.hiraara bara baraa kana irraa nu eewwalli obboleessaa. (boo'aa kadhattiin) maaloo obboleessakoo...

Umarliqaayis (dhibee isaa obsuu yaalaa...)miliquu karaandandeenyu hinjiruu obboleetti? Gonkumaa ! intala mootii caaraan isheen hinmilkoofne taatee jirta. Gadoo faana hindha'uu jedhee kanan morme isin hunda keessaniif jedheen ture duraan.marsaa dhaabbata hinqabne durumayyuu beekene ture. Abbaankee Hujur Mootichi faadhawwiijalqabe nidu'e. animmoo akka haaraattan eegale. Ammayyuu itti fufee jira. Kisiraan abbaakee ajjeese. Qeesaar immoo obboleessakee itti fufa. Addunyaa carraa maleettii kanarraa maal eegdaree? Addunyaa akkasii keessatti jaalalli, haqi, dhugaafi jireenyi hiika maaliqaba? (Dhukkubichi itti jabaata. Qaamni isaawalitti shuntuura). Dukkana, malaanmaltummaafu haxxummaa awwaaltee addunyaan gaaftokko nijjiramti jedheen abdadha. Lubbuu namaa jaalala, nagaafi qulqullummaa kan guuttu nageenyi dhugaa dachee ni uwwifti. Obboleeyankoo dhibee kanarraa bayyannattanii jirtuutii deemaa. (Ibsaan ni laafa. Wanti waltajjiirratti mul'atu abjuu fakkaata)

Hindii Yaa waaqayyo eessadeemnu? Si'ooliin keessa jirru sittini mul'ataa, daandiin isaa garami Amiiri?

Amiiri Jaalala....

Hindii Ta'uu hindanda'uu. Dukkana limixii eessattiyuunu hingeessine, daandii qoddeerra kan deemuhoo jaalala akkamiiti? Raabiyaa, ati kallattiisaa nutti agarsiisi.

Raabiyaa Giiftii amma daandichi cufamee jira. Gara Qeesaaritti deebi'uu yookaan gara Kisiraatti deebi'uu. Lamanuu garuu Si'oolii.

Umarliqaayis (okkolaa)dhugaa qaqqabuu dhabnus faandhawwii keenya guddicha itti fufna. Hibboo jajjaboodhaafis deebii argachuu akka dandeenyu nan amana. Sababa isaa utuu hinbeekin dhalli namaa hanga haqni isaa mulqametti, gadoon deebii mirga isaata'a. (Raabaab niseenti).

Eenyutu beeka? Raajichi dhugoomee hibboo jajjaboon sunis, deebii argatanii addunyaa buburreekana gara jannataattinijjiirus ta'a. yeroos dhalli namaa dhiphina isaatiif jajjabina, inni hin danda'amu jedhames, dhugoomee jireenyihiika ni agata ta'a, du'ullee!

(nikufa. Raabaab waatotaan marfamtee Umarliqaayis jala jilbeeffattee boossi.)

Raabaab Jaalalleekoofi mootiikoo, hiryakoo, gooftaakoo, hingaddu, imimmaa
 niinissingageessu. yaamootii imimaan irra caaltu, walookoo,
 jaalalleekoo, Lubbuun koo siif weeddifti, jaalalleekoo, mootiikoo. Abjuunkee
 addunyaa dukkanooftuufi abaatamtuu kanaaf ifa. Isa hinyaalamne goote,
 mootiikoo jaalalleekoo nagaatti siin hinjedhu, dhaamsakeen dhaama
 malee imimmaaniin singageessu.

Waatoota Goota kabajamaa, addunyaa malaammaltummaan laamshoofte keessatti
 mootii dhugaa kan turte si'uma, dhufaatiinkees keessummaa, Godaansikees
 akkasuma, hiriya keenya dhugaa, gooftokko nideebita jennee abdanna.
 Duutikee nugaddisiisus, abjuunkee nifaarfanna, haqa, naga, dhugaafi
 qulqullummaadhaan, gaaf tokko addunyaaniguutta beekna, Nagaatti siin hin jennu,
 karaatti walitti dhufna, galma keetti walgeenya.

(Reeffa isaaolfuudhu. Ibsaannidhaama. Golgaan nibu'a).

Wabiilee

Brocket, Oscar G. (1980). The Essential Theatre. New York. Holt Reinhart and
 Winston.

Brown, M. (1991). Introduction to Literature. New York. Holt Reinhart and

Winston.

Crown, Brain (1983). Studying Drama. Ikeja: Longman.

Dukore, B. F. (1974). Dramatic Theory and Criticism: Greek to Grotowsky. New York:
Holt Reinhart and Winston

Gill, R. (2006). Mastering English Literature.3rd ed. Palgrave macmillan.

Mckee, M. (2000). A Critical Anthology: Theory of Novel: Historical Approach. Ed
. Baltimore & London. The Johns Hopkins University Press.

Short, m. (1996). Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. Addison Wesley
Longman Limited.

Serial (sequential) drama (ተከታታይ ድራማ) —a work, as a work of fiction,